

7
LUBJANSKI
ZVON

T. 2.
XLIV.
FEBRUAR
1929.

Vsebina zvezka za mesec februar:

1. F. X. Šalda: Kritika s patesom in inspiracije. (Konec prihodnjic.)	65
2. Li-Tai-Pe-Pavel Karlin: Samotno pirovanje pomladnega dne	70
3. Juš Kozak: Šentpeter. (Dalje prihodnjic.)	71
4. Mirke Pretnar: Rastem v tebi	82
5. Dr. Ivan Prijatelj: «Mladeslovenci» in «Mlada Evropa». (Konec.)	83
6. F. M. Dostojevski: Stavrogina izpoved. — Iz ruščine prevel Vladimir Levstik. (Dalje prihodnjic.)	91
7. Stano Koseovel: Tvorničar Sila	100
8. Dr. Fr. Kidrič: Fra Gregorie Alasia da Sommaripa	102
9. Igo Gruden: Večerna	110
10. Ferdo Kozak: V družbi	110
11. M. Dolenc: Slovensko ljudstvo na Delenjskem pred dvema, tremi stoletji. (Dalje prihodnjic.)	111
12. Književna poročila	117
Dr. Pavel Karlin: Alojz Kraigher: Mlada ljubezen. — Dr. F. B.: Euripides-Sovrè: Bratski spor. — Miran Jarc: Charles Baudelaire: Karlin: Pesmi v prozi. — Dr. A. Debeljak: Miodrag Ibrovac, José Maria de Heredia, sa viešon oeuvre. — Miran Jarc: Stojan V. Živadinović: Ispod Ozrena. — J. A. G.: Pogonowski Jerzy: Iliryzm i slowiańszczyzna.	
13. Kronika	125
Dr. A. Debeljak: Philéas Lebesgue. — Fran Albrecht: Prevedi iz slovenščine. — N. K.: Tuja imena v slovenski obleki.	

„LJUBLJANSKI ZVON“

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta

60 Din, za četrt leta 30 Din, za inozemstvo 140 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravništvo se nahaja v Prešernovi ulici št. 54.

Last in založba «Tiskovne zadruga», z. z o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto

XLIV. letnik

1924

2. številka

F. X. Šalda / *Kritika s patosom in inspiracijo*

(Kos izpovedi)

Naša doba, ki je znamenje njenega propada to, da osebno dopadaje povsod nadomešča s tako zvanim stvarnim kriterijem, intuicijo pa s tako zvano metodo ter s tem vse osuši in otopi, česar se dotakne, je otopela in končno srečno ubila tudi kritiko, ki je obetala, da bo živela s krasnim in močnim utripom, ko se je že marsikatera predhodna umetnost počasi ohlajala.

Z gorami teoretizujočega blebetanja o metodi so srečno udušili edino zahtevo, ki ima kaj zmysla, odvrnili so pozornost od unum necessarium: od vprašanja po osebnosti kritikujočega, po njegovi osebni značajni legitimaciji. Dopovedali so izobraženim bedakom, da je glavna stvar metoda in da dela metoda kritiko. A v resnici je baš narobe: kritična osebnost si tvori metodo, pa ne eno, ampak vrsto metod, od slučaja do slučaja, po trenutnih zahtevah svojega čuta, svojega cilja, svojega razpoloženja, svojega patosa in včasih tudi svojih muh — a metoda kritiku ni nič drugega kot izraz njegove senzibilnosti, nekoliko kolorit in nekoliko izzivajoče orožje, ki se nosi iz koketnosti in iz bravure kot dokaz, da se tudi pod njo lahko svoboden duh kreta svobodno in, če treba, celo svojevoljno, skače in pleše lahko svobodnejše kot bi mogel oni, ki se z njo sploh ni otovoril.

Nobeni drugi stvari pa ni današnja učena drhal verjela z večjo radostjo kot ravno temu preroštvu impotence in pedantstva. Oj, razkošja: človek se priuči metodi v šoli ali doma, osvoji si kritični slovar, kritični žargon, pa ima pravico vse naprej in naprej kritikovati, delovati kar na debelo, mirno in zadovoljno, kot parna mlatilnica. Kritika je postala v tej dobi kruh in često celo tudi trgovina, če se vrši s primernim deležem umetniške toposti in brezspolnosti, ki se ji pravi v vljudnem jeziku tudi objektivnost.

K sreči prava kritika nikoli ni imela opravka z vso to previdnostjo, prebrisanostjo in ravnodušnostjo, ki danes veljajo za čednosti kritike, najbrže iz tega vzroka, ker izdajajo idejo samo in zmisel kritike — logiko, ki je danes pogostejša, kot se zdi. Prava kritika je bila vedno — ne poklic, temveč poslanstvo, ne opravilo, temveč usoda, ne metoda, temveč intuicija, velik strasten pogled v grozo dobe, v njeno doslej neorganizirano dogajanje.

Kritik, če hoče biti zares kritik, mora imeti najprej *strastno zvezo in razmerje do umetnosti, osebno in doživljeno razmerje*: brez takega razmerja ni kritika in žar tega razmerja ustanavlja njegovo mesto na lestvici vrednot. A ne samo to: tako zvezo in razmerje si mora pred vsako umetnino znova in znova izbojevati ter pridobiti z žrtvami: vsa vrednost in vse razkošje in boleost kritike je v tem, da si neprestano znova pridobiva svojo gotovost, svojo poštenost, svoja trdna, varna, nevarljiva tla. Neprestano polaga v plamen ne kako abstraktno merilo, ampak lastno roko, lastno živčno in občutljivo roko umetnikovo in dobiva tako globljo gotovost, kot je gotovost razuma — resnico, ki je toliko globlja, kolikor je bolestnejša: gotovost živcev, gotovost občutka, gotovost končnega okusa, vse bitnosti, vse njene organizacije.

Zato mora biti kritik — prav tako kakor pesnik in drugi umetniki — skrajno sprejemljiv, občutljiv, vznrtljiv, senzitiven. Poln mora biti notranjih možnosti: imeti mora veliko bogastvo notranjih valovanj, neko notranjo polnost in vdanost: senzibilnost, ki se lahko gane in se hitro zbudi, ki hrepeni po vibracijah in se jim vdaja. Kakor pesnik in vsak drug umetnik si jo mora dolgo ohraniti in kakor pesnik si mora umeti podaljšati pomlad, neprenehoma se prerajati, moliti k bogovom, da se ne postara. Dolgo se mora ohraniti mladega — to pomeni: ohraniti si entuzijazem mladosti, njegov glad in strast do življenja — entuzijazem, ki se ume novim dojmom vdajati brez prevejanih rezerv in klavzul, brez strahu za pridobljeno spoznanje in za pridobljeno posest. Tvoriti povesod, tudi v kritiki, pomeni najprej: ne črpati življenja iz zalog, ne danes spravljenno žetev prenašati udobno na jutri.

Kritik je le toliko vreden, kolikor je senzitiven in kolikor sprejema, trpi, razlikuje, reagira. Kritik mora imeti občutljivost najboljčutljivejših tehtnic, tehtnic, ki naj tehtajo valovanje etra: kar tehta, je breztelesna žetev, breztelesnejša kot barve žarkov — nekak solnčni in glasbeni prah, nezaznaven vsem ostalim, poslednja esenca dela in človeka, nekaka njihova atmosfera in več kot

atmosfera: polariteta. Resničen kritik mora biti mimoza: disonanca, ki jo povprečno uho presliši, ga rani do krvi in umetnina mu razodeva svojo poslednjo tajnost, najskrivnejšo tajnost — tajnost svojega čutnega življenja; razodeva jo pa seveda za ceno bolesti.

Kritik se bojuje za poštenost umetniškega in slovstvenega življenja: v tem leži zmisel njegovega poslanja z vidika družabnega zdravja, višje družabne kalobijotike. Kritika sovraži, sme sovražiti v jedru samo eno: sleparje, ki izpodkopavajo umetniško zdravje, zastrupljevalce umetniških vodnjakov. In slepar je vsak umetnik in vsak pisatelj, ki govori o krasoti, moči in bogastvu življenja, pa ga ne daje, ki govori o zanosnih stvarih kakor so ideali, plemenitost, viteštvo, noblesa in druge visoke predstave, jezik pa, beseda njegova, njegova oblika, njegova tehnika, njegova besedna umetnost sama je pri tem nizka, jalova, skrpana, zmešana, nečista — stavki sami, ki jih piše, nepravilni in spačeni, polni vrzeli in disonanc, plehki in topi, nepošteni in gluhi, sprhneli in frazerski, banalni in sirovi. Ali pa: slepar je slikar, ki si izbira zanosne in velike suje te, plemenite in zanimive snovi in dogodke, — pri tem pa je njegova tehnika, njegova lastna sila, njegova lastna potencia ter slikarska in oblikujoča umetnost klaverna, lenuharska, ničevna: slika malopridno in sleparsko, mehkužno, brez sile in heroizma, brez ognja in toka. Ali pa kipar, ki kleše ali uliva spomenik heroju in je pri tem kot kipar na svojem pravem polju konvencionalen, gluhi, votel in strahopeten, brez kipenja in poleta.

Kritik kritikuje v prvi vrsti življenje avtorjevih čutov. Z glasbenim, globoko zamišljenim ušesom prisluškuje stavbi njegovih stavkov, drži roko nad njihovim utripom, otipava ritmični zakon, ki žene njegovo kri: spoznava njegovo notranjo organizacijo — pravilnost, krasoto, nežnost, bogastvo, polnost in čistost njenih razmer. Ena sama disonanca, ena sama vrzel v stavku zadošča, da mu vlije nejevernost do njegove vsebine.

«Kdor ne govori jasno čutom, tudi duši ne govori naravnost,» v tem prekrasnem Goethejevem stavku je cel kritičen program, program, ki ga je čutil vsak velik kritik in ki ga je izpolnjeval, čeprav včasih bolj po instinktu kot pa zaradi jasnega načela. V svojem bistvu je s tem v zvezi tudi delo v resnici velikih kritikov, resničnih hečiteljev slovstva in umetnosti: razumeli so zmisel in obseg tega temeljnega umetniškega zakona, ki je bilo dano Goetheju, da ga je izrazil tako čisto kot cekin in brez vrzeli.

To in samo to je zmisel Buffonove često citirane in še češče nerazumljene besede: «slog je človek sam». Slog — ritem, stavba, logika, včlenjenost, notranje sorazmerje stavka, logika in pravilnost slike — ni nič slučajnega in prigradnega, nič postranskega, nobena «besedica», nobena «malenkost», narobe: nekaj v najvišji meri važnega in pomembnega. Tu se javlja avtorjev ustroj sam, življenje njegovih čutov samo, njegov značaj sam, njegova rasa sama, logika njegovega bitja. Umetnosti brez bogatih in polnih čutov ni, umetnosti ni, kjer manjka njih zakonito, krasno in nežno življenje. Ni umetnosti, kjer niso bili poprej čuti vzgojeni v verne in zanesljive, čiste in natančne organe radosti in razkošja.

A življenje čutov more presojati samo, kdor ima sam krasne in nežne čute: zato je kritika *umetnost*, umetnost kakor, recimo, poezija ali slikarstvo — umetnost, ki se dá izpopolnjevati, trebiti in požlahtniti, a ki se ne dá priučiti, koder manjkajo njeni pogoji: močni, polni in bogati čuti, živeči zakonito in nežno življenje. V njih je ono, čemur se pravi: *zanesljiv okus* — nekaj, brez česar ni kritike. Jaz vsaj, če čitam Nietzscheja, se ne morem dovolj načuditi moči in nežnosti, čistosti in zakoniti natančnosti ter zanesljivosti — ne njegovih misli, ampak njegovih čutov. In ravno tako se mi godi pri čitanju Goetheja ali Tainea: krasoto in zakonitost njihovih čutov čutim vedno prej kot pa krasoto in zakonitost njihovih misli; njihova misel raste — in kako jasno in brez prevare — iz njihovih čutov. Brez krasne in bogate čutnosti, to pomeni: brez nežnega, zakonito diferencirane čutnega življenja ni resnično pomembnega kritika.

Kritik sodi, če je to, kar podaja umetnik, življenje ali nežno življenje. Ali množi, stopnjuje, posvečuje umetnik življenje ali mu jemlje vrednost in ga oskrunja? Tako je glavno vprašanje, s katerim mora kritik vpraševati. In to pomeni najprej: ali je stvarnik sam nov harmoničen organizem z dobrimi notranjimi proporcijami, nekaj živega, toplega in prijetnega, kar more živeti, kar more preživeti in s častjo obogatiti zemljo? (Kajti treba je, da to, kar hoče obogatiti naše nebo, obogati najprej s častjo našo zemljo.) Ali je v njem pošten zakon, je v njem usoda kot posledica značaja, kot posledica logike značaja? Potem pa so šele možna vprašanja: hočem ali nočem življenja, ki ga hoče umetnik? Hočem srečo, ki jo hoče on: vidim v tem srečo, v čemer jo vidi on? Ali me navdaja z grozo, kar navdaja njega, ali je zame malenkost, v čemer vidi on grozo?

Kritik vodi umetnino vedno nazaj v njen najgloblji stržen: v ustroj čutnega življenja. Resničen kritik, vreden tega imena, kriti-

kuje zato predvsem ono, čemur se pravi *f o r m a*, kajti to, čemur se tako pravi, je izraz in delo avtorjeve lastne tvorne potence: je delo njegovih čutov, krasote in zakonite prepojenosti njegovih čutov, karakterne resnosti njegovih čutov. Zato je pravemu kritiku tako težko navajati vzroke svoje sodbe, svoje simpatije ali antipatije: resničen kritik ne sodi z razumom (razum samo zoblikuje sodbo), ampak z vso svojo organizacijo, z vso kulturo svojega bitja, s slogom in polariteto svojega bitja, s svojo usodo. Kritik sicer lahko poda tako ali enako parafrazo svojih poslednjih izkušenj, a ta parafraza — kot vsaka parafraza — prej zatemnjuje kot pa razjasnjuje. Če niste približno enako organizirani, če ni vaša organizacija občutka, čutov, vaša umetniška organizacija enakega kova in tipa, vam bodo vsi razlogi dokazovali samo nasprotje temu, kar bi vam morali dokazati.

Kritik t v o r i prav tako kot pesnik ali kak drug umetnik. Razlika med njimi je samo v s n o v i: pesnik tvori v prvi vrsti iz življenja in prirode, kritik v prvi vrsti iz umetnosti in kulture. Kritikova snov je finejša, redkejša, prebrana: zato zahteva tem več s t i l i z a c i j e. Pesnik dela individualistično, kritik tipično: kritik mora umeti do kraja domisliti, dočutiti, dopolniti pesnika — prestilizirati ga v višjo abstraktno sfero. Sedaj je že samo po sebi umljivo, da ima zmisel in vrednost samo kritika, ki kritikuje umetnino kot c e l o t o: ki prečuti njeno polariteto, domisli njen tip, riše v nji skrite razvojne možnosti, katerih se avtor ni niti zavedal in ki jih uresniči morda šele drug stvarnik po ovinku čez desetletja in desetletja. Vsak velik kritik p r e p e s n i delo, ki ga kritikuje: sprejema avtorjeve premise, sprejema prvine in sestavine njegovega dela, sprejema njegov duševni tip in prepesni ali bolje, do kraja ga i z p o j e iz njih in ž njimi. Kritika, ki umetnine ne pojmuje kot celoto, ki vidi najprej detajle, obstane nad njimi in se nad njimi lomi, kritika, ki ne zna dela objeti in ga p r e s n e s t i v višji duhovnejši tip, je majhna. Kritika ne sme dela najprej drobiti: delo mora biti kritiku izhodišče sinteze.

Med pesnikovo in kritikovo potenco v osnovi ni razlike: Oba — kritik in pesnik — sodita, oba cenita, oba stilizirata, oba tvorita. O b a s t a n a s i l n i k a s v o j i h s a n j, oba sta enostranska, oba sta strastna, oba sta brez pravičnosti in objektivnosti. Tvoren talent se dá najprej označiti kot k a r a k t e r i s t i č n a slepota: slepota, ki n e k a t e r i h stvari ne vidi. Tvoren človek s p r e s g l e d a celo vrsto stvari, da vidi druge pojave intenzivnejše, strastnejše, z zvišano sprejemljivostjo. Tvoriti se pravi gledati svet karakteristično pretvorjenega: skrajšanega in podaljšanega,

svetlejšega in temnejšega, zmanjšanega in povečanega hkratu. Tvoriti pomenja podati novo vizijo svetá, novo verzijo svetá.

Zato ni resnično pomembnega kritika in ga ni bilo, ki vidi in je videl vse enako jasno in mirno, ocenjeval z enakim dopadajenjem vse tipe, meril vse z enako mero. V resnici velika kritika ni bila kontemplacija, ampak patos, dramatično stanje, kriza v zgodovinskem razvoju. S kritiko se je izražala nova inspiracija, iz kritike so izvirala hrepenenja dobe, kritika jih je prva organizirala in členila in pa često precej kaotično ter poprej, kot so jih organizirali in jim dali snov pesniki ali drugi umetniki. Kritika — pomembna kritika nove dobe — je tvorila novo inspiracijo in preteklost ji je bila često samo snov, s katero je zagovarjala rodečo se sedanost in bodočnost. Zato vsak velik kritik naivno in mnogokrat nezavedno izloča a priori nekatere pojave iz svojega razumevanja ali ocenitve. Posemne figure in dejanja so mu ravno le snov, iz katere tké s svojim ritmom, s svojo logiko, s svojim slogom dramatično kompozicijo. V isti dobi ali v isti skupini pojavov, v katerih vidi kak kritik zmisel vsega zgodovinskega razvoja, vrhunec, na katerega je bil usmerjen zgodovinski proces, spoznava drugi kritik bodisi pripravo k vrhuncu ali pa propad. Vsak velik kritik stilizuje s svojo sodbo resnico: dejstva so samo snov umetniškega dela, nekaj, kar mora biti arhitektonsko in dramatično včlenjeno.

(Konec prihodnjíč.)

(Iz knjige „Boje o zítfek“. 3. izdaja. Z avtorjevim dovoljenjem prevel Fr. Mesesnel.)

Li-Tai-Pe-Pavel Karlin
Samotno pirovanje pomladnega dne

Od vzhoda nežna sapica pihlja,
pomlad nastlala rož je prek polja.

Ves v solncu sveti se zeleni breg,
raz drevje vsiplje veter cvetni sneg.

Oblak teman se h gori je privil,
že ptič se vrača v gnezdo trudnih kril.

Vsi so že našli mirni svoj pristan,
le jaz, brezdomec, iščem ga zaman.

Ves sam tu pijem in prepevam v noč,
v objemu rož od domotožja mroč...

(Iz cikla japonskih prevodov «Krizantemine vaze»)

*Je jasno? bo tem pritom? Kri
Pap. št. 4/3 924*

Juš Kozak / Šentpeter

(Nadaljevanje)

Obiskovanje

Krčevito se je branila Marija strašne prikazni svojih sanj. Šele vonj lipovega cvetja, lijoč skozi odprto okno, ji je osvežil pomračen um. Dvignila se je vsa premočena s tal, kamor je zdrknila v snu. Planila je k oknu in razburjene grudi so hlastno vsrkavale dobrodejni zrak, noge pa so se ji šibile kakor nebogljenemu detetu. Od groze, plazeče se iz vseh kotov proti njej, se ni drznila niti pogledati po sobi.

Miže in z drhtečimi rokami je tipala na hodnik, oblečena le v nočno haljo, katero si je na prsih vso raztrgala iz strahu pred grozečimi živalskimi obrazi v sanjah. Zatekla se je v sobico sestre Aze. Vsa tišina tam notri je bila polna sladkega dihanja in opojnega vonja vročega dekleta. V tako tujem svetu se je znašla, da je kar otrpnila, se hitro obrnila in neslišno zaprla za seboj. Oprijemala se je v temi, ker mesečina je že zapustila cesto. Šinilo ji je v trudne, tolažbe žejne možgane: «Teta Zeba ne spi, k nji pojdem!»

Za nizkimi, podstrešnimi vrati se je odzval slaboten glas, ko je potrkala.

«Si ti, Marija? Ne moreš spati, kajne, ubožica? Le pridi k meni.»

«Teta, teta, te strašne sanje!» Oklenila se je starkinega vratu in ji položila svoje bele roke na koščena pleča.

«Jojmene, vsa se treseš in potna si, revica! Kaj je s teboj, Marija?»

Dekle je le ihtelo. Zeba se je vzravnala in besedičila: «Pozno je že. Se mi zdi, da je ena odbila. Saj sem vedela, da se bo zgodilo. Že ves dan sem slutila, zli duh prihaja. Čaj no, da prižgem svečko. Oh... kam sem jo že vteknila, svečnično...»

Medla svetloba svečničnega polžka je obsijala Marijo, trepetajočo v naročju starke, ki ji je gladila pšenične lase, jo zagrinjala z veliko ruto ter prosila: «Oljčka sem nesla... Moj Bog! Zli duh zapusti dekleta, da ji ne urečeš otroka pod srcem.»

Dekle je slišalo in zašepetalo: «Ti veš?»

«Seveda vem. Po očeh sem te spoznala, pa sem precej slutila, da boš strašno trpela. Pred tvojimi vrati sem prisluškovala vsako noč in oljčka sem nosila. Pogledaj, še nocoj gori lučka v krstnici. Oh, tam so zli duhovi, ki jim ni dano spati. Veliko jih je pomrlo

v naši rodbini takih, ki so s težkim srcem stopili na Oni svet, pa jih zdaj mi rešujemo s svojim trpljenjem.»

Mirno se je ozrla starka skozi nizko okence proti cerkvi, kjer je v krstnici utripalo komaj vidno nekaj svetlega. Vzdihnila je Zeba in se prekrižala.

«Teta, z menoj je pri kraju.»

«Otročiček neumni, kaj čebljaš.»

Marija pa se je še silneje oklenila starke in z glavo na njenih nedrijih je tožila obupno:

«Kako je Aza srečna!»

«Kdo ve, kaj je namenjeno Azi. Kaj bo moja Marija žalostna, če je njena sestra lepa in ji življenje ne prinaša skrbi? Res je, lepa je, da je Matija oltarček naredil iz nje, a take krvi ni imela še nobena, kar pomnim. Vroča je, da se ji korale talé na prsih. Verjemi, Marija, dokler bo tako mirno živela, bo radost očem. Kadar pa se vname, bo strašen ogenj v njej in revica bo gorela, kakor na grmadi. Še pepela ne ostane za njo. Je grozno obdarovana s svojo lepoto, a takih strasti ne prenese človeško telo. Bojim se za našo Azo. Že letos spomladi sem videla, da se vnema žerjavica v njenih očeh. Moj Bog, uboga Aza!»

Marija je za hip pozabila na svojo boleost in je otroško vdano zrla v preroške starkine oči.

«Kdo ti je to povedal, Zeba?»

«Eh, življenje uči. Noči brez spanca razodevajo človeške usode in če imaš srečo, da si preživela, ko ti je življenje vzelo vse na svetu.» Utihnili je za kratek hip, nato pa je s toplim glasom nadaljevala:

«Vidiš, Marija, v tebi gorita dva ognja. Vidim črne plamene strasti našega rodu. A drugi so zlati, nevidni človeškim očem, ker gore kakor večna lučka v dušici. Iz trpljenja boš rodila za trpljenje. Pa se ne boj, otrok! Zlati ognji imajo čudežno moč. Sveti Duh posveti tebe in tvoje otroke.»

Sprostila je roke nad njo, jih držala razpete nad pšenično glavico in žareli so ji uveli prsti. Nato se je sklonila in jo poljubila: «Ne boj se, Marija!»

Ona pa se je vsa stresla: «Ne, ne, teta, jaz bi najrajša umrla. Ti ne veš, kakšne sanje sem imela nocoj! Jezus! Hostar mi je otroka iztrgal. Rok se ni ganil. Le strica sem čutila, pa ni mogel pomagati. Moj bog, ta strašna sekira na nebu. In otroka so mi zagnali v ogenj. Ko bi vedela, s kakšnimi obrazi so me vsi gledali. Črviček se je branil in še zdaj slišim, kako je začivkal: mamica! ko je odletel v ogenj. Zeba, kako se bojim!»

Starkino obličje se je zresnilo.

«Pozabi, dušica! V sanjah se razodeva le trpljenje, da ne pride iznenada, in tega bo dosti.»

«Bojim se vseh, teta!»

«Pa ga le ljubiš!»

«Ne, ne, teta, ne ljubim ga. Tako me je žgal, da sem norela za njim. Srce mi je raztopil. Potem mi je pa otroka tajil, teta, meni!» Sramežljivo so se zagledale sinje oči v starko. «Ti veš, teta, da sem bila čista in sem ostala taka. Moj bog, še zdaj mi mraz pretresa kosti, če le pomislim, kaj je storil mojemu čistemu srcu. Sovražila sem ga!»

«Nisem mislila, Marija, da bo tako hudo. Ljubiti pa ga moraš.»

«Nikoli, teta! Ne morem mu več pokazati svojega srca. Vse bom ubogala, vse storila, ljubila pa...»

«Kaj vidijo moje oči? Greh prihaja váte. Vse solze so se mi že posušile nad teboj, zdaj bodo le še krvavele oči. Ti nesrečni otrok!» S tako grenkobo jo je poljubljala, da je Marija drhtela kot šiba.

«Ne zapusti, ne zapusti me, teta!»

«Zeba te ne zapusti, ne boj se! Pri tebi ostanem, dokler me mrtve ne ponesó čez prag. Potolaži se, moja!»

Velika, žalostna skrb je dihala nad trpečo Marijo. Še skrivnostnejše so premišljale resne oči tete Zebe in za hip se je zazdelo, da je skromni plamenček edino živo bitje v izbi.

«Menda je res,» je vzdihnila starka v premišljevanju, «da je trpljenje namenjeno ženam naše fare. V mojih mladih letih je stal tam na Friškovcu velik križ, stražota za pogled. Krvavi križ smo mu rekli. V davnih časih je bila tam krvava rihta za uboge nesrečnice. Težko so se pregrešile in največ med njimi je bilo otročnic, z zločinom do svojih otročičkov na vesti. O, je hujši ta greh od sodomskega. Bog ve, če ni prišel na nas in naše otroke. Spominjam se, da so nam pripovedovale včasih zvečer stare ženice, ko so pri nas luščile fižol, da je tam okrog križa v tistih letih, preden je prišla rumena smrt nad naše mesto, ječalo in stokalo vse noči. Bog ni še podelil živemu grehu večnega miru. Ko je pričela kositi rumena smrt, je padlo največ žena in otrok, toliko, da bi skoro izumrl ves ženski rod te fare. Vredne ženice pa so sklenile podreti strahotno znamenje in sezidale so na mestu križa oltarček, kjer še sedaj gori vsako noč lučka za uboge nesrečnice. Tiho jo prižigajo pod večer otročnice, da bi obvarovale sebe in otroke pred strašnim grehom. Tudi midve, Marija, jo bova prižigali.»

«Teta, veruješ ti v tako moč duhov?»

«Marija, jaz verujem vse. Čudno se pleto niti z neba do zemlje. Teh skrivnosti me uboge mravlje ne bomo nikoli spoznale. Bog zna, če naju zdajle ne poslušajo nesrečneži našega rodu, ki so pokopani tam pred cerkvijo? Za moriščem raste zdaj žito. Nemara se motajo v njem nesrečne večje obsojenih mater in žena, nad katerimi so grešili naši očetje.»

Zona je pretresla Marijo v tej skrivnostni noči in s strahom je pomišljala, kolikokrat je hodila ponoči med žitom in ni videla ničesar tega, kar ji odkrivajo oči tete Zebe. Tako majhna in uboga se je zazdela sebi, da je skoro ugasnila v njej lastna bolelost. Dobrodejna miloba starke pa ji je sladila utrujeno dušo ter jo vabila v vedno tišji objem.

«Teta!» Nenadoma se je zdramila Marija, «zakaj moramo ravno me ženske toliko pretrpeti?»

«Tega ne vem, Marija. A svet poglej: možje se bore, me pa trpimo. Oni nam delajo hudo in me njim. Življenje pa gre svojo pot. Hladno je, sedi k meni.» Marija je ubogala. Tesno priviti druga k drugi sta se ogrnili z veliko ručo.

«Eh, koliko trpljenja so že videle moje oči. Ko bi ti mogla vse povedati. Ne bi verjela, koliko truda je pokopanega v teh bornih zidovih. Daleč nazaj sega naš rod. Menda smo se tam izpod hribov, kjer imamo žlahto še dandanes, naselili pred mestnim obzidjem. Oče je kupil napol razdrto bajto in mati so pripovedovali, da nas je spalo enajst otrok pod slamnato streho. Tako na kupu smo ležali, da smo se v vročih poletnih nočeh vsi znojni pritiskali k zidu in se hladili. Oče je bil že samostojen mesar. Kolikor pa se spominjam, so njegovi starši še cunjice in kosti pobirali. 77

Moj spomin je z leti obledel. Edino, česar se še jasno spominjam iz zgodnje mladosti, je pričetek našega trpljenja. Skozi meglo gledam tiste grozne dni.

Francozi so prihajali v deželo in cesarski so se umikali. Naš oče je bil orjaški po telesu, eden najmočnejših v fari. Zadrugo so mu dali v rokē še v mladih letih. Mešetarji so prignali večkrat velike vogerske vole; vsi otroci so se drenjali na cesti, kadar so prišli seki s svojimi velikanskimi rogovi, s katerimi so dregali v hiše, ko so jih gnali po šentpeterski cesti. Takrat jih je stalo precej po vseh hlevih in cesarski so jih veliko pokradli. Francozi so naložili očetu, naj jim precej preskrbi mesa. Zato je zapovedal, naj priženo vse seke na Ledino, da jih odberejo. Res je, da oče ni poznal strahu, tisto popoldne pa je imel čudno plašne oči,

kakor so pripovedovali mati. Prosili so ga, naj se nikar ne podaja med podivjano žival. On pa, če bi ga ti poznala, je bil že tak, da je hotel vse sam storiti. Kako mi je še živa njegova podoba. Na vrata so potrkali, oče je prekrižal vse otroke, nato je vzel palico in stopil med može. Lepi ljudje so bili in še v sobi so se tresla tla, kadar so šli mesarji po cesti. Največji med njimi, v sredi med prvimi je hodil oče. Na sejmišču so odbirali žival in jo pravično po znamenjih oddajali. Pravili so pozneje, kako se je naenkrat mlad, napol divji biček pognal izmed drugih, naravnost v hrbet mojega očeta. Že je zamahnil s palico, se jezno ozrl proti živali, pa ni nič pomagalo. Sek mu je zarinil roge tako nesrečno, da je oče obvisel v zraku. Mlademu bičku so tekle pene iz gobca in kar ponorel je od svoje teže na glavi. Strašno je baje oče zarjul na pomoč. Žival pa je drvela, da so bobnela tla po Kravji dolini. Ljudje so suvali vanjo z drogovi, z vsem, kar so imeli pri rokah, pa so jo še bolj razdražili. Vsa cesta za njim je bila krvava, od očeta je teklo v curkih in bogve, nekaj belega se je mešalo s krvjo. Pri Znamenju se je zgodilo. Nekateri pravijo, da je žival obstala, ker ni vedela v trenutku, kam bi se obrnila. Takrat je povabila glavo in je očeta stresla s sebe. Drugi, ki so stali bliže, pa trdijo, da je oče z nadčloveškim glasom zarjovel, udaril s tako močjo bika po smrčku, da sta padla oba in pri tem je nesrečnež spolzel mrtev z njegovih rogov. Ko se je žival zopet postavila na noge, se je zaganjala še v mrtvega. Mektajnarjev hlapec je prinesel od nekod železen bat in pobil bika z enim samim zamahom. Mati si je pulila lase, mi smo pa tulili, da so okna šklepetala, ko so ga prinesli mesarji domov. Svetle oči so bile široko odprte in mati so nam pripovedovali, da so jih le s težavo zatisnili. Tiste zadnje besede očetove, ki nam jo je hotel povedati, nismo slišali nikoli. Lepo smo ga pokopali. Doma pa ni ostalo denarja, le mršava kravica je stala v hlevu in eno njivico smo imeli. Mati so prodali vage in sekire, da so nas za silo oblekli. Ko so Francozi prišli v hišo, so jim odprli prazne skrinje in pokazali enajst otrok. Popoldne pa so nas peljali nazaj pod hribe, kjer smo imeli žlahto, in nam dejali: 'Če nam ni smrt namenjena, bomo že živeli. Nacek ostane pri meni, ker je očetovega imena. Vi pa bodite pridni in ubogljivi, domov nikar ne hodite; še za naju dva bom skorjice s solzami močila.' Tako smo ostali, raztreseni po hišah.

Vidiš, in zdaj je spet megla do spomina na drugo smrt. Tvoja izrezana podoba je bila moja sestra. Lička kot breskvice in zlate laske je imela. Pa je revica umrla od gadovega pika.»

«Teta, tudi mene je pičil.»

«Ljubica moja, to so srčne rane, se zacelijo. Naša srca so vsa polna ran.»

«Meni se ne zaceli nikoli več.»

«Marija, Marija, že zopet govoriš prazne. Lepo je življenje in dokler ti ga ne vzame bog, ga moraš čuvati kot svojo zenico. Za človeka je vedno dovolj prostora na svetu in se veseli življenja, če le še lahko putkam potresa. Kaj naj bi rekle me osivele starke, katerim je ostal na vsem širnem svetu edinole še borni kot v nekdanji domačiji; ki smo izgubile vse, kar smo rodile, in je za vsakim veseljem prišlo deset neviht čez nas. Pa smo vendarle zadovoljne, da živimo, da lahko gledamo vas in se veselimo vaših otrok.

Poglej, komaj je tvoja mati porodila in so se še enkrat zate napojile njene prsi z mlekom, je pričela rumena smrt kositi njene otroke, da sta le še vedve ostali. Nikoli ni imela nič dobrega na svetu, živa martra je bilo njeno življenje. Matija ni lepo ravnal z njo, pa ona ni marala za to. Rada bi ga poznala, ki je slišal eno samo tožbo iz njenih ust. Ubožica se je do krvi izjokala, ko je videla, kako umirajo nedolžni popki. Pa je položila tvojega najmlajšega bratca, dve leti je imel. Da bi ga rešila, ga je revica vzela k prsim. Zate je teklo njeno mleko in nikoli ga nisi popila. Samo en dan je dojila, zjutraj je zbolela, zvečer je umrla. Prav takrat, ko so zvonili njej, je izdihnil tudi moj edinček! O bog, moj edinček! — Komaj smo jo zagrebli, to večno lučko naše hiše, sem hitela domov in vzela k prsim tebe. Vse življenje si mi izpila, do drugega leta te nisem odstavila. Pa je bilo prav tako, ker meni ni bilo več usojeno roditi. Nekega popoldneva so prinesli moža. Čez ramena jim je visel in položili so ga na posteljo, iz katere ni dvajset let vstal. Mu ni služila ne roka, ne noga. Jezus, to so bila leta! Dvakrat me je prosil s solzami v očeh, naj mu z britvijo prerežem vrat. Ko so ga položili v rakev, so šklepetale v njej samo kosti še. Zvečer po pogrebu je bilo tako prazno doma, da me je zeblo od groze in le jokala sem, zakaj mi je bog odvzel trpljenje. Drugi dan sem stopila pred Matijo in ga s povzdignjenimi rokami prosila, da me naj vzame za zadnjo deklo. Nisem vedela, počemu naj bi živela sami sebi.»

Marija je tiho plakala, ko se je odgrinjalo pred njo tako trpljenje. Skrila je svojo glavico v njenih nedrijih in skozi razpokano kožo so pronicale solze v starkino vroče srce.

Tisti hip so zagrmeli težki koraki po trhljih stopnicah.

Zeba se je zgrozila in prestrašeno se je ozirala k vratom. Bliže in bliže so prihajali. V tišino noči so prinašali strah.

Starka je vsa drgetala in boječe šepetala: «Moj bog, on prihaja!»

«Kdo on?» Mariji so šklepetali zobje od mračne slutnje.

«Že spet ga je obsedlo!»

«Kaj praviš?»

Teta ni odgovorila. Vse prikazni nocojšnje noči so oživele v dekletu in nihče jih ni mogel razpršiti, ker se je teta sama vsa tresla.

Čutili sta, kako drsa široka dlan po zidu in išče vrat. Že je oplazila po trhem lesu, prijela za kljuko, zaječala so vrata in na pragu je stala mogočna očetova postava.

74

Rod Cunjarjev

Od togote se je Matiji tresla spodnja ustnica. Nekaj trenutkov je nepremično sršel v ženski. Potem je zarohnel: «Z menoj!» Z roko je ukazal Mariji na pot za seboj.

«Oče!»

«Pusti otroka!»

«Pravim takoj!»

«Pri meni ostane!»

«Ti, pokveka, boš gospodarila v tej hiši? Pravim, vstani!» Bližal se je k postelji in od same jeze se je oziral, kaj bi zagrabil. «Če imaš ti svojega gospodarja, greš lahko to minuto iz hiše. Povem pa ti, da iz mojih otrok ne boš gadov vzrejala. Si slišala?»

«Lažeš, šele danes sem zvedela!»

«Kaj? Še obotavljaš se? Precej z menoj!» Težka mesnata dlan je padla Mariji na snežnobela pleča. Strah in sram pred očetom sta jo zmedla, da je povescila oči in se jo je lotevala omotica.

Tisti hip je starka vzkrlila z rokami, se pognala z nadčloveško močjo v Zamejca, ga pahnila od Marije in široko razpela roke pred njo. Mogočen glas se ji je trgal iz trhlega oprsja.

«Nikamor ne pojde! Obseden si, prekleti! Do tega otroka pa nimaš pravice. Dokler se ji bo moje mleko pretakalo po žilah, ne položiš nanjo roke! Prosi boga, da te zapusti hudič!» Marija ni mogla razumeti, pred kom se starka tako blazno trese. Videla pa je, da je oče povescil glavo in tla so se zazibala, tako trdo je odhajal.

Resnično razburjenje je napadlo Zebo šele po Matijinem odhodu. Prej je kolikor toliko mirno ravnala, zdaj so jo oblike solze

in prsti na rokah so ji trepetali. Noge so odpovedovale in Marija jo je morala podpreti, da je sedla nazaj. Ogrnila jo je in stisnila k sebi.

«Pomiri se, tetka!»

Skozi solze je ihtela: «Moj Bog, če ga spet popade. Je že obseden!»

Pred Marijo pa so se pričeli odpirati prepadi, katerih še do danes ni videla. Trudno telo starke je srkalo njeno toplo mladost, da se mu zopet povrne prejšnji mir.

«Vidiš, Marija, zdaj, ko stopaš v življenje in boš morala sama voditi svojo in usodo drugih, ti marsikaj lahko razodenem. Si ga videla, kakšen je prišel? Če ga ne poznaš, ne moreš vedeti, kako je z njim, ker se vselej zapre in se pokaže šele, ko ga mine. Pa je v vseh Cunjarjevih. Presilna kri jih žene in ne poznajo meja, kadar jim zavre. Tako besne kot podivjani junci. Od tega trpimo mi in vsi ob tej cesti. Le tisti ve, kdor je izkusil, s kakšnimi črnimi strastmi izkuša Večni nas žene in može.»

«Zeba, kaj moj oče je tak? In jaz sem mižala vse življenje?»

«Kaj boš vedela? Najhujša leta so že minula. Pokazalo se je že pri bratu Antonu. Bratje ga niso ljubili med seboj. Besedi je bil dragih, v srcu pa mehak do solza. Ti so hlatali visoko, oni pa je živel mirno, le za svojo hčerko Rozo. Sladko detece. V štiri najstem letu mu je znorelo. Reva še zdaj živi tam gori v hiši, kjer smo se vsi rodili.»

«Saj jo poznam, teta, še vedno je lepa.»

«Res je. V njej lahko vidiš vso božjo grozo. Temu zlatemu srčku je vdihnil strašno bolezen, da ji je zastrupila vso dušico in ne dela reva nič drugega, kot noč in dan premišljuje zlobne nakane. Njenega očeta nismo mogli odtrgati od postelje. Noč in dan je presedel pred njo in jo božal po ličkih in laseh. Srce se nam je trgalo, ko smo ga gledali, kako jo hoče ozdraviti s svojim ljubečim pogledom. Ona pa si je grizla in brusila nohtove in ga krampala po obrazu in očeh. Se vse pretrpi, le tega ne, če se svet postavi na glavo. Ko ni moglo očetu počiti srce, se je zanemariil in ni dal živemu človeku do sebe. Umril je tiho, kakor je živel. Nekega dne smo ga našli razmesarjenega za odhajajočim vlakom.

Vsi rajši molče o tem, da se hčere laže može. O Šimnu tudi ni duha ne sluha. So pravili, da so ga na lastne oči videli, kako si je neke noči izpiral noge doli za vodo. Resnice pa nihče ne ve in, kje se klati, tudi ne. Tako se je raztepel naš rod. Od petih moških sta ostala le še Luka in Matija.

Lepa fanta, ti rečem, da malo takih. Visoka, da so jima glave po strehah gledale. Luka je bil hujše krvi. Matija pa bolj preudaren. Zadrugo so mu dali v roke, ko še ni imel trideset let in še oženjen ni bil. Kaj takega se dosihdob še ni zgodilo. Pokazal je precej moža. Takrat se je zadruga sprla z županom. Par dni ni šel noben mesar prodajat. Pa se je župan vdal in Matija je zmagal. Od tistega časa ga še ni bilo, ki bi se upal Matiji najmanjšo oporeči. Fantje vse faje so se jih bali. Saj to je bila edina naša skrb, da bi ju ne pobili. Ni minila noč, Zamejčeva sta se spet tepla pri Znamenju, kjer so sleherno noč pokale čepinje. Pomisli, taki orjaki! Poljančani se že v Šentpeter niso več upali. Le Krakovčani so včasih prirogovili. Ko so vse te skrbi minule in sta bila oba že svoja gospodarja, se je pričelo z Luko.

Moj Bog, kaj je postalo iz tega fanta? Nobena voda ne drvi tako hitro kot je šlo njegovo posestvo rakom žvižgat. Kar je kupil danes Hostar, je bilo njegovo, ne vse, ker je Cene šele potem nekaj dokupil.

V gorenjem koncu fare se je naselil Zjas. Oče njegov še za grobarja ni imel. S hčerkami pa ni vzdržala nobena princesa. Lida je bila resnično lepa, o mlajši, Mari, tega ne morem reči. Na moških pa so visele kot klopi. Takrat sem šele spoznala, kakšna poguba je ženska, ki nikoli ne daje, ampak ostane večna pijavka. Že po glasu jih boš ločila; ženski dobrega srca poje iz srca, te druge pa vrešče. Naj bodo ženske, kakršne hočejo, vsaj enega osrečijo v življenju, te nesrečnice pa so jalove v svojih srcih in vse jim je samo pašnik za njihovo lastno ničemurnost. Saj si ne morejo pomagati, ampak nič gršega ni zame, kakor če si ženska s komolci očitno pomaga v življenju. Kdor jo vzame, se je odrekel vsake tolažbe na svetu, ker ona hoče le vladati in mu večno pije dušo. V lavretanske litanije bi morala ta šiba božja.

Glej, ti bi kmalu dobila tako mačeho. Luko so, pravim, prvega zajele. Z neverjetno sladkostjo in vsiljivostjo se je gnala Mara za njim. Dobričina ji je hitro obvisel v mrežah. Moški imajo že tako srce, da se hitro ogrejejo za svojo pogubo. Fant je bil priden in delaven. Prav čedno se mu je zbiralo. Čast našega doma bi mu prišla v pomoč, če bi se izkazal, kot se je Matija, ki je pripeljal povrhu vsega pravo večno lučko v svojo hišo. Pa ni pomagala nobena prošnja.

Prvič se je zadolžil za kočijo. Vse dni sta se vozila naokrog. Dober mož je bil usnjar Strehar, ni rekel besede. Prepozno je spregledal. Spominjam se, kako je prišel k Matiji in ga posvaril zaradi brata. Dolgo sta sedela in se pomenkovala. Sklenjeno je

bilo, da fant ne dobi nobenega denarja več. Luka je menda zvedel za to. Takoj drugi dan je zaprl za teden dni, se praznje oblekel in šlo je, kakor bi kozolce preobračal. Na deželo, na ples jo je vlačil, sejal denar, da so se mu v pest smejali, kamor je padlo. In kakršne so te ženske, tako je bila tudi Lukina hiša en sam noter in ven, ker je imela ona vse premalo moških krog sebe, da bi se šopirila med njimi.

Vsem je bila uganka. Kaj le namerava z njim? Da bi počela vse le zaradi svoje gloriije? Da bi ga še tesneje privezala nase? Tako smo ugibali, pa se nismo izmodrili. Pri vsej nesreči pa ni poznala slabih strani Luke. Dolginu je bilo vseč tako ciganjenje, le danes ga poglej. Ne verjamem, če ti eno samo noč prespi doma. Vse oštarije od mostu pa do cerkve so ga polne. Ves mesec preleži, ne da bi mignil z mezincem. Kakor se je pa ona igrala z njim, je bilo seveda vse izgubljeno. Ko ni hotel Strehar več posoditi, se je lotil tiste pijavke, Ceneta, ki ga je danes bog pa z drugim koncem udaril. Matija je podpisal. Še tisto noč je šlo vse. Tri dni je ležal pijan, četrti dan je prišla hiša na boben in Cenetu v malho. Luka je ostal pri nas, kakor bi se nič ne zgodilo. Tvoj oče ga ni gledal brez dela in tako je Luka pričel pomagati, kjer so ga rabili. Od tistih dob je molčeč, zanemarjen, da se mi smili, kadar ga pogledam. Škoda za to zlato srce! Tako odprtih rok nisem poznala. Le verjemi, obseden je od te ženske. Kaj hočeš, prve čase potem ga še pogledala ni. Po očetovi smrti jima ni ostalo beliča več pri hiši. In takrat sta obe zaplesali pred našo bajto.

Komaj sta nas minila žalost in strah pred rumeno smrtjo, je že zašumela Lida v hiši. Preslepili sta Luko, da ju je pripeljal. Pa je Matija, ki jih prej ni mogel živih, ponorel za starejšo. Tej je dal bog še večjo pamet in trmo. Jaz, s teboj pri prsih, na kolena pred njega: 'Kakor se boga prosi, Matija, otroke imaš. Hišo boš zapravit.' On pa gluh in slep za vse moje prošnje. Sram me je bilo, kadar sem ga pogledala, če so prišle v hišo. Smejanje, norenje, on pa zadovoljen kot konj, ki ga gladiš po vratu. Če ni prišla dvakrat na dan, je že zaprl in tičal kot osa gori v kamri. Strehar je kar zazijal, ko je prišel Matija. Čast mu, ni dal. Cene se je ponujal. V dolgove je lezel in na cesti so govorili, da se hiša maje. Njega pa nobeno noč doma.

Enkrat sem ga videla z njo, drugače sem bežala, da ne vidim sramote. Rečem ti, na kosce bi jo raztrgala. Ne spominjam se več, kaj je hotela od njega. On se je nekam obotavljal. Pa je zacepetala z nogo, zabliskale so se ji oči, da mi je vsa kri zavrela.

Nič več se ni vedelo, kdo je gospodar v hiši. Kamor sem stopila in prosila — recite mu besedo — vsak se mi je v obraz zasmel — kaj si nora? — Zadnje čase ga ni nihče več videl. Hlapci so gospodarili, on pa z doma, ali v kamri na postelji. Čuden konec nas je rešil. Kdo bi verjel to! Vmešal se je Luka, česar mu vse žive dni ne pozabim. Nikoli nismo zvedeli, ali se mu je Lida zamerala, ali ste se mu zasmilile ve. Govorili so, da se Matija oženi.

Pa grem nekega večera čez dvorišče, ne vem, kaj sem iskala, in zaslišim strašno hropenje. Po prstih stopam, iz hleva je prihajalo. Spredaj je čakala kočija, da jo naprežejo. Skrijem se v drvarnico in poslušam.

Tresk na tresk. Preklinjanje. Razločila sem Luko. Nato se oglasi Matija: ‚Capin, ti boš mene?‘

‚Tako je!‘

Slišim, kako se zgrabita. Eden je padel na tla.

‚Moj bog,‘ pomislim, ‚pa vendar nimata nožev?‘ Veš, te zverine so strašne, če podivjajo.

Pa se oglasi Luka: ‚Matija, ubogaj! Pravim, da ne pojdeš! Mene so spravile na kant, ti imaš pa otroke. Kaj boš nage pognal na cesto? Vdaj se, zlepa, Matija!‘

‚Jezus, hvala bogu,‘ sem pomislila.

‚Grem, pa grem! Noben vrag me ne bo učil. Proč od vrat!‘ Silil je k vratom. Takrat pa, kri mi je zastala. Tresk, pok, vrata odlete in vidim, kako drži Luka brata čez ramena. Vse sem verjela, ampak, da bo ta dolgin zmogel takega moža, ne!

‚Ne in ne,‘ je vpil Luka. Veš, kaj je storil? Privezal ga je k žlebu, da se Matija ni mogel ganiti. Konj je skakal, tako je škrtal z zobmi. Luka pa lepo mirno pred hlev, zapre vrata in kadi zunaj.

‚Če te bo spet prijejo, pa se sam prikleni,‘ ga je nagovarjal in smeje spuščal dim.

Oh, kako rada bi mu padla krog vratu.

Ko so že vsi spali, sta se pobotala. Od tistega trenutka Luka ni pustil hiše, ne Matije izpred oči.

Kaj je storila Lida, ta togota? Vlegla se je in ni pokusila nobene jedi. Dan na dan so prihajale pošte, Luka je vse raztrgal. Pravili so, da se je od jeze razpraskala po živem telesu do krvi, je imela hudiča v sebi ta ženska. Dvakrat je prišla Mara, Luka jo je prestregel. Pomisli, Lidi se je razlil žolč in v osmih dneh je umrla za zlatenico.

Matija ves čas ni delal. Ležal je v kleti, ponoči in podnevi ga je stražil Luka. Pil je na žive in mrtve. Se je zgodilo, da so se tla majala pod nami, tako je besnel. Na dan njenega pogreba je

Luka izginil in mesec dni ga ni bilo nazaj. Od tega časa si ne privoščita dobre besede, včasih pa se tako zasovražita, da bi se zgrizla kot gada. Matija se je zopet zresnil, prijel za delo in razen tiste menice pri Cenetu, je vse poplačal. Hiša se je postavila in do danes ga še nisem videla takšnega, kot je bil nocoj. Človek v takih časih nikoli ne ve, pri čem je. Ga popusti in komaj se zaveš, ga še hujše popade.

Ubogi Luka pa je našel spet milost pred spako. Ali je pričel sam laziti za njo, ali se ona dobrikati njemu, kdo ve? Rešitve pa ni zanj nobene več.

Marija, zdaj boš kar pri meni zaspala. Marsikaj se ti je odprlo nocoj, ko stopaš v življenje. Pa ostani mirna in zaspaj. Obe sva že trudni. Zanesi se na Zebo, ne bo te zapustila. Ce pa umrjem prej, kot bi bilo treba, stopi k župniku. Svet mož je in z modrimi očmi gleda na faro. Glej, že vidim zarjo na nebu. Lahko noč!

Razpokane ustnice so prižele blažen poljub na belo, utrujeno čelo.

* * *

Gosta megla, kadeča se iz vode in od Barja, je zagrnila mesto do temena Gradu. V jutranjem somraku so besno zadržali mersarski vozički, da so se tresle hiše ob cesti. Na lahkih, odsakajočih vozeh so se postavljali hlapci s svojim malomarnim sedenjem, moleči noge čez platnice do koles. Divje so gonili in ostro zavijali krog ogla. Starke so na pragovih presojele dan, preden odidejo v cerkev.

Na resnih, dnevnih obrazih mater je skoprnela vsa nočna domačnost.

(Dalje prihodnjič.)

Mirko Pretnar / *Rastem v tebi . . .*

Rastem v tebi, mati zemlja;
naj te pozdravim, brat-drevo,
naj te pozdravim, cvetlica-sestrica!

Ah, zato mi je, kakor da
korenine pokajo globoko,
kadar se hočem povzpeti visoko
v izsanjano mrzlo brezbrežno nebo.

Kdor izgubil je bregove tvoje,
kdor je kakor list v jesenskem vetru,
izgubljeni sin tvoj hrepeni v nebo.

Dr. Ivan Prijatelj / «Mladoslavenci» in «Mlada Evropa»

(Konec)

Naših «Mladoslavencev» sicer več ne odlikujejo oni široki razgledi po svetovni duševnosti, kakršni so dičili naše prosvetljence (kakega Zoisa), naše filološke romantike (kakega Kopitarja) in naše visoke romantike (kakega Čopa in Prešerna). Potreba, prijemat i za nujno delo ob formiranju ljudstva v narod in vstopati v dnevni boj za njegova prava, jih sili, da se lotevajo dela ob narodni prebui in zlasti ob opremi naroda kot takega z literaturo mnogo poprej, nego so sami sebi dali širšo evropsko izobrazbo. Ta oznaka velja seveda v še mnogo večji meri za njih predhodnike, «Staroslavence», o katerih se mora naravnost reči, da so nebotični, samo na par individualnostih sloneči obelisk Čop-Prešernove duševnosti prihulili v skromno kapelico v ta namen, da so njeno bazo lahko razširili preko predelov širokih ljudskih krogov. «Mladoslavenci» so bili že brez primerno bolj razgledani po istodobnem evropskem duševnem svetu, nego njih «staroslavenski» očetje. Vendar pa je njihov pre naglo zaključeni kurz izobrazbe in njihov zgodnji vstop v javno življenje ter literarno delovanje povzročeval, da so oni istodobne evropske idejne smeri, katerim so želeli krčiti pot v Slovence, poznali le bolj v splošnih obrisih in večinoma iz druge roke. Opisane ideje, kakor tudi ž njimi zvezane duševne smernice, ki so gibale v oni dobi duševni svet Italije, Francije in Angleške, je izmed naših «Mladoslavencev» nekoliko bližje poznal dr. Valentin Zarnik in o njih, kakor smo čuli, tudi informiral svoje sodobnike. Specialno Angleško je iz očitidstva poznal tudi dr. Pavel Turner, eden prvih podlistkarjev «Slovenskega naroda», političnega organa te generacije. Smeri francoske literature je na domačo lepo knjigo po svoje apliciral Josip Stritar, kateri je precej dobro poznal tudi istodobno nemško literaturo — glavno idejno zajemališče ostalih «Mladoslavencev», zlasti Levstika in Jurčiča. Kar se tiče dotikov s slovanskim svetom, so stali «Mladoslavenci» v najtesnejši zvezi s Čehi, katerih politične smeri so v tej ustavni dobi spoznavali v parlamentu in literarne v družtenem dijaškem kontaktu na Dunaju. V drugi polovici 60tih let, v dobi začetnega nastopa «Mladoslavencev», študira že nekaj slovenskih dijakov v Pragi (Starè, Fr. Marn i. dr.). Ker vprav

češki vzgled v obilni meri oblikuje v tem času tudi našo slovensko duševnost, ga moramo v kratkih potezah označiti.

Na Češkem se v 60tih letih prične zmagoslavni pohod «Mladoslavci». Njihova mentalnost pomeni slovansko recepcijo «mladonemške» duševnosti, po kateri so bile razgibane in za njeno slovansko obliko dovzetne tudi duše naših «Mladoslavcev». Konformno z «Mladonemci» je Sladkovskega «mladočeška» politična in Nerudova literarna generacija že od prvih 60tih let dalje poudarjala važnost in potrebo političnega udejstvovanja v zmislu radikalnega meščanskega demokratizma ter boja za ustavno svobodo, odklanjajoč «nedolžno», igrakarsko posnemane narodne pesmi in patrijarhalni konservativizem češke starejše romantične generacije. Borila se je ta češka mladina za ljudskost in svobodomiselstvo deloma na podlagi samobitnega, toda ne tolikanj historičnega kolikor bolj neposrednjega narodnega življenja, deloma pa že na podlagi gesel kozmopolitizma, zamenjujoč tradicijski epigonski romantizem s takrat aktualnim, tendenčno pobarvanim začetnim realizmom, ki še ni bil prepričan realizem, ampak neki žurnalistično-feljtonistični aktualizem. V naprednem duhu časa je ta češka mladina na tako zelo njenim interesom približano resničnost gledala vtoliko socialno, da je proglašala razredno enakost, včasih že tudi zanimanje za omilitev usode delavcev, zahtevo ženske emancipacije, versko svobodo v zmislu versko-indiferentnega liberalizma, boreč se na ta način brez ozira na domači historizem za humane kozmopolitične vzore, zahtevajoč od pesnika in pisatelja, da izrazi ne glede na domačo tradicijo, na verske in moralne predsodke svojevrstnost svojega individualnega bistva, češ: ako se novodobnemu češkemu pesniku posreči, da podá v lastnih umetninah lastno polno individualnost, rezultirajočo iz komponent rodu, naroda in dobe, bo nova češka poezija tudi narodna, organsko-narodna, ne pa, kakor doslej, mehansko-posnemovalno narodna. Z ozirom na dikcijo in slog se «mladočeška» literarna generacija odvraca od zanosne in bombastične patetike ter od lepotne, sladke idilike, kakor tudi od kultiviranega verza dotedanje romantike in se oprijemlje treznega, neposrednjega vsakdanjega izraževanja, bolj prikladnega obravnavanim aktualnim predmetom, in pa novinarstvu, v katerem objavlja svoje spise kot feljtone. Ta generacija «poudarja karakteristično v jeziku na račun lepote», pravi o nji dr. Arne Novák.¹ Prozaičnost izraza se včasih ne izogiba niti trivializmu, v želji,

¹) Prim. njegovo «Geschichte der českischen Litteratur», Leipzig, 1907., str. 261.

da ostaja v ozkem kontaktu z neposrednjim življenjem in da protestira proti izlikanosti in izstruganosti dotedanje češke romantično-rodoljubne poezije. Lepa proza te češke generacije ni tolikanj roman, kolikor bolj in pogosteje drobna skica, slika s potovanja, žanrsko pograbljena figura ali pojav z ulice, feljtonska kozerija in novela. Ako pa se proza vlije v obliko romana, je to roman «mladonemške» svobodne tehnike in francoske socialne tendenčnosti po vzorcu George Sandove.²

Na osnovi te kratke skice tedanjih političnih, socialnih in literarnih stremeljenj v evropskem svetu je zanimivo, zasledovati ona tuja gesla, ki so oplojala tudi umove naših «Mladoslavencev» skupno, katera izmed njih so si prisvojevali za smernice svojega dela samo nekateri člani te čete, in nič manj zanimivo ni vprašanje, katere izmed teh sodobnih deviz so puščali vsi skupaj ali poedinci vsak za svojo osebo na strani in iz katerih vzrokov.

Svetovni nazor naših «Mladoslavencev» je svobodomiseln, in sicer v zmislu filozofskega materijalizma, modernega v vrstah avstrijske meščanske inteligence 60tih let. Naše «mladoslovensko» dijaštvo koncem tega desetletja na Dunaju z navdušenjem posluša javna predavanja darwinista in materijalista Karla Vogta.³ Oni duhovniki, ki se pridružujejo «mladoslovenskemu» gibanju (n. pr. Bož. Raič, Dav. Trstenjak, Zlatoust Pogačar i. dr.) so liberalni katoliki Güntherjeve šole. Na podoben način, kakor so nekateri «Mladonemci» sočuvstvovali z liberalno-katoliško francosko strujo de Lamennaisa in Montalemberta, kateri je stala blizu tudi «Mlada Italija» v osebi Giobertija, tako tudi naši «Mladoslavenci» radi vidijo v svojih vrstah te slovenske duhovniške liberalne katolike. Sicer pa naša «mladoslovenska» četa ne kaže niti posebno tesnega razmerja, niti izrazitega nagnjenja do modroslovja in je po veliki večini versko indiferentna. V privatnih razgovorih in pismih rada malce pozabavlja «farjem», v proticerkvene boje pa se vsaj spočetka svojega pokreta ne spušča rada, boječ se oslabiti enotno fronto politično ogroženega narodiča. Iz istega vzroka se tudi na Jurčičeva usta nekaj let brani proglasiti samo sebe kot posebno politično stranko «Mladoslavencev». Borbe zoper konkordat in za svobodnejše zakonske ter šolske postave v dunajskem parlamentu jo potegnejo iz rezerve v epizodičen «kulturni boj» okrog leta 1873. Idejno intonacijo temu boju

²) Prim. Novák-Novák: Přehledné dějiny literatury české. Olomouc, 1913., str. 287 do 290.

³) Prim. Boletove «Črtice o Pavliha-Zvonovcih» v «Novicah» 1870., str. 321.

v naši javnosti dajejo temperamentni članki mladega Šukljeta, našega zgodovinarja francoske revolucije. Germanizatorični pritisek nastopivše Auersperg-Lasserjeve vlade zaključí ta slovenski «kulturni boj» pod precèj neiskrenim geslom «miru in sprave». — Domalega vsi «Mladoslavenci» — tudi literatje — so strastni politiki meščansko-demokratične orientacije. Politični toni se neprestano mešajo v njih literaturo. To nam postane umljivo, ako upoštevamo poleg časovnega evropskega, v vseh literaturah jako «politiziranega» duha, še to okoliščino, da je od bolj ali manj ugodnega narodno-političnega stanja Slovencev vedno zavisel tudi prospeh njih literature. Kakor vsej «Mladi Evropi» je tudi našim «Mladoslavencem» v politiki ideal čim največja osamosvojitve naroda. Geslo «zedinjene Slovenije» nosijo «Mladoslavenci» v široke narodne vrste v «taborih», zborovanjih pod milim nebom, posnetih po češkem vzorcu. Idejni politični inspirator je Levstik, najpopularnejši taborski govornik pa dr. Zarnik. Kakor «Mladonemcem» in «Mladočehom» je in ostaja tudi našim «Mladoslavencem» ves čas njihove dobe kulturni vzor Francija, za katero se navdušujejo predvsem politično v svrhu odpora proti grozeči nemški nevarnosti. Zveze s francosko literaturo so zaradi težke prisvojitve francoskega jezika še rahle, dasi prevajata od prvih 70tih let zlasti Hostnik in Mandelc francoske romane in veseloigra v slovenščino, tem večje pa so politične simpatije. Dočim leta 1870., ob času vojnega spopada med Francijo in Nemčijo, naši «Staroslavenci» nekaj časa kolebajo, kateri izmed vojujočih nacij bi naklonili svoje simpatije, se «Mladoslavenci» postavijo takoj na stran Francozov. Francoski poraz vsem «Mladoslavencem» napolni srca z bridkostjo, kateri daje duška kak Janko Kersnik z besedami: «Kam pa bi tudi z vsemi lepimi idejami o napredku, umetnosti, civilizaciji, humaniteti, kam bi z vso navdušenostjo za lepo in resnično, če je vse le utopija, če vse služi le v to, da bo vničeno od krone in mitre... isti solnčni bog, kateremu je Goethe poklanjal svojo pesem, je pustil, da so se usipali njegovi žarki na zelene vinske gorice usužnjene Francije, tam, kjer so pruske pickelhaube stražile grob svobode, grob civilizacije.»⁴ — Z ozirom na vladavino so skoraj vsi naši «Mladoslavenci» — seveda vsak precej na tihem in sam zase — odločni republikanci. — V slovanskem vprašanju korakajo «Mladoslavenci» preko jugoslovanstva, takrat malo uspehov obetajočega zbog domišljave hrvaško-pravaške «piemontske» ideologije ter

⁴ Prim. mojega «Kersnika» I. del, str. 161. do 162.

zaradi srbske državne neurejenosti (po knez Mihajlovem umoru) ter posezajo po daljnjih ciljnih panslavizma v zmyslu utopitve vseh Slovanov v ruskem morju. Odmevi slavjanofilskih glasov se odzivljejo v slovenskih listih v dopisih Levstika in člankih dr. Celestina. Poslednji celo odide z nekaterimi slovenskimi visokošolci v Rusijo, da se malo let pozneje precèj iztreznjen vrne. — Narodnost je eno njihovih glavnih gesel, dočim se brezprimerno zanemarja socialno vprašanje, tako zelo zanimajoče «Mladonemce» in «Mladočehe» — pač posledica takrat še neznatnega števila slovenskih industrijskih delavcev. Samo včasih in brez posebnega odmeva izpregovori kak osamljen glas tudi o tem poglavju, n. pr. Ferdo Kočevar ali dr. Zarnik, v teh časih najboljši poznavavec tozadevne francoske, angleške in nemške literature v originalnih jezikih, prava bela vrana med tedanjo jezikovno malo erudirano in svetovno bolj iz druge roke orientirano «mladoslovensko» generacijo. Praktične narodnogospodarske naprave (hranilnice in posojilnice) prenašata s Češkega na Slovensko brata Vošnjaka v svrhu narodne (ne pa še ljudske) gmotne osamosvojitve. Da se skoraj vsi javni interesi in vsi boji osredotočujejo vprav ob goli narodnosti, je krivo ogroženo stanje malega naroda, preko katerega neznatno ozemlje Nemci z javnim omalovaževanjem gradijo svoj most do Jadrana. Odtod prihaja, da se nota humanskega kozmopolitizma, lastna «Mladonemcem» in deloma tudi «Mladočehom», tako tiho oglašča v «mladoslovenski» literaturi; njen odmev se rahlo čuti samo v Stritarjevih spisih. — Romantična tradicija deluje še dokaj močno in se izraža v prikazovanju historične samobitnosti in v obujanju spominov na socialno in versko odporne ter zato upesnitve vredne čine naroda v Jurčičevih in Tavčarjevih zgodovinskih povestih; zgodovina mika v mlajših letih tudi Detelo. Po romantično obžarjeni «naši zvezdi» dozdevnih nekdanjih slovenskih «lepših dni» vzdihuje Gregorčičeva lira, dočim prorokuje slovansko-mesijanska Stritarjeva pesem socialni raj vsemu človeštvu, ko napoči «slovanski dan». Še bolj ko historična samobitnost pa zanima in privlači «mladoslovenske» pripovednike originalna, krepka sodobna svojevrstnost v nravah, običajih in «tipih» slovenskega kmetiškega ljudstva. Levstik, zainteresiran za to plat narodnega življenja po narodopisni romantiki, formira to smer v literarni program, v privatnih pismih skrbno goječ semena, ki jih je bil koncem 50tih let vsejal v našo literarno njivo s «Krpanom» in «Potovanjem od Litije do Čateža», naravnavajoč njih poganjke vedno bolj v realistično in

Dr. Celestina

Dr. Zarnik

brata Vošnjak

Turčič
Tavčar
Detela
Gregorčič
Stritar

Krpan
Pot od Litije do Čateža

socialno smer, opozarjajoč zlasti Jurčiča na prve že naravnost realistične vzore nekih nemških pisateljev, nastopivših po «mladonemških» aktualistih s takozvanimi «domačijskimi» in «vaškimi» povestmi, v katerih je dihal ves neposredni in topli čar preprostega, samo na videz enostavnega življenja podeželskega človeka. Po svoji naturi realistični, a po svoji literarni izobrazbi še precèj romantični Jurčič ter skozi in skozi romantični Tavčar mu le deloma uresničita njegov program; z nekoliko bolj podrobnim pogledom se «malemu življenju» posveti Detela. Vobče pa se nam nudi tu zanimiv paralelizem: kakor «mladoslovenski» politiki tako ne kažejo tudi «mladoslovenski» beletristi v svojem začetnem realizmu tja do 80tih let skoraj nikakega zmisla za socialno noto, kakor je sploh zmisel za societeto pri njih še majhen. Fabuliranje in ljudsko-običajsko tipiziranje jih najbolj vabi. Slovenska družabnost je šele v povojih in tedanjih naših pripovednikov še ne vznemirja s svojimi problemi. Umevno je, zakaj začne s socialnimi podtoni malce operirati pri nas prvi dr. Vošnjak, svetujoč tudi Jurčiču, da bi podslikal svoje «Rokovnjače» bolj socialno. A Jurčič ostaja rajši pri svoji romantično-realistični snovni interesantnosti. Društveno gibanje nastajajoče slovenske meščanske družbe jemlje za snov svojih povesti šele Kersnik, za njim Starè in od časa do časa tudi Tavčar, čigar spisi kažejo največ ingre-
dientne drzne skepse, trpke ironije in pikrega sarkazma onega prehodnega romantičnega realizma, ki je pri Nemcih prirodno sledil «mladonemški» struji in dajal obeležje tudi «mladočeškimi» literatom takozvane «majevske» generacije. Kramrljateljski feljton Heinejevega in Börnejevega tipa uvajata v «mladoslovensko» literaturo Jurčič in Kersnik, deloma tudi Ogrinec, ki pa se specializira še bolj kot prvi naš zastopnik leposlovno-prirodopisne skice.

Kar se tiče sloga, umetnostne dikcije in oblike, se mora reči, da se četa naših «Mladoslavencev» v tem pogledu po večini ravna po geslih «Mladonemcev» in «Mladočehov». Osobito izraz Jurčičev, Zarnikov in različnih žurnalistov stremí z neznatnim zmyslom za artistiko po življenjski neposrednosti v vsej njeni živahnosti in drastiki, ne strašeč se mnogo niti pred trivialnostjo in grobostjo izraza. Estetični okus, pridobljen iz starejših literarnih smeri, ustvarja pri nekaterih znamenitih zastopnikih «mladoslovenske» literature svojevrstne drugačne tendence. Levstik, ki je izšel iz Kopitarjeve in Vukove etnografsko-filološke romantike, oklepajoče se predvsem prostonarodne dikcije in literature iz ljudstva in za ljudstvo, zahteva sicer v izrazu ljudsko jedrino ter

koreničavost. A kot slavist in slovničar ter kot panslavist, verujoč, da najdejo nekoč Slovani pot v rusko morje po staroslovenskem mostu, Levstik odklanja v Jurčičevih neposrednoživiljenjskih delih vsak izraz in vsako rēklo, ki se preveč oddaljuje od staroslovenske korenine. Stritar, literarno izobražen na evropski romantični sentimentalnosti in salonski oglajenosti izraza, istotako očita Jurčiču, da ta ne izbira dovolj skrbno izrazov. Stritar tudi prepaja vsa dunajska dijaška leta glavnega pripovednika «Mladoslavencev», Jurčiča, z estetično-prozodičnimi nauki, dokler mu to pristno dete prirode, aktualnosti in interesantnega fabuliranja ne uide v bližino Levstika, razvijajočega se odločno v izrazito realistično smer v prepričanju, da slovanskemu značaju pristojna krepčina, ne pa mehkoča. A Jurčič tudi nasproti Levstikovemu vplivu ohranja precēj samostojnosti in se mu prepusti morebiti še najbolj v skupno napisanem «Tugomerju». V upoštevanju socialnih problemov in slikanju družabnih slojev ne gre Jurčič niti za Levstikovim klicem, niti za primeri «mladonemških» socialnih tendenčnikov, niti za prvimi nemškimi realisti, socialno barvačnimi svoje spise. Snovna interesantnost in zapletenost dejanja, podedovana iz romantike, mu ostaja ideal poleg Scottove skrbi za oris značajev in poleg onega veselja do podeželske tople drobnorisbe, ki jo opazujemo v delih prvih nemških realistov, takozvanih «vaških» pripovednikov, in pa v delih Čehinje Božene Němcové, katere glavno delo, «Babica», se pojavi že sedem let po izidu originala v slovenskem prevodu, stoječem na ta način na čelu mnogoštevilnih poznejših prevodov tega dela v vse kulturne jezike sveta. Še bolj romantično naturo očituje v snoveh in dikciji sedaj zanosni, sedaj ljudsko-drastični, a v jeziku in kompoziciji vedno ohlapni in necizilirani Jurčičev in Levstikov učeneč Tavčar. Kot karikatura Jurčiča nastopi v 70tih letih irhasti Koder, samo za spoznanje manj izbirčen v izrazu in manj drastičen v snoveh, kakor je bil v 60tih letih Andrejčkov Jože, ki je hodil po Jurčičevih vaških potih bos, s črevlji čez ramo, s pipo v ustih in mehurjem za pasom.

Vobče se mora reči, da «mladoslovenska» literatura kljub temu, da je pri Slovencih prvič za Čop-Prešernovo klasično romantiko priznavala in gojila lepošlovje kot najvišji izraz narodne duševnosti, še vendar ni držala koraka s tedanjo svetovno literaturo in ni prišla do izrazite, enotno in globoko fundirane literarne smeri. Elementi tradicionalne romantike so se v nji družili z novimi devizami začetnega realizma na tak način, da so čimdalje večji preves dobivale poslednje. Umetnost kot taka ji ni bila

glavno vodilo, ampak vzpostavitev naroda kot takega, osamosvojitve naroda vsaj v kraljestvu duševnosti v nadomestilo za nedostatek politične in državne samostojnosti. Problem malega naroda je bil že takrat in ostal do danes problem tudi naše literature...

Od početkov «mladoslovenske» literature v drugi polovici 60tih let pa do leta 1881., do izida «Ljubljanskega Zvona», je to literarno generacijo več ali manj držal pod svojo hipnozo iz francoske romantike zajeti Stritarjev formalizem in socialno-altruistični sentimentalizem, ki je našel najprirodnejši in najčistejši svoj izraz v melodiozni pesmi Gregorčičevi. Šele v «Ljubljanskem Zvonu» zmagaja nad Stritarjem ob vodstvu Levčevega, iz poznejšega Levstika privzetega realizma Kersnikov družabni in društveni realizem, umetnost opisovanja «gole resnice» v toliki meri, da mora vzbujati hrepenenje po nečem nedosežnem, torej (po Kersnikovi definiciji) «gola resnica pod zlato, prozorno tančico idealizma». V tem času začinja vplivati na slovenske pisatelje že tudi ruski realizem, specialno Turgenjevlev roman, prihajajoč k Slovencem v nemških in deloma tudi domačih prevodih. Zanimivo pa je, da stavi Turgenjeva svojim slovenskim sobratom po peresu v vzgled Jurčič že v prvi (in edini) številki svojega «Glasnika» (1869.). Razen na Kersnika vpliva Turgenjev tudi na Podlimbarskega. Najvišji svoj izraz zadobi ta ruski realizem pri nas pred nastopom «moderne» zopet v pesniku, namreč v Aškercu.

Z ozirom na zgoraj razvita umetnostna gesla hočem torej «mladoslovensko» dobo novejšje slovenske literature (1868. do 1895.) obravnavati v dveh oddelkih, in sicer imenujem:

- 1.) obdobje romantičnega realizma (1868. do 1881.) in
- 2.) obdobje poetičnega realizma (1881. do 1895.).

V vsakem posameznem teh dveh oddelkov postopam na ta način, da razpravljam v njem a) o smereh avstrijske politike v dotičnem obdobju z ozirom na tesno zvezo naše literature s politiko; potem b) o duševnih, zlasti političnih medsebojnih strujah na domu; c) o vlogi akademske «omladine» pri duševnem pokretu dotičnega časa; č) o časopisnem, društvenem in socialnem gibanju; d) o splošnem razvoju literature in literarne kritike ter končno e) o posameznih pisateljih. Eno ali drugo v podrobnostih tudi za širše inteligentne vrste čitateljev zanimivejše poglavje hočem objaviti v tem listu. Ostala izidejo pozneje v celotnem kurzu v obliki knjige.

⁵ Ljub. Zvon, 1890., str. 637.

F. M. Dostojevskij / *Stavroginova izpoved*

(Nenatisnjeno poglavje iz romana „Besi“) — Prevél Vladimir Levstik

Stavroginova izpoved. (Nenatisnjeno poglavje iz romana «Besi».) — Od nekdanj je bilo znano, da je F. M. Dostojevskij ob končni redakciji svojega romana «Besi» izpustil celo poglavje. Besedilo teh poglavij je hranila pisateljova vdova, ki ni pokazala rokopisa nikomur; le v VIII. zvezku jubilejne izdaje del Dostojevskega je objavila majhen odlomek. Vdova je med tem umrla, rokopisna ostalina Dostojevskega je prišla v roke sovjetske vlade in dne 12. novembra 1921. so v osrednjem državnem arhivu v Moskvi odprli zaboj pisateljevih papirjev, v katerem se je našla med drugim beležnica s 15 vlepljenimi korekturnimi stolpci romana «Besi». Stolpci so bili določeni za natis v «Ruskem Vestniku», a sodi se, da je urednik, znani slavjanofil Katkov, ugovarjal njihovemu objavljenju. Uprava centralnega državnega arhiva je leta 1922. izdala besedilo teh stolpcev. Mimo njih je ohranjeno besedilo tudi v že omenjenem prepisu avtorjeve vdove, ki ga čuvajo dandanašnji v «Puškinskem domu» ruske akademije znanosti. Izvirni rokopis Dostojevskega se je očitno izgubil. — Ker je nenatisnjeno poglavje iz «Besov» velepomembno za popolno umevanje tega romana — saj nudi čitatelju, rekli bi, poslednji ključ do zagonetnega značaja glavnega junaka Nikolaja Vsevolodoviča Stavrogina — ga objavljamo tudi mi v Levstikovem prevodu po ruski reprodukciji, ki je izšla v berlinski «Rulji».

Deveto poglavje.

Pri Tihonu

I.

Nikolaj Vsevolodovič tisto noč ni spal, ampak je vso presedel na divanu, pogosto upiraje svoj nepremični pogled v neko točko v kotu za komodo. Vso noč mu je gorela svetiljka. Ob sedmih zjutraj je sede zaspal, in ko je vstopil Aleksej Jegorovič po enkrat za vselej ustanovljenem običaju točno ob polosmih z jutranjo čašo kave in ga je zbudil s svojim prihodom, je nekam čudno odprl oči, kakor bi ga neprijetno presenečalo, da je mogel tako zaspati in da je že tako pozno. V naglici je izpil kavo, v naglici se oblekel in jadrno odšel z doma. Na oprezno vprašanje Alekseja Jegoroviča, «ali nima zanj kakih naročil», ni odgovoril ničesar. Globoko zamišljen je šel po ulici z očmi uprtimi v tla; le kdaj pa kdaj je v neopredeljenem, a silnem nemiru mahoma dvignil glavo. Na nekem križempotju, nedaleč od doma, mu je presekala pot truma mimogredočih seljakov; šli so spodobno, skoro molče, kakor bi se namenoma držali v redu.

Pri majhni prodajalni, kjer je moral nekoliko počakati, je nekdo dejal, da so to «Špigulinski delavci». Toliko da se je zmenil zanje. Okoli polenajstih je končno prispel do vrat našega Spaso-Jefimjevskega Bogorodičinega samostana, ki stoji ob reki na kraju mesta. Šele tam se je zazdelo, kakor bi se zdajci nečesa domislil; obstal je, hlastno in vznemirjeno potipal nekaj v svojem stranškem žepu in se nasmehnil. Stopil je v ogrado in vprašal prvega služabnika, ki ga je dobil, kod pride k arhijereju Tihonu, ki je živel v tem samostanu. Služabnik ga je z mnogimi pokloni takoj odvel k njemu. Ob stopnicah na koncu dolge dvonadstropne samostanske zgradbe ju je srečal debel in sivolas menih; naglo in oblastno je prevzel služabniku gosta in ga odvel po dolgem, ozkem hodniku. Tudi on se je neprestano klanjal (čeprav se zaradi svoje debelosti ni mogel nizko pokloniti, ampak je le pogosto in sunkoma kimal z glavo), vabeč ga venomer, naj izvoli z njim, dasi mu je Stavrogin itak sledil. Menih mu je ves čas zadajal nekakšna vprašanja in govoril o otcu arhimandritu; videč, da ne dobi odgovora, je postajal čedalje spoštljivejši. Stavrogin je opazil, da ga v samostanu poznajo, akoravno je prihajal semkaj le v detinskih letih, kolikor je pomnil. Ko sta prišla do vrat na skrajnem koncu hodnika, jih je menih nekam oblastno odprl in zaupno vprašal priskočivšega sobarja, ali je dovoljeno vstopiti; ne da bi čakal odgovora, je nato povsem otvoril vrata in z naklonom spustil «dragega» gosta mimo sebe, sprejel njegovo zahvalo in jadrno izginil, prav kakor bi ušel.

... Nikolaj Vsevolodovič je stopil v neveliko izbo; malone tisti mah se je pojavil med vrati sosednje sobe visok in mršav petdesetpetleten mož v preprosti domači halji, nekam bolan na oko, z neopredeljenim smehljajem na obrazu in čudnim, nekam boječim pogledom v očeh. Baš to je bil tisti Tihon, o katerem je Nikolaj Vsevolodovič prvič slišal od Šatova in o katerem se mu je kesneje posrečilo zbrati nekaj podatkov. Podatki so bili različni in so si celo nasprotovali, vendar pa so imeli tudi nekaj skupnega: to, da so vsi, tisti, ki so ljubili Tihona, in tisti, ki ga niso ljubili — tudi taki so se našli — nekam malo govorili o njem; neprijatelji menda iz omalovaževanja, pristaši in celo goreči privrženci pa iz nekakšne skromnosti, kakor bi hotel utajiti kdo ve kakšno njegovo slabost ali morda slaboumnost. Nikolaj Vsevolodovič je izvedel, da živi v samostanu že šest let in da prihajajo k njemu i ljudje iz najpreprostejših slojev i najodličnejše osebe; da ima celo v daljnem Petrogradu goreče spoštovalce in zlasti tudi spoštovalke. Zato pa je čul od nekega našega dostojanstvenega in celo

pobožnega «klubnega» starčka, da je «ta Tihon malone blaznež, vsekako pa velik siromak na duhu» in da «nedvomno pije». Iz lastnega nagiba naj posežem naprej in pripomnim, da je le-to popolna budalost; res je samo, da je imel zastarano trganje v nogah in časih nekakšne živčne krče. Nikolaj Vsevolodovič je tudi zvedel, da upokojeni arhijerej bodi si zaradi šibkosti svojega značaja, bodi si zaradi svoje «neoprostljive in z njegovim dostojanstvom nezdržljive raztresenosti» niti v samostanu ni umel zbuditi posebnega spoštovanja do sebe. Pripovedovali so, da goji otec arhimandrit, mož, ki je bil v svojih predniških dolžnostih toli strog in natančen in je mimo tega slovel po svoji učenosti, celo nekakšno mržnjo do njega in mu očita (ne naravnost, ampak posredno) zanikarno življenje in toliko da ne celo krivoverstva. Tudi samostanska bratovščina, dasi ni baš prezirala bolnega višjega svečenika, je vendar ravnala z njim — rekli bi — po domače. Sobi, iz katerih je sestojala Tihonova celica, sta bili takisto nekam čudno opremljeni. Poleg okornega starinskega pohištva s predrgnjenimi usnjatimi sedeži je stalo troje ali četvero elegantnih stvarc: zelo bogat počivalni naslanjač, velika, odlično izdelana pisalna miza, elegantna rezljana knjižnica, mize in poličice, vse sama darila. Videl si drago buharsko preprogo, poleg nje pa tudi preproste lubove plahte. Po stenah so viseli bakropisi «posvetne» vsebine in iz bajeslovnih dob, tik zraven, v kotu, pa je stala velika oltarna skrinja z ikonami, bleščečimi se v srebru in zlatu; ena izmed njih je bila prastar obraz z vdelanimi svetinjami. Tudi o knjižnici so pravili, da je sestavljena vse preveč pestro in polna protislovij: v istem redu z deli velikih pastirjev in boriteljev kristjanstva si našel gledališke igre «in morda še hujše stvari».

Po prvih pozdravih — izmenjala sta jih kdo ve zakaj z očitno, obojestransko zadrego, hlastno in celo jedva razumljivo — je Tihon povel gosta v svoj kabinet in ga posadil na divan za mizo, sam pa je sel poleg njega v pleten naslanjač. Nikolaj Vsevolodovič je bil še vedno zelo raztresen, poln čudne, moreče notranje razburjenosti. Bilo je, kakor da se je odločil za nekaj izrednega in neovržnega, hkratu pa njemu skoro nemogočega. Kako minuto se je oziral po kabinetu, a videlo se je, da ne opaža stvari, po katerih se ogleduje; premišljal je nekaj, a gotovo ni vedel, o čem. Tišina ga je predramila in zdajci se mu je zazdelo, da Tihon nekam sramežljivo in s smešnim, povsem nepotrebnim nasmeškom pobeša oči. To ga je mahoma navdalo z mržnjo; hotel je vstati in oditi, tem bolj, ker je bil Tihon po njegovem mnenju odločno

pijan. Tedajci pa je vzdignil oči in se ozrl vanj s tako trdnim, miselnim pogledom in hkratu s tako nenadejanim in zagonetnim izrazom, da se je skoro zdrznil pred njim. Nekaj mu je reklo, da Tihon že ve, zakaj je prišel (akoravno ni mogel nihče na vsem svetu vedeti tega razloga), da je že obveščen in le zato ne izpregovori prvi, ker mu prizanaša in se boji, da ga ne bi ponižal.

«Ali me poznate?» se mu je iztrgalo. «Ali sem se vam predstavil ali ne, ko sem vstopil? Tako raztresen sem...»

«Predstavili se niste, a v svojo radost sem vas nekoč že videl tu v samostanu; pred štirimi leti je bilo... po naključju.»

Tihon je govoril zelo počasi in enakomerno, z mehkim glasom, jasno in razločno izgovarjaje besede.

«Pred štirimi leti nisem bil v tukajšnjem samostanu,» se je kar nekam robato uprl Nikolaj Vsevolodovič; «bil sem še kot deček, ko vas niti še ni bilo tu...»

«Morda ste pozabili?» je oprezno pripomnil Tihon, ne da bi vztrajal pri svoji trditvi.

«Ne, nisem pozabil; bilo bi tudi smešno, ako ne bi pomnil,» je vztrajal Stavrogin s pretirano trmo; «nemara ste le slišali o meni in ste si ustvarili pojem, kakšen utegnem biti, zdaj pa si domišljate, da ste me videli.»

Tihon ni rekel ničesar. Nikolaj Vsevolodovič je zdajci opazil, da mu časih izpreleti obličje nervozen krč, znak stare oslabelosti njegovih živcev...

«Vidim samo, da se danes ne počutite dobro,» je rekel; «menda bo bolje, da grem.»

To rekši se je celo vzdignil z mesta.

«Da, včeraj in danes čutim hude bolečine v nogah in ponoči sem malo spal.»

Tihon je premolknil. Njegov gost se je mahoma vnovič pogrznil v svojo prejšnjo neopredeljeno zamišljenost. Molk je trajal dolgo, kaki dve minuti.

«Ali ste me opazovali?» je vprašal zdajci z izrazom sumnje in skrbi.

«Gledal sem vas in se pri tem spominjal črt obličja vaše matere. Vzlic vnanjim razlikam je med vama mnogo notranje, duhovne podobnosti.»

«Nikake podobnosti ni, najmanj pa duhovne. Prav nikake!» je spet brez potrebe vzrožil Nikolaj Vsevolodovič, sam ne vedoč, odkod se mu jemlje ta svojeglavost; «to pravite le tako, iz sočutja z mojim položajem in... nezmisl!» je bleknil zdajci. «Bežite! Mar hodi moja mati k vam?»

«Da.»

«Tega nisem vedel. Nikoli mi ni omenila. Pogosto?»

«Skoro vsak mesec; časih tudi večkrat.»

«Nikoli, nikoli nisem slišal tega. Nikoli! A vi ste kajpak zvedeli od nje, da se mi meša?» je dodal nenadoma.

«Ne, tega ni rekla, da bi se vam baš mešalo. Sicer pa — slišal sem tudi to mnenje, samo da od drugih ljudi.»

«Vaš spomin mora biti pač zelo dober, ako ste si mogli zapomniti take neumnosti. Pa o zaušnici — ste slišali?»

«Slišal sem nekaj.»

«Se pravi, vse. Strašno mnogo časa imate. O dvoboju tudi?»

«Tudi o dvoboju.»

«Zelo veliko ste zvedeli tu; pa pravijo, da novine niso odveč! Šatov vas je opozoril name, kaj?»

«Ne. Gospoda Šatova sicer poznam, a videl ga že dolgo nisem.»

«Hm. Kak zemljevid imate tamle? O, zemljevid poslednje vojne. Čemu vam je to?»

«Po zemljevidu zasledujem besedilo. Opis je sila zanimiv.»

«Pokažite; bogme, razlaga ni napačna. A vendar, čudno štivo za vas.»

Potegnil je knjigo k sebi ter jo malomarno pogledal. Bila je obširna in darovita razprava o okolnostih poslednje vojne, a ne toliko v vojnem, kolikor v čisto slovstvenem pogledu. Obračal je knjigo nekaj trenutkov in jo zdajci nestrpno vrgel na mizo.

«Prav res ne vem, čemu sem prišel semkaj?» je izpregovoril s studom, gledaje Tihonu naravnost v oči, kakor bi čakal, da mu on odgovori na to vprašanje.

«Tudi vi ste menda nekam bolni?»

«Da, ni mi dobro.»

In zdajci je jel pripovedovati, čeprav le v kratkih, pretrganih besedah — tako da ga je bilo še umeti težava — da je podvržen neke vrste halucinacijam, ki ga napadajo zlasti ponoči; da časih vidi ali čuti poleg sebe nekakšno hudobno, posmehljivo in «razumno» bitje; pojavlja se mu «v raznih osebah in raznih značajih, a vendar je zmerom isto in zmerom se jezim...»

Ta odkritja so bila divja in zmedena, kakor bi res prihajala od človeka, ki se mu meša. Pri tem pa je govoril Nikolaj Vsevolodovič s čudno odkritosrčnostjo, kakršne ni nikoli nihče opazil pri njem, in s prostodušjem, ki drugače nikakor ni bilo njegova lastnost; zdelo se je, da je prejšnji človek v njem kar mahoma in nenadejano povsem izginil. Prav nič ga ni bilo sram pokazati

strahu, s katerim je govoril o svojem prividu. A vse to je bilo le trenutno in je izginilo baš tako naglo, kakor se je pojavilo.

«Vse to je nezmisel,» se je prekinil hlastno in v jezni zadregi. «K zdravniku pojdem.»

«Vsekako pojedite,» je pritrdil Tihon.

«Tako odločno ste rekli to... Ali ste že kdaj videli ljudi, kakršen sem jaz, ki bi imeli take prikazni?»

«Videl sem jih, a zelo redko. Kar živim, mi je v spominu en sam tak primer; bil je oficir, ki je izgubil soprogo, nenadomestljivo tovarišico v življenju. O drugem sem le slišal. Oba so ozdravili v inozemstvu... Ali ste mar že dolgo podvrženi temu?»

«Nekako leto dni, a vse to je nezmisel. K zdravniku pojdem. Vse to je nezmisel, strahovit nezmisel. To sem jaz sam v raznih podobah, nič drugega ni. Ker sem pravkar dodal to... frazo, si gotovo mislite, da še vedno dvomim in nisem povsem uverjen, da sem to jaz, ne pa pravi pravcati hudobec?»

Tihon ga je vprašujoče pogledal.

«In... ali ga resnično vidite?» je vprašal; «se pravi — izključiva vsak dvom o tem, da je to lažniva in bolna halucinacija — ali res vidite kako podobo?»

«Čudno, da vztrajate pri tem, ko sem vam že rekel, da jo vidim,» je dejal Stavrogin, čigar razdraženost je spet naraščala z vsako besedo. «Seveda ga vidim, tako kakor zdajle vas... časih pa ga vidim in vendar nisem uverjen, da ga vidim v resnici... akoravno vem, da je res: jaz ali on... nezmisel. Ali si nikakor ne morete misliti, da bi bil resnično hudobec?» je dodal smehoma, nekam rezko prehajaje v porog. «To bi se pač bolje ujemalo z vašim poklicem!»

«Bolj verjetno je, da ste bolni, dasi...»

«Dasi kaj?»

«Hudobci so nedvomno, toda predstavljamo si jih lahko zelo različno.»

«Zdajle ste zato spet pobesili oči,» mu je segel Stavrogin z razdraženim posmeškom v besedo, «ker vas je zame sram, da verujem v hudobca, pri tem pa se delam, kakor da ne verujem, in vam lokavo zadajam vprašanje, ali je res hudobec ali ga ni?»

Tihon se je nedoločno nasmehnil.

«In veste, prav nič vam ne pristoji pobešati oči, to je smešno in spakljivo; v zadoščenje za svojo robotost pa vam povem resno in brez sramu, da verujem v hudobca, verujem kanoniški, v osebnega, ne v alegorijo, tako da mi ni treba nikogar ničesar izpraševati zastran njega. Evo! Kaj ne, da ste tega strašno veseli?»

Udaril je v nervozen in nenaraven smeh. Tihon ga je radovedno motril z mehkim, nekam plašnim pogledom.

«V Boga verujete?» je zdajci ušlo Stavroginu.

«Verujem.»

«Saj je rečeno, ako veruješ in ukažeš gori, naj se premakne, se bo premaknila . . . a to je nezmisel. No, vprašal bi vas vendarle: ali bi mogli premakniti goro ali ne?»

«Ako Bog zapove, jo premaknem,» je tiho in ponižno izpregovoril Tihon ter jel iznova pobešati oči.

«Nu, to je isto, kakor če bi jo premaknil Bog sam. Ne, vi, vi, v nagrado za svojo vero v Boga?»

«Morda bi jo premaknil.»

«Morda? — Ta je lepa! Zakaj pa dvomite?»

«Ker moja vera ni popolna.»

«Kako? Vaša da ni popolna?»

«Da . . . mogoče je res nepopolna.»

«Nu, vsekako verujete, da bi jo premaknili vsaj z božjo pomočjo; tudi to ni malo. Več je vendarle nego ,très peu' nekoga drugega, ki je bil tudi nadškof, čeprav je resnica, da se je izrazil tako pod sabljo. Razume se, da ste tudi kristjan?»

«Križa tvojega, o Gospod, se ne bom sramoval,» je odvrnil Tihon s čudnim, strastnim šepetom in še bolj sklonil glavo. V kotih ust mu je nenadoma zaigral nervozen drget.

«A more li verovati v hudobca, kdor nikakor ne veruje v Boga?» se je zasmeljavil Stavrogin.

«O, kaj lahko, take srečavamo na vsakem koraku.» Tihon je dvignil oči in se takisto nasmehnil.

«Stavim, da je taka vera po vašem vendarle častnejša od popolnega brezverja . . . O, pop!» se je zagrohotal Stavrogin. Tihon se je spet nasmehnil.

«Narobe, popolno bogotajstvo je častnejše od posvetnega ravnodušja,» je dodal veselo in prostodušno.

«Oho, kakšni ste!»

«Popolni bogotajec stoji na predposlednji vrhni stopnji do najpopolnejše vere (naj jo doseže ali ne), ravnodušnik pa nima nikake vere mimo zlega strahu.»

«Toda . . . ste li čitali Skrivno razodetje?»

«Sem.»

«Ali pomnite tisto: ,In angelu cerkve v Laodiceji piši' . . .»

«Pomnim. Prekrasne besede!»

«Prekrasne? To je nenavaden izraz za arhijereja; vi ste vobče čudak . . . Kje imate knjigo?» je vprašal Stavrogin s posebnim,

hlastnim nemirom, išoč z očmi knjige po mizi, «rad bi vam prečital... imate li ruski prevod?»

«Poznam tisto mesto, poznam ga in dobro ga pomnim,» je izpregovoril Tihon.

«Ali ga veste na pamet? Povejte ga...»

Naglo je pobesil oči, uprl obe dlani v kolena in se nestrpno pripravil, da bi poslušal. Tihon je pričel, domišljaje se besede za besedo:

«In angelu cerkve v Laodiceji piši:

To pravi, ki je Amen, priča zvesta in resnična, začetek stvarjenja božjega: vem za tvoja dela, da nisi ne mrzel ne gorak. Da bi bil mrzel ali gorak! Tako pa, ker si mlačen in ne mrzel ne gorak, te hočem izpljuniti iz svojih ust. Ker praviš: bogat sem in obogatel sem in ničesar ne potrebujem, in ne veš, da si siromak in pomilovanja vreden in ubog in slep in nag...»

«Dovolj,» ga je ustavil Stavrogin, «to je za sredino, za ravnodušne ljudi, kaj ne? Veste, zelo vas ljubim.»

«Tudi jaz vas,» je polglasno odvrnil Tihon.

Stavrogin je obmolknil in se mahoma spet pogreznil v prejšnjo zamišljenost. Obšlo ga je že v tretje, kakor napad. Tudi «ljubim vas» je rekel Tihonu kakor v napadu; vsekako je iznenadil samega sebe. Prešla je dolga minuta.

«Ne srdite se,» je šepnil Tihon in rahlo položil prst na njegov komolec, kakor bi se tudi njega pollaščala plahost. Gost se je zdrznil in gnevno zgrbančil obrvi.

«Kako ste spoznali, da sem se ujezil?» je rekel naglo. Tihon je hotel nekaj odgovoriti, a že ga je prekinil z nepojmljivo razburjenostjo:

«Kaj je tisto, zaradi česar se vam je zazdelo tako gotovo, da moram biti jezen na vas? Da, bil sem jezen, prav imate, in baš zato, ker sem vam rekel, da vas ljubim. Prav imate, a vzlic temu ste surov cinik in vaše mišljenje o človeški narodi je poniževalno. Kak drugi, ne jaz, se morda tudi ne bi jezil... Sicer pa ne govoriva o drugih, marveč o meni. Čudak in bebec ste vendarle.»

... Razburjal se je čedalje bolj; s čudno neizbirčnostjo v besedah je povzel:

«Čujte: vohunov in psihologov ne maram, vsaj takih ne, ki mi silijo v dušo. V svojo dušo ne vabim nikogar, nikogar ne potrebujem, lahko si pomagam sam. Mislite, da se vas bojim?» je povišal glas ter izzivalno privzdignil obličje. «Trdno ste uverjeni, da sem vam prišel odkrit 'strašno' tajnost, in zdaj čakate nanjo z vso samostansko radovednostjo, ki ste je zmožni. Nu, tak

vedite, da vam ne odkrijem ničesar, nikake tajnosti, zato ker vas prav nič ne potrebujem...»

Tihon mu je trdno pogledal v obraz.

«Osupilo vas je, da je jagnjetu hladni dražji od tistega, ki je samo mlačen,» je dejal. «Vi nočete biti samo mlačni. Slutim, da se vas polašča ogromen, morebiti strašen namen. Ako je tako, tedaj vas rotim, ne mučite se in povejte vse, zaradi česar ste prišli.»

«Ali ste z gotovostjo vedeli, da sem prišel zaradi nečesa?»

«Uganil sem... po vašem obrazu,» je šepnil Tihon, pobešaje oči. Nikolaj Vsevolodovič je bil nekoliko bled in roke so mu malce drhtele. Nekaj sekund je nepremično in molče strmел v Tihona, kakor bi se boril za končni sklep. Naposled je potegnil iz stranskega žepa svojega površnika nekakšne potiskane listke in jih je položil na mizo.

«Evo listov, ki so določeni za objavljenje,» je pripomnil. «Ako jih prečita le ena živa duša, vedite, da jih potlej ne bom več skrival, ampak jih bodo čitali vsi. Tako je sklenjeno. Prav nič vas ne potrebujem, zakaj vse sem že sam odločil. A vendar, prečitajte... Dokler boste čitali, ne recite ničesar, ko pa prečitate — povejte vse...»

«Tedaj naj čitam?» je neodločno vprašal Tihon.

«Čitajte; jaz sem že davno miren.»

«Ne, brez naočnikov tega ne razberem; tisk je droban, inozemski.»

«Nate naočnike.» Stavrogin mu jih je podal z mize in se naslonil vznak na divan. Tihon se je zaglobil v čitanje.

Tisk je bil res inozemski — pet potiskanih in broširanih listov pisemskega papirja majhne oblike. Gotovo so bili skrivaj natisnjeni v kaki inozemski ruski tiskarni; že na prvi pogled so zelo nalikovali proklamaciji. Naslov je bil: «Od Stavrogina».

Ta dokument sprejmem doslovno v svoj letopis; vse kaže, da je zdaj mnogokomu že znan. Dovolil sem si le popraviti pravopisne napake, ki so bile dokaj mnogoštevilne in so me celo nekoliko iznenadile, zakaj pisec je bil vendarle precej naobražen in celo načitan človek (razmeroma, to se ve). Sloga pa nisem nikjer izpreminjal, ne glede na razne nepravilnosti in celo nejasnosti. Vsekako je jasno, da pisec predvsem ni literat.

Ta dokument je po moji sodbi bolna stvar, delo hudobca, ki se je polastil tega gospoda. Zdi se, kakor bi se bolnik, ki trpi skeleče bolečine, premétaval na postelji, želeč najti tak položaj, da bi si vsaj za minuto olajšal — in ako že ne olajšal — da bi

vsaj za minuto zamenjal prejšnjo muko z drugačno. Lepote ali razumnosti položaja mu seveda ni mar. Osnovna misel dokumenta je strašna, nehlinjena potreba po kazni, po križu, po javnem obglavljenju. Pri tem pa navdaja ta potreba po križu vendarle človeka, ki ne veruje v križ, in že samo v tem je ideja — kakor se je nekoč izrazil Stepan Trofimovič, dasi v nekem drugem primeru.

Z druge strani je ves dokument istočasno nekaj jarostnega in burnega, akoravno se zdi spisan z drugačnim namenom. Pisec izjavlja, da si ni mogel kaj, da ga ne bi napisal, in da je bil 'primoran', kar je zelo verjetno; rad bi se ognil te čaše, ako bi se mogel, a to je bilo menda res nemogoče in tako je ujel spet samo dobro priliko za novo nepristojnost. Da, bolnik se premetava v postelji in hoče zamenjati eno muko za drugo; borba z družbo se mu zazdi najlažji položaj — in evo, že ji zalučí izziv. In res, že v golem dejstvu tega dokumenta slutí človek nov, nenadejan in prezirljiv izziv vsej družbi. Iz njega govori koprnenje, da bi vsaj čim preje zadel ob kakršnegakoli sovražnika... (Dalje prih.)

Stano Kosovel / Tvorničar Sila

I.

Tam pod planinami mesto stoji:
mesto je črno, in okoli mesta
so razpostavljene bele vasi.

To je imetje kralja kovin,
v njem gospodari tvorničar Sila.
Kolikor nesejo v daljo oči,
hiše njegove so, polja njegova,
truplo njegovo je, duša njegova...
Od štirinajstega leta do rova
srce se vbada in hrepeni,
roka se muči in duša želi —
potlej odpre se svobodna ji cesta:
cesta od bele vasice do mesta,
cesta od mesta do bele vasi.

II.

Tvorničar Sila je velik gospod:
on se vozi v bogati kočiji,
on se napravi po kupčiji
kakor gre romar na božjo pot.

Vsak njegov konj je s srebrom kovan:
Sili vse roke so v prstanih zlatih...
Ko da je celo življenje v svatih,
venomer obraz njegov je svečan.

Malokdaj Sili se čelo zmrači:
če pa pod njim zagozde se obrvi,
Bog bodi milostljiv njemu, ki prvi
pride gospodu pred strašne oči —
takrat pod zemljo čujó se udarci,
na zemlji plakajo žene in starci,
plaho otroci sprašujejo: «Kaj se godi?...»

III.

Sili na vrata potrka smrt:
kap ga zadela je... Okrog postelje
zbrani so najbolj sloveči zdravniki,
poleg zdravnikov stoje svečeniki —
leka mu nihče ne ve...

Streže pa Sili služabnikov več:
eden pri rokah, eden pri nogah,
eden pri glavi... Vse ne pomaga nič;
Sila je trd, in s steklenim očesom
bulji v učeno okolico svojo —
govor mu vzela je kap.

Slednjič zaklenka v kapelici zvon —
Sila zahrope in v večnost utone.
Plačani strežniki ga polože
kakor vse druge mrličé na pare;
sveče prižgo mu ob rakvi bogate,
da pred zemljó ne skopni.

Kadar se zbere sprevod,
v vrsto za krsto gre prva družina.
Solze v očeh ima ona edina —
vsem drugim lahka je pot.
Delavska deca pred njim nosi vence,
ali za venci se skrivajo sence —
niti uradniki, niti ravnatelj,
nihče ne moli za grešno mu dušo,
delavci v rovih najmanj...

Dr. Fr. Kidrič / *Fra Gregorio Alasia da Sommaripa*

O Alasijevem življenju in delu prinašajo nove podatke poleg njegovih del, izmed katerih imam na razpolago v originalu *Vocabolario* (Ljubljana, lic.), v ekscerptih iz postrežljive roke pa *Alfabeto* (Rim, gen. arhiv servitov), *Catalogo* (Paris, nac.), *Esercizi* (Pariz, nac.) in *Index* (Pariz, nac.), še publikacije: *Giano*, *Annales s. ordinis servorum b. Mariae Virginis II*, *Florenza* 1622, 181, 186 (Pariz); *Crescenzi*, *Presidio Romano*, *Piacenza* 1648 III, 129 (Pariz); *Bonfrizzeri*, *Annales* (2. izd. in nadaljevanje *Gianija*) II, *Luca* 1722, 229, 434, 447, 576 (Rim); *Čopova rokop. zgodovina slovenskega slovstva iz l. 1831*. in *Kopitarjeva opomba* v njej (*Zbornik Mat. Slov.* 1899, 137); *Kopitar*, *Hesychii glossogr. discip.* 47; *Šafařík*, *Gesch. d. ssl. Lit.* (= Čop) 17, 64; *Pichler Rud.*, *Il castello di Duino*, *Trento* 1882, 461 (napis iz 1607.); *Žváb*, *Ljublj. Zvon*, 1883, 61—63, 142; *Oblak*, *Doneski*, *Letopis Mat. Slov.*, 1891, 66—130 (ponatis iz *Vocabolarija*, kar se je zdelo Oblaku važno in zanimivo); *Monumenta ordinis servorum s. Mariae*, ed. *Morini-Soulier*, *Bruxelles*, 1897, in v sledečih, zlasti: III, 52; XI, 159, 165; XIII, 193, 198; XIV, 79, 81, 95 (Rim); *L'Addolorata* (period. list, ki izhaja v Firenzi), 1914 (platnice); *Štrekelj*, *Slovnica*, 6—7. Rokopisni katalogi servitov v Rimu ne obsegajo ničesar mimo sumaričnih in pogosto konfuznih naslovov Alasijevih del. V *Devinu* ni razen plošče v veži bivšega servitskega samostana danes ničesar o Alasiju dobiti, ker so se arhivalije po 23. febr. 1786., ko se je samostan uknil (*Wolf*, *Aufhebung*, 150), raznesle na razne strani. V slovenski literarni zgodovini ima Alasia svoje stalno mesto; tudi v slovenski beletriji se je že interpoliralo, kako je «trentarski študent» pomagal na devinskem gradu Alasiji sestavljati slovar in kako mu je iz «kronike štivanskih menihov» za slovar prepisal tri pesmi (*Lovrenčič*, *Dom in Svet*, 1921). Vkljub temu so pa pri nas v evidenci samo «*Vocabolario*», *Šafařík*, *Žváb*, *Oblak* in *Štrekelj*.

Pričujoči članek sta omogočila v sedanji obliki gg. dr. *Stanko Škerlj* in *F. Ant. M. Vicentini O. S.* v samostanu *S. Marcello* v Rimu: prvi je iskal zame v Parizu, drugi v Italiji.

V času, ko so prihajale med Slovence iz *Wittenberga* in *Tübingena* zadnje serije slovenskih protestantskih tiskov, se je vzgajal v *Sommarivi del Bosco* v Piemontu mlad Italijan, ki mu je bila usoda določila, da nadaljuje na katoliški podlagi in v skromnem okviru kulturno misijo slovenskih protestantov: *Alessandro Alasia*.

Kraj *Sommariva del Bosco*, ki je bil v tistih časih izmenoma v rokah savojskih in lotrinških vojvod, je štel okrog 800 ognjišč in 4000 duš. Možje so spadali po večini k bojevitemu tipu ter se borili v službah raznih gospodov po Italiji, Franciji, Španiji in Flandriji.

Alasiji so bili ena izmed peterih privilegiranih družin ter imeli vedno po dva zastopnika v svetu. Izmed Alessandrovih prednikov sta bila dva n. pr. notarja, po navadi so bili pa tudi oni vojaki, ki so svoj meč posojali mogočnikom. Že eden izmed prvih znanih Alasijev se je bojeval pod praporom Genovezov proti Milanu in Florenci. Njegov vnuk, ki je študiral v mladosti v Paviji pravo, je pozneje zamenjal pero z mečem. Tega sin je že s 16 leti služil v armadi savojskega vojvode francoskemu kralju, pozneje opetovano menjal condottiere ter postal končno okoli leta 1579. gubernatorjev namestnik v Barceloni, 1586. capitano in governatore v Pietrocastellu, 1589. «sargente maggiore» (približno major) v Bressi. Ves čas od leta 1579. do 1592. je živel ločen od žene in otrok, dveh hčera in štirih sinov, med katerimi je bil Alessandro menda najmlajši (Catalogo).

Alessandro Alasia se je narodil v Sommarivi. Njegovo rojstno leto se da približno ugotoviti: ime je dobil po barcelonskem gubernatorju Alessandru di Boglio, kateremu je oče takrat že služil, ta pa pred letom 1578. po vsej priliki ni odšel v Španijo (Catalogo 42); 28. aprila (Cal. Mai) 1596., ko je prejel samostanski habit, je bil 18 let star (Giani II, 181); mašniško posvečenje je prejel šele leta 1602. (Pichler 461), bil je torej pač šele takrat 24 let star. Vse to govori za domnevo, da je bil rojen leta 1578. pred majem. + 1625

Ko se je vrnil oče leta 1592. v Sommarivo ter kmalu nato umrl, se je Alessandro še šolal, in sicer najbrž pri servitih, ki so imeli tudi v Sommarivi svoj samostan. Dočim sta izmed bratov vsaj dva: Domenico in Pietro postala vojaka (Catalogo), se je odločil Alessandro za samostan, prejel 28. aprila 1596. v Sommarivi habit in ime: fra Gregorio, dočim se je imenoval Sommaripa po rojstnem kraju. Študije je nadaljeval v Rimu, kjer je bil vsaj že leta 1600 (Gianio II, 186), in sicer po vsej priliki v samostanu S. Marcello.

Protireformacijske težnje na meji Italije so povzročile, da se je mladi servit za nekaj časa poslovil od čistolaškega osredja ter prišel v ozke stike s Slovenci v Devinsčini, ki je obsegala blizu tiste vasi, kakor sedanja dekanija devinska, ter bila last deželnega kneza (Rutar, Gor. in Grad. 121).

Grof Rajmund (VI.) della Torre Valsassina, ki je imel upravo in obrambo Devina ter bil obenem od leta 1593. do 1597. cesarjev poslanik v Benetkah in nato v Rimu (Pichler 351), je iskal že dalje časa uspešnih sredstev proti širjenju reformacijskih gesel v Devinsčini. Leta 1590. je začel zidati v Devinu cerkvico Sv. Duha, Devin

podružnico bližnjega št. Ivana. Dosegel je, da je določil papež 16. junija 1590. poseben odpustek za vse, ki bi molili v njej na praznik cerkvenega žegnanja in o binkoštih «za slogo med krščanskimi knezi, uničenje herezije in povišanje svete matere cerkve» (Pichler 460). Nato se je dogovoril 17. septembra 1598. v Ferrari s predstavnikom servitskega reda, da se ustanovi v Devinu samostan «hlapcev Marijinih», ki naj napravijo tam tudi šolo za gramatiko in znanosti ter zlasti tudi za teologijo, da se bodo učili v njej oni, «ki bodo prišli (sami) ali ki bodo poslani iz območja omenjenega gospoda poslanika (Rajmonda) ali njegovih dedičev, dokler ne dobijo mašniškega posvečenja» (Pichler 371). V Rimu je pridobil Rajmund za svoj namen tudi mladega Alasijo.

Leta 1601. je prišel fra Gregorio, ki takrat še niti mašnik ni bil, z grofom v Devin, kjer je čital naslednjega leta novo mašo. Ali je prispel obenem z njim, oziroma sploh pred zgradbo samostana v Devin še kak drugi servit, se ne da ugotoviti. Alasijeva glavna naloga poleg dušnega pastirstva je bila skrb za zgradbo doma novi redovni naselbini. V plošči, ki jo je dal vzdati v spomin na prva leta devinskega samostana v samostanski veži (Pichler 461), je pogreška: ako je Alasia «vodil samostan do celega leta 1607.» in se je «istega leta dne 20. aprila začela zgradba», ni mogel dati spomina na te dogodke vklesati že leta 1606. in narobe. Zdi se sploh, da je bila samostanska zgradba do 20. aprila 1607. v glavnem gotova.

Alasia je imel solidno samostansko vzgojo in bil za samostanca «in philosophicis et theologicis» nad srednjo mero podkovan. Svoj red je ljubil z žarom katolika protireformacijske dobe. Nagnjen je do pisateljstva, ki se je pojavilo v njem že jako rano, je postavil od početka v njegovo službo ter se začel literarno udeleževati na polju redove zgodovine in nabožne misije (prim. Bonfrizeri II, 576). Že prva njegova spisa kažeta to smer: ko je leta 1600. umrl redovni general Angelo Montorsoli, je opisal njegovo življenje, ki je pa ostalo rokopis (Firenza); leta 1604. je izdal v Benetkah nekak molitvenik svojega reda: «Navis Religionis Servorum Sanctae Mariae» (Firenza).

Slovenščine do prihoda v Devin ni umel (Vocabolario). Ko je spoznal jezikovne razmere svoje nove okolice, si je moral pač priznati, da bi se bilo treba učiti slovenščine, kakor si je moral to priznati vsak tujerodni duhovnik med Slovenci, ki mu je bilo v resnici mar dušnopastirskih uspehov. Rešitev tega problema je pospešilo pri Alasiji znanje s tretjim sinom grofa Rajmunda, Rajmondinom della Torre (Pichler ga imenuje 374: Raimondino,

v genealoški tabuli pa: Raimondo VII, a Alasia sam: Mattias della Torre, conte di Valsasina, pri čemer je Matija kakor pri njegovem mlajšem bratu Giovanniju menda drugo ime, ki se mu je dalo v čast dedu po materini strani). Ker se je Rajmund šele leta 1580. oženil (Pichler 356), je bil Rajmondino pač po letu 1583. rojen in vsekakor mlajši od Alasije. Vkljub temu pa je bil 15. marca 1607. že prošt v Tridentu ter infulirani opat v Perisu na Elzaškem. Ker je «obvladoval vkljub svoji nežni starosti nemščino v isti meri kakor materinščino (= laščino), vsled svojega poklica latinščino in slično tudi precej slovenščine» (Vocabolario), se je najbrž pogosto mudil med Slovenci. Rajmondo je «povzročil, da se je tudi Alasia tako hitro in tako lahko naučil slovenskega jezika» (Vocabolario), pri čemer ostane odprto vprašanje, ali se je učil Alasia slovenščine pri Rajmondinu samem ali pa dobil pri njem le idejo, oziroma po njegovih navodilih učitelja.

Pač šele v tej zvezi se je začel Alasia nekoliko intenzivneje zanimati za veliko slovansko družino, katere majhen del je videl v Devinsčanih. Ali se je informiral o Slovanih v kaki knjigi in v kateri, se ne da dognati. Ni izključeno, da je prišel tudi v kak istrski kraj, kjer so še glagolali in «imeli posebne črke, ki jih je med konzonanti in vokali 33», med njimi «ena, ki se imenuje chieru» (Vocabolario).

Izmed slovenskih protestantskih tiskov se je seznanil, in sicer menda šele v Devinu, gotovo z Megiserjevim nemško-latinsko-slovensko-italijanskim slovarjem iz leta 1592. Ali sta bila že v Alasijevelem času v Devinu Dalmatinov prevod biblije in pa Trubarjev prevod Luthrove postile, ki sta se našla v devinski samostanski knjižnici ob ukinitvi samostana (seznam v ljublj. lic.), se ne da dokazati, čisto neverjetno pa je, da bi Alasiji nekaj let po natisku zadnje slovenske protestantske serije v Devinu ne bilo prišlo pred oči še kaj več protestantskih tekstov mimo Megiserja. Pozornost je obračal po vsej priliki tudi zapisom najnujnejših slovenskih formularjev, ki so si jih napravljali tu in tam slovenski duhovniki.

Podobne informacije si je pridobival Alasia deloma v lastno orientacijo, vsaj deloma pa že tudi z namenom, da jih literarno uporabi. Leta 1607. je izdal v Vidmu pri Giovanniju Battistu Natoliniju knjižico *Vocabolario Italiano, e Schiavo*, kjer jih je res precej upotrebljenih.

Knjižica, ki je posvečena Matiji (Rajmondinu) della Torre, je le na videz izven označenega okvira njegovega literarnega programa. Sam pravi, da je hotel z njo «koristiti (slovenskim)

narodom v stvari, ki se njih tiče, in pa redovnikom v njih službi». V mislih je imel pač predvsem korist redovnikov v novem servitskem samostanu, specijalno morda še korist in smotreni napredek njihove duhovniške šole. Takō smo zopet pri gornjem izhodišču Alasijevega literarnega dela.

Kdor pa gleda drobno Alasijevo knjižico, ki šteje komaj 110 strani male osmerke, iz perspektive razvojne linije slovenskega pismenstva, mora reči, da ji gre mnogo važnejše mesto nego običnim knjigam v čast ali korist kakega reda.

Knjižica je izšla 33 let po Pacherneckerjevem katehetično-polemичnem kompendiju, ki je bil do leta 1607. prva in zadnja tiskana katoliška slovenska knjiga. Alasia je bil prvi katoliški duhovnik med Slovenci, ki je poskusil v tisku in v celoti rešiti problem, o katerem je do takrat ta ali oni le teoretično razmišljal, oziroma poskušal rešiti le njega posamezne dele: kateri teksti v narodnem jeziku so duhovniku med Slovenci neobhodno potrebni. Upošteval je skoro vse vrste tekstov, ki spadajo sem: za teoretično spoznavanje jezika, ki je bilo potrebno zlasti tujerodnemu duhovniku, je podal italijanski diskurz o slovenski konjugaciji, deklinaciji in števniki, latinsko-slovenske primere za spregatev in sklanjatev ter italijansko-slovenski slovar, obsegajoč za 2633 italijanskih terminov slovenski izraz; pridigarju je dal uvod za čitanje nedeljskega slovenskega evangelija ter slovenski formular za začetek in konec pridige (pri nedeljski perikopi je pač suponiral, naj jo pridigar sproti prevaja iz misala, pri pridigi pa, naj si jo napiše laški ali latinski, oziroma, naj jo sproti prevaja iz laščine ali latinščine); katehetu je fiksiral najvažnejše formularje, ki jih je na pridižnici ponavljal vsako nedeljo, da so se jih naučili otroci na izust, odrasli pa ne jih pozabili (očenaš, češčenomarijo, vero, dekalog v verzih, pet cerkvenih zapovedi, očitno spoved za spovednico); nadzorniku cerkvenega petja je zabeležil petorico izmed tistih redkih pesemskih tekstov, ki so že takrat imeli značaj slovenskih narodnih cerkvenih pesmi ter se peli v cerkvi, tukaj še samo ob glavnih praznikih, drugod pa že tudi redno pred ali po pridigi od dotičnega praznika naprej: Ta svetla zvezda ta je vzešla (o božiču in treh kraljih); Kir hoče v nebo priti (dekalog v verzih, ki se je vsaj pozneje pel v postu, prim. Liste inu evang. 1741); Jezus je od smrti vstal (o veliki noči); Pridi k nam, Bog sveti Duh (o binkoštih). In 5te tenot?

Pogreša se v «Vocabolariju» razen nedeljskih evangelijev in listov, oziroma vsaj evangelijev še nekaj drugih tekstov, n. pr. formular za prekrizevanje; mala doksologija; vsaj tiste litanije, ki jih

je dovoljeval dekret inkvizicije z dne 6. septembra 1601. (lavrentanske in vseh svetnikov); rožni venec; «confessio generalis», ki se je molila v območju nemških škofij po pridigi; molitveni formularji kakor za vse stanove, mir, ob času suše in podobni; teksti za sodelovanje vernikov pri podeljevanju nekaterih zakramentov (krst, poroka, obhajilo); opominjevanje umirajočih. Alasia je imel po vsej priliki v evidenci predvsem tiste molitvene formularje, ki so se v devinskem okraju ali sploh na Goriškem v zvezi s pridigo javno molili; ni izključeno, da so nekateri izmed navedenih tekstov radi tega izostali, ker se v označeni zvezi v Devinščini niso molili.

Alasia se v knjižici ne istoveti z jezikom in narodom, ki jih imenuje «lingua Schiava», «Schiavo», «Schiavono» — «sloven», pač pa z Italijani, ko rabi n. pr. obrate kakor «li nostri Latini», «come diressimo noi in Italiano» itd. Vendar je bil ta Italijan izmed katoliških slovenskih piscev prvi in tja do Pohlina zadnji, ki je opozarjal na razširjenost slovanskega plemena, kateremu prišteva tudi OGRE, Moldavce, Vlahe in Litavce; bil je obenem tudi prvi, ki je objavil zbirko slovenskih razgovorov. Xth

Naš servit piše čist jezik Devina in okolice. Novih besed ni ustvarjal skoro nobenih, pač pa se tu in tam opaža, da si je kak izraz slabo zabeležil in da v slovničnem oziru ni vsega pravilno razčlenil. Pravopis mu je italijanski; v glagolico in njenih «33 črk» (pravilnejše 34) se ni poglobil toliko, da bi bil v apliciranju italijanske ortografije na izražanje slovenskih šumevcev in sikavcev dosleden.

Izmed slovenskih reformacijskih tekstov je rabil pri sestavljanju «Vocabolarija» gotovo Megiserjev slovar iz leta 1592., toda tudi na ta vir spominja poleg izbere primerov za sklanjatev in spregetev (sem, ljubim, oča, mati, jest, ti, on) ter zaporednosti časov in naklonov le izjemoma še kaka oblika v slovarju samem: apostolo: Jogher, apostel, Du a n a j f t l a; asino: osl; barbiere: b r i t b a r; carcere: c a i c a itd. (Ramovševo gradivo za zgodovinsko slovnico). Tolika neodvisnost od jezika in pravopisa, ki sta bila takrat še aktualna, je pač nameravana. Pri tem je odločala poleg protireformacijskih tendenc morebiti tudi kaka lokalna slovenska literarna tradicija. Molitveni formularji delajo vtis, da so posneti po pisani predlogi. Da so rokopisi s podobno vsebino v območju italijanske pravopisne sfere kurzirali, izpričujeta očitna spoved in uvod v čitanje nedeljskega evangelija, ki se nahajata poleg drugih stvari v stari knjigi g. generala Maistra. Maister

1604-1612 Preko leta 1612. Alasia ni ostal v Devinu, ker je bil tega leta že v Italiji: 23. februarja 1612. je pisal Gianiju iz Genove (Monumenta III, 52), 29. aprila 1612. je v Sommarivi datiral predgovor enega svojih spisov (Catalogo). Vsaj leta 1615. je že bil zopet v Rimu v samostanu S. Marcello (Bonfrizzeri II, 434), kjer je v naslednjih letih menda večinoma bival.

Njegove knjige iz te druge dobe spadajo zopet čisto v okvir italijanske lokalne ali servitske zgodovine in servitske misije: «Catalogo De' Capitani, Alfieri, e Sargenti di Sommariva del Bosco, c' hanno fiorito dall' Anno 1550, Sino al presente», tiskan v Carmagnoli 1612., je spis o odličnih rojakih njegovega rojstnega kraja, zlasti tudi o Alasijih; «Corona septem dolorum figurata», Roma 1618, je pač nabožna knjiga (katalogi v S. Marcello), ki je bila menda v zvezi s kongregacijo «za pobožne molitve in meditacije o sedmih žalostih Marije» izza leta 1615. (Bonfrizzeri II, 434); «Index rerum et personarum» (Gianio II, v začetku in 97) je kazalo, ki ga je sestavil Alasia za to znamenito delo o zgodovini servitskega reda; «Alfabeto historico, che con vivi esempi di chi ha ben servito a Dio, insegna a ciascuno la via del Paradiso», Firenze 1622, je nekak leksikon vseh stvari, ki so bile zanimive in važne za red; «Catalogus omnium coenobiorum et sacrarum aedium Ordinis Servorum B. M. V.», Bologna 1624 (Crescenzi III, 128; bibliografski katalogi v S. Marcello), je menda seznam servitskih samostanov in cerkva; «Esercizi spirituali della Congregazione De' Sette Dolori della Gloriosa Madre d' Iddio dell' Ordine de' Servi. Con l' origine della setta Religione e della Compagnia dell' Habito. Fondata l' Anno 1615 in Roma nel Convento di S. Marcello», Firenze-Bologna 1625, je menda nekaj sličnega kakor je bila «Corona» iz leta 1618. Več stvari je ostalo v rokopisu (sedaj so v Firenzi, večinoma v «nazionali», deloma v servitskem «archicenobio della ss. Annunziata»): «Vita della Serva di Dio Sara Galli Senese, ki jo je spisal v družbi z nekaterimi tovariši (Bonfrizzeri II, 447); «Vita del P. Angelo Montorsoli», ki je nastala na sličen način; «Esercizio quotidiano per stare tutto il giorno raccolto in Dio»; «Memorie molto degne per l' historia scritta e da scriversi della nostra Religione de Servi della B. M. V.» Pisem je pisal zlasti mnogo zgodovinarju svojega reda Gianiju (so v Firenzi). — Rahli spomini na Alasijevo bivanje med Slovenci se odražajo tudi v nekaterih njegovih spisih iz poznejše dobe, ki nimajo več jezikovne zveze s Slovenci: zlasti v zvezi z raznimi «čudeži» se omenjajo goriški kraji in ljudje (n. pr. v «Alfabeto», Esercizi).

103 Tu in tam se je dal pač prisiliti, da je bil redovni tajnik, drugih redovnih dostojanstev pa ni hotel nikoli sprejeti. Umrl je leta 1625. *Kazih 47* (Bonfrizzeri II, 576), in sicer po vsej priliki v Rimu.

V servitskem redu je ostal Alasia v lepem spominu: Crescenzi ga prišteva med pisatelje «di erudita pietà» (III, 129); nadaljevatelj servitskih «Annalov» Bonfrizzeri, ki govori o njegovem delu in literarnem pomenu obširno, poudarja, da ga je zlasti tudi rimska kurija upoštevala in da je sploh dosegel nesmrtnost (II, 576); njegovo «Navis» je izdala redakcija lista «L'Addorata» leta 1914. v fototipiji.

Bil je Italijan. Ko je pisal slovenski tekst, je vodil njegovo pero edino ozir na korist cerkve in reda. V tem oziru se bistveno razlikuje od začetnika slovenskega pismenstva, pri katerem je sodelovala, da je začel pisati slovenski, tudi zavest skupnosti s slovenskim narodom in zavest dolžnosti, ki ti izvirajo iz take skupnosti. Vendar mu je treba priznati, da je opazil problem ter ga skušal resno in pravilno rešiti. Če bi bil Alasia v višji meri upošteval, da se preko smernic, ki so jih izoblikovali za slovenski literarni jezik in njegov pravopis slovenski protestantje, ni moglo več iti kar tako na dnevni red, bi bila mogla postati njegova drobna knjižica za kodifikacijo tistih slovenskih tekstov, ki so bili katoliškemu duhovniku med Slovenci že takrat neobhodno potrebni, neposredno programno izhodišče, posredna pobuda pa tudi za slovenjenje cerkvenih in nabožnih tekstov, ki že pričajo preko neobhodne potrebnosti o višjem kulturnem stremljenju kakega naroda (pridige, biblija, molitveniki za laike, obširnejše pesmarice, ascetično-mistični teksti, legende itd.).

102 Alasijev «Vocabolario» je sicer gotovo dobro služil duhovnikom in zlasti servitom v Devinsčini, v evidenco slovenskih piscev in literarnih registratorjev pa nad 200 let ni prišel. Šele Kopitar je pri neki razprodaji na Dunaju zasledil primerek ter ga poslal Zoisu, s čigar biblioteko je prišel v licejko. *Kopitar*
Zois - list Knjižica ima še danes prvotno vezavo: bel pergament, ki je popisan z notami. Zadnji, prazni list zadnje pole je popisan z bosensko-cirilskimi beležkami 17. stoletja: «Jezik slovinski jest tezak. Ako ne bi bil tezak svakki bi hotil govoriti po slovinski ali to je lagak. Govorite slovinski, neka ja ga sčē (?).» Nato sledi bosensko-cirilski alfabet (v glavnem po razporedu lat. alfabeta, lat. h!). Na naslednjem (vloženem) listu zopet beležke iste roke in v istem pismu: «tim načinom D. de bntvm hene» (?). Tudi v slovarju nahajamo rokopisne srbohrvaške beležke: opet, iznova (k tiskanemu: di nuovo, fpet); od kud (od onde, odcod); povoliti, rečchi (dire, rech, det); ujutro (domani,

iutre); sgena (donna, žena); kamo (dove, cam); gdi (dove, ki); eto (ecco, le ovo); almustvo (elemosina, bugaime); lagkko (facile, lacco); kal (fango, blato); stvoriti (fare, ftorit, delat) itd. Po vsej priliki nam je brat-ikavec iz Dalmacije pomagal rešiti častito književno starino, radi katere gre Italijanu Alasiju odlično mesto v zgodovini slovenskega pismenstva. *Pepelnico sredo, 5/3 1924 v noč*

Igo Gruden / *Večerna*

Večer
med vejami pokojnimi razmrežen
z vonjavami opojnimi v brezbrežen mir...
Nad tihimi daljavami neskončen, vseobsežen
razmah negibnih úr: glasú nikjer
in ne trepeta in ne vzdih ne šepeta —
samo bolest
brezkončnih cest,
samotnim dušam nemo razodeta,
in sen poeta
nad vsem
kot nežen, vseobjemajoč objem
v zamaknjenem zenitu svéta.

Ferdo Kozak / *V družbi*

Zamišljen se vam zdím? Potrít? — Le sanjam.
S strastjo otroških let opaja se srce v studencu svetlih sanj,
ki nas edine varno vodijo v skrivnosti čudežev;
v nevzdržnih curkih lijejo nam v dušo blaženost lepote,
(kot bi v trenutka kaplji se ujeli večnosti sijaji)
ne da bi rokam dale časa, da bi segle vanje.

Le sanjam! Čoln moj neso vode dekliškega pogleda;
tolmuna gibljejo ga čari — lok zemlje
zajel je beg valov, da v plašni se zamišljenosti
strnili se v razkošen, poln blesk.
Počitek, tih pogovor z jadrajočimi oblaki,
trenutek, ko je luč v globine vrgla svoj usmev
in solncu sanje so iz dna odgovorile,
kot bi s seboj vabile
v skrivnostni, svetli beg v neznani svet.

Ne bi bilo ferzilo ostati pri materi

M. Dolenc / Slovensko ljudstvo na Dolenjskem pred dvemi, tremi stoletji

(Nadaljevanje)

Kakšno je bilo razmerje med vlastelini in podložniki, ki je nastalo po ponesrečeni «stari pravdi»? Mislili bi, da so bili samostanski podložniki čisto odvisni od milosti ali nemilosti svojih vlastelinov. Tako so nas zares učili nemški pravni zgodovinarji. Toda za naše vinogradnike in kmetovalce v dolini Krke to ne velja. Dejstva naj govore!

Opatje niso bili večji slovenskemu jeziku. Pri sodnih zborih, katerim so prve čase redno, pozneje bolj poredko predsedovali, so se morali posluževati domačih slovenskih veljakov, da so jim tolmačili predsednikove želje. Že s tem je bil gotovo zmanjšan opatov vpliv na potek sodbâ. Samostanski konventuali pa so bili tudi precej odvisni od dobre volje kmetov, ko je šlo za to, da se odbije napad turških ali uskoških tolp. Slednjič so bili sodni zbori tudi dobrodošel vir dohodkov za samostan, kajti vse globe so se stekale v korist vlastinstva. In glob ni bilo malo, pa občutne so bile včasih, da je bilo kaj! Saj so jih izrekli tudi po cekinih. Zakaj naj bi opatje ne trpeli sodnih zborov ljudskih sodnikov? Ni bilo pravih vzrokov, da bi kmetsko sodstvo pritiskali ob steno. Verjetno je, da so kmetje s svojo «staro pravdo» zahtevali poleg vzpostavitve prejšnjih manjših davščin tudi zopetno sklicavanje gorskih pravnih sodov. Če niso dosegli zmanjšanja davkov, je prišlo vendarle do fiksacije in do kontrole izterjavanja davščin — baš na kmetskih sodnih zborih. Mnogokrat namreč čitamo v zapisnikih pritožbe, da se gornina, t. j. davščina v moštu, jemlje z napačnim vedrcem ali pa da se v nepravem času terja. Še leta 1660. zagroze ljudski sodniki gosposki, če pride grajski po gornino z napačnim vedrcem, da mu ga razbijejo na drobne kosce.

Na svojih sodnih zborih pa so ljudski sodniki tudi sicer radi kontrolirali in kritizirali delovanje gorskega gospoda. Nekoč so opatu kostanjeviškega samostana jasno povedali, da ne sme dati vinograda zakrižati, t. j. prepovedati vinogradniku vhod v vinograd in s tem uživanje vinograda, ako se to prej na gorski pravdi ne sklene. Drugič je opat daroval zemljišče, kmetje pa so po smrti opata (Tomaža Jerneya) isti vinograd vzeli obdarjenemu samostanskemu uslužbencu in ga prisodili prejšnjemu lastniku.

Vlastelin se more obrniti s tožbo na kmetški sodni zbor, ako hoče kaj doseči. Toda včasih se mu pripeti, da pogori. Zavrnejo ga lahko docela ali pa mu njegovo zahtevo okrnejo. Celo obtoženec je včasih in mora se zagovarjati pred zborom svojih podložnikov. Šentjernejski župnik n. pr. toži kostanjeviškega opata na gorskem zboru, ker mu je zatajil desetino od nekaterih vinskih hramov. Ali pa kmet toži opata, da mu mora po krivici vzeti vinograd vrniti; opat, zastopan po dvorskem sodniku, propade in se mora ukloniti izreku gorskega zbora.

Ljudski sodniki razsojajo mnogokrat take pravde, v katerih so stranke tuji vlastelini, namreč, če se tiče spor domačega vinograde. To je posvedočeno v zapisnikih kostanjeviške, pleterske in novomeške gorske gosposke in velja za čas, ki sega globoko v dobo vladanja Marije Terezije.

Kmetje so se tuptam na gorskih zborih svojim lastnim vlastelinom naravnost uprli in grajski pisar je mogel v zapisnikih zabeležiti sam neuspeh gorskega zborovanja. Ko je na Raki kostanjeviški opat zahteval, da morajo vsi osobenkarji, ki nimajo vinogradov, zapustiti vinsko gorico, češ, da so samo v napotje in za škodo, so se mu prisledniki uprli in raje gorsko pravdo razbili, kakor da bi se uklonili opatovi zahtevi. Kaj se je zgodilo z uporniki, iz zapisnikov ne izvemo. Pri drugi priliki zahteva kostanjeviški opat, naj mu sodniki vrnejo potne stroške, katere so mu povzročili s tem, da so izrekli napačno sodbo, ki je bila od višje instance v Ljubljani razveljavljena. Kmetje so odbili to zahtevo in dejali, da je razsodba višje instance v Ljubljani napačna in da je pritožitelj višjo instanco nalagál; oni ne plačajo ničesar, niti se ne marajo spuščati v nikakšna pogajanja.

Tako razpoloženje je vladalo še dobrih 100 let po nesrečnem koncu «stare pravde» leta 1573. med kmetškimi sodniki napram gorski oblasti «krive palice». Pozneje so ljudska sodišča, kakor že omenjeno, še dolgo razsojala spore med sosednjimi vlastelini, če je šlo za vinograde v domači gorici. Polagoma pa dobiva stvar drugo lice. Pod pritiskom vedno večjega ugleda in moči deželnih stanov ter centralističnih tendenc vlade na eni strani, čedalje hujšega obubožanja kmetškega stanu na drugi strani, je pešal ugled ljudskih sodišč in padal vedno niže, dokler koncem 18. stoletja «gorske pravde» ne izginejo. Dandanašnji rod komaj še vé za kakšno drobtinico iz prejšnjih časov ljudskih sodišč. Pri Colariču v Slinovcih se pravi n. pr. še danes «pri gorniku», ker je ta

rodbina dajala malo ne vse 18. stoletje gornike. Tupatam kažejo še na kakšno košato lipo, češ, pod tem drevesom so se vršile nekdanje gorske pravde.

* * *

Da je bil slovenski kmet in vinogradnik ob obalih Krke z e l o p o b o ž e n, o tem nam jasno in glasno pričajo naši zapisniki. Mnogokrat je v njih govor o posebnih določilih in ostrih zabičilih, da se v vinski gorici ne sme preklinjati, prešuštvoovati, da se na nedelje in praznike ne sme delati, posebno po tistem času ne, ko je bila letina že pospravljena. Za Gadovo peč imamo celo sklep vseh vinogradnikov, da se tudi v petek popoldne ne sme delati. Drugod pa so vinogradniki opetovano sklenili, da na predvečer nedelje ali praznika, ko je zazvonilo Ave Marijo, nihče več ne sme vzeti v roko kopače ali drugega orodja. Nemaokrat sklenejo na gorskih zborih, da postavijo ali popravijo kapelico ali znamenje; določijo, da morajo vsi sogorniki in mejaši pomagati, kaznujejo z občutnimi globami tiste, ki bi odrekli pomoč. Neki veseljak je igral gosli v adventu. Župnik ga je zatožil in bil je obsojen, da mora plačati pol goldinarja šentjernejski, pol pa pleterski cerkvi. Ženske, ki se rade ponujajo moškim, se ne smejo klatiti po vinski gorici; vsak mejaš ali sogornik ima pravico, napoditi jih iz vinske gorice, če treba — z gorjačo. Kdor živi v prešuštvu ali zarodí otroka izven zakona, tega zapodé iz gorice. Prisega je huda reč. Rajši popusti svojo pravico tisti, ki je na gorski pravdi za nekaj tožil, kakor da bi spraval s prisego svojo dušo v nevarnost.

Pri vsem tem bi utegnili sklepati, da je imel duhovniški stan ali pa cerkev v pravadah pred ljudskim sodiščem posebno ugodno stališče. Toda naši zapisniki ne kažejo nikjer nikakšnega favoriziranja cerkve ali duhovnikov kakor strank, vsaj v 16. in 17. stoletju gotovo še ne. Nasprotno, zapisniki nam nudijo dokaze, da so se glasile sodbe včasih tako, da bi mogli misliti naravnost na nekakšno nenaklonjenost kmetskih sodnikov napram «mrtvi roki», ki se včasih sumljivo oddaljuje od pravičnosti. Da je vsaj v prvih časih, odkar so naši zapisniki zabeleževali vsakojake pravde, vplivalo na slabo razpoloženje kmetskih sodnikov napram svojim dušnim pastirjem tudi že popisano življenje nekaterih samostanskih voditeljev, o tem ni, da bi mogli dvomiti. V zapisnikih imamo pa tudi še nekaj drugih primerov, kako obzestno so se vedli nekateri duhovniki. Župnik Bogataj (Wogatey) z Rake je okoli leta 1700. nekak stalni pritoževatelj. Ni ga skoraj

gorskega zbora, da se ne bi na njem tožaril s svojimi kmeti, sedaj za to sedaj za ono, največkrat za kakšno cerkveno posojilo ali desetino. Seveda so ga kmetje mrzili in mu celo odrekli verodostojnost. Nekdo ga je tožil na gorskem zboru, da mu je razdril brv. Župnik je zanikal tožnikove trditve. Toda ljudski sodniki so rekli, da vedo sami, da je isto dejanje že večkrat zakrivil, in obsodili so ga, da mora brv popraviti in plačati odškodnino. Trdosrčnost istega župnika se zrcali iz neke druge pravde. Kmet se je bil postavil za poroka dvema zakoncema, katera je vrgel Bogataj v keho, ker mu nista desetine plačala. Sodniki niso ugodili tožbi na plačilo dolga pri Bogataju, temveč so izrekli, da naj gorska gosposka tista dva zakonca izroči tožniku, da ju postavi tja, odkoder ju je izprosil. Namesto da bi kmetje napravili konec pravdi v korist župniku, ga puste na cedilu in dajo celo poroku priliko, da se znebi poročstva. Niti testamenta, ki ga je napravil zapustnik v pričo šestih prič in župnika Bogataja v prid svoji ženi, niso pustili ljudski sodniki v veljavi, ampak so mu vsebino prenaradili po svoje.

Tista nenaklonjenost napram cerkvi se je odražala tudi v pravedah, kjer je šlo za žalitev cerkvenih organov ali uslužbencev. Ko je bil žaljen prior samostana, da je pobral preveč desetine, ko so bili opsovani ljudje, ki so prišli po cerkveno desetino, so izrekli ljudski sodniki v primeri z drugimi v resnici — malenkostne kazni. Ne bomo se motili, če pripisujemo ta pojav odpornemu stališču zoper desetino sploh, ki je bila izrazito cerkvena davščina.

Cerkev je bila mnogokrat obdarjena z volili. V zapisnikih najdemo veliko število pravnih zaradi cerkvi neizplačanega volila. Navadno potečejo, kakor zahteva pravičnost. Ako pa gre za volilo zemljišča cerkvi, pride včasih do osupljivih sodb. Vse kaže, da ljudski sodniki niso radi videli, da si «mrtva roka» kopiči vinograde. Kooperator Miha Čandrež iz Št. Jerneja toži leta 1673. zaradi volila. Po njegovih trditvah je Nikola Rudman po smrti svojega sinčka zapisal v svoji poslednji volji svoj vinograd cerkvi v Št. Jerneju za legat. Ko ga zahteva na gorski pravi od sorodnikov, ni nihče ugovarjal njegovim trditvam in vendar sodniki tožbi niso ugodili, ampak so rekli, da naj se dá vinograd ceniti, na to proda za ugotovljeno ceno bližnjim sorodnikom in le kupnina naj gre cerkvi za legat, ne pa zemlja. Leto prej so kooperatorji škocijanske cerkve tožili za vinograd, ki ga jim je zapustil župnik. Sodniki so izrazili svoje pomisleke, kako neki bodo kooperatorji pridobljeni vinograd obdelovali, in izrekli so, da treba stvar spraviti pred prelata kakor višjega duhovnega

predpostavljena tožnikov in ga zaprositi, naj odredi nekakšno «translacijo», kakor jo je itak predlagal toženi sorodnik rajnega župnika. Še sredi 18. stoletja so ljudski sodniki na gorskem zboru v Selcah pod Gorjanci izrekli sodbo, da naj pripade vinograd, katerega je cerkev pridobila z volilom pred 11 leti, bližnjim sorodnikom zapustnikovim, ako cerkev ne bo skrbela, da bo vinograd pravilno obdelovan.

Nekakšna popustljivost v prid tožencu, a na kvar cerkvi se je na tihem izvajala, ko je bilo določiti rok, v katerem naj se dolg plača ali obveznost poravná. Dočim se glasi v pravadah zoper žive osebe svetnega stanu, da naj se plača «tako» ali «v 14 dneh» ali «do jeseni», gredó v cerkvenih zadevah tako daleč, da določijo rok plačila na več let, celo do treh let. V nekem primeru iz l. 1697. pa so ljudski sodniki odrekli dokazno moč «cerkvenemu registru» (Kirchenregisterle), ko se je nanj skliceval kaplan, da dokaže, koliko desetine dolguje toženec cerkvi.

Vse kaže, da so ljudski sodniki, dasi do mozga verni, napram cerkvi vendarle zastopali nazor, naj si ne kopiči zemlje v svojih rokah, katere itak ne more sama obdelovati, in da naj bo tudi glede izterjavanja svojih dolgov usmiljena, ko vendar lahko čaka.

* * *

Od vernosti do praznovernosti ali od vere do vraže ni dolga pot. Saj smo videli, da so celó opatje verjeli na vraže in čarodejstva. Ni torej čudno, da naletimo v naših zapisnikih tolikokrat na motive vražarstva in vsega, kar je s tem v zvezi, osobito pa na predbacivanja čarovništva. Seveda iz naših zapisnikov, ki so samo zapisi pravad, ne zvevmo vsega, kar bi nas utegnilo zanimati. Spoznamo pač iz teh zapisnikov, da gre po ljudskem mišljenju v vseh teh zadevah za nekakšne tajne zveze z «vragom» ali vsaj s «škratom». Inače pa se zrcalijo iz zapisnikov le pojavi posebnih vraž in čarovništva, to pa seveda vedno tako, da se tisti, kateri je osumljen čarodejstva, krčevito brani takega očitka. Iz zapisnikov ni poročila o preganjanju čarodejstev kakor crimen magiae. Seveda iz tega še ne smemo sklepati, da se v vinorodni Dolenjski izza časov «stare pravde» ni izvršil noben čarovniški proces. Saj ti procesi niso bili predmet ljudskih sodbâ, ampak so spadali pred deželno sodišče. Pač pa sodijo ljudski sodniki mnogokrat o žalitvah, storjenih s predbacivanjem čarovništva.

Značilno je, da prepovedó v Pleterjih v letu 1615. obtoženki Urši Tomšič božjo hišo in je ne puste več k sodišču, ker zna

dobro čarati, da je pa niso izročili krvnemu sodniku («panrihterju»), ki je imel tedaj svoj sedež baš v pleterskem samostanu.

O nekem enakem procesu nam poročajo kostanjeviški zapisniki iz leta 1605. Mlin je pogorel, pogorelci pripisujejo krivdo svoji sosedu, češ, ona je na glasu čarovništva; tožijo jo na gorskem zboru za odškodnino. Toženka se bridko pritožuje, da jo smatrajo za čarovnico. Celo mati županja ji je v gostilni ponujala glavo česnja, da bi ga použila in se na ta način razkrila za čarovnico! Pa ona da se s takimi stvarmi ne ukvarja, zato je tudi odklonila ponujeni ji česen. Milo je tožila, da ji pač lahko vzemó življenje, duše pa ji ne bodo mogli vzeti... In vendar so sodniki izrekli, da naj toženka trpi polovico škode, ki je nastala z vpepelitvijo mlina; češ, tudi ona bo v neki zvezi s to stvarjo (*mit-interessiert*). In toženka si ni upala oglasiti pritožbe...

50 let pozneje se pritožuje neka ženska na gorski pravdi, da ji je očital nasprotnik, da je hostijo ukradla, seveda v čarovniške namene. Sodniki so izvedli dokazovanje v stvari, da pridejo resnici do dna. Javili so se sosedje in pričali, da so bili zaeno s tožiteljico pri obhajilu, pa niso ničesar hudega opazili. Toženi klevetnik je propadel in ljudski sodniki so mu naložili spričo težke in — kajpada — nevarne obdolžitve, da mora tožnico pred sodiščem za odpuščenje prositi in se sam počiti «po gobcu» (*aufs Maul zu schlagen*).

Malo let za tem pride do nasprotnih tožbâ dveh žensk, ki sta se druga drugo žalili. Eno izmed njiju je zadel očitek, da je začarala v vinski gorici pri hramih vse ključavnice, vsled česar je nastala sosedom občutna škoda. In bila je obsojena zaradi izvrševane čarovnije na globo 25 mark, kar pomeni za tedaj zelo hudo kazen. Še pozneje čitamo o drugih čarovnijah. Tako je n. pr. nekdo začaral 24 panjev čebel s tem, da je z nekakšno belo palico potolkel po panjih, in vse čebele so izletele in se razletele. Za škodo mora plačati mernik prosa. — V nekem drugem primeru pravde se očita čarovništvo možakarju, češ, da je mravlje v loncu kuhal, zopet nekemu drugemu, da je poljšjo mast pripravljaj na poseben način z voskom itd. Da je ljudski glas tiste čase spravljaj polhe v zvezo z vragom, o tem vemo že iz Valvazorjevih popisov. Da so bili pa baš Gorjanci polni polhov, izhaja jasno iz kostanjeviških zapisnikov. Saj se nahaja v njih celo določilo, da se vrši vsako leto na torek po binškoštnih praznikih v samostanu «poljšja pravda» (*Pillich-Recht*).

Naj omenimo še značilno dejstvo, da je neka ženska po navedbah tožbe vršila čarodejstvo s tem, da je potrosila prag hiše

s prosenim semenom (*Hirschsamen*). Nemara pa tisto seme ni bilo od prosa, ampak od svinjske dušice (*datura stramonium*, *Stechapfel*), ki igra, kakor znano, v pravdah zoper čaravnice veliko vlogo. Kdor se z mazilom, narejenim iz zdrobljenega semena te hudo strupene rastline, pomaže pod pazduho in še kod drugod, dobi občutke telesne lahkote, vzdigavanja, letanja! Odcedek semena pa vzbuja erotična čuvstva. (Kako prekrasno popisuje tako čarovniško početje Merežkovski v svojem romanu *Leonardo da Vinci!*) Nekoč je otrpnila ženi roka, ko je odstranila tisto, kar je hčerka soseda pomedla po sobi in vrgla na njivo. Morda je šlo tudi tu za čarovnijo s semenom svinjske dušice. Na slične stvari moramo misliti, ko čitamo v pleterskih zapisnikih zagovor toženca, ki je tožen, da naj oškoduje nezakonsko mati in skrbi za njeno dete. Toženec priznava, da se je mnogokrat z nezakonsko materjo spolno združil, odklanja pa vsako odgovornost za to, češ, da mu je pač nekako zavidala, da jo je moral ljubiti.¹

(Dalje prihodnjič.)

KNJIŽEVNA POROČILA

Alojz Kraigher: *Mlada ljubezen*. Roman. V Ljubljani 1923. Založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 261 strani. Cena vez. 60 Din.

Pričujoči roman — namenjen očitno bolj širokim, površno zajemajočim krogom kot poglobljajočim se in v tvorne potankosti segajočim slovstvenim in socialno-psihološkim uživačem — je dokaj mlačno sprejet od publike izhajal že v skromno rodovitnih vojnih letih 1917./1918. v «Ljubljanskem Zvonu». Zdaj nam ga je pisatelj vsebinsko čisto nedotaknjene in le v prvem delu mestoma (pa prav poredko), a vselej nebitveno jezikovno opiljenega ponudil še v čedni knjižni izdaji.

Pribiti je treba predvsem, da je Kraigher precej tendenciozno pisal to svoje delo ter zlasti kot zdravnik zato položil vanj preveč fizijoloških opazovanj in doktrinarskih razmotrivanj o prejako prevladujoči seksualni plati «mlade», a tudi že dozorele ljubezni. Vse premalo pa je vdahnil romanu tistega idealnega, čisto duhovnega zanosa, brezbrežnih sanj in iz srčnih globin izkresanega hrepenjenja, ki išče ljubezen radi ljubezni same, ki se prostovoljno muči ob neodmevajočih nagnjenjih in ki smo ga že od nekdanj, od Prešerna do Murna in še dalje, iz knjig in od srca, iz sebe in od sveta, poleg često odločujoče spolnosti podedovali kot prvo dominantno «mlade ljubezni».

¹ V prvem delu te razprave naj se bere na strani 48. namesto: Katoličan Bohorič — pravilno: «Krčan» Bohorič, na strani 51. pa namesto: Leopolda Pacheneckerja — pravilno: Lenarta Pacheneckerja. Slednji je pač identičen s tistim Pacheneckerjem, ki je spisal prvi slovenski katekizem v katoliškem pravcu, na kar me je opozoril g. prof. Prijatelj (glej Glas, Zgod. sloven. slovstva, I., str. 136.).

Pisatelj-zdravnik Kraigher (zdravnik že menda po svojem poklicu prej opazi bolezen nego zdravje) je razgrnil pred nami kopico pestrih, a enostransko osolnjenih in osenčenih slik iz predvojnega ljubljanskega življenja, verjetne, ponajveč samo po vnanjih obrisih posnete, a mestoma jako markantno očitane prizore in podobe, bogato obilico fiziološko študiranih in bolj po mesu ko po duhu medsebojno zvezanih in privlačujočih se oseb, ki so vse vdano pokorni mejniki in kažipoti pisateljeve tendence.

Ideja tega novejšega dela je na odločnejšo pa vsiljivejšo podlago pozidana, z modernejšimi očmi gledana, z mirnejšimi rokami tehtana in v drug milieju prenesena ideja prejšnjega romana, «Kontrolorja Škrobarja» (1914), ideja o vseobvladujočem, neobzdranem in neizbežnem vplivu spolnosti, ki usmerja življenjska pota, prekvaša in zori značaje, krivi in ravna usodo...

Okrog nosilcev glavnega romanovega dejanja, pravnika Toma Žitnika in vzgojiteljice Vere Pavlinove (katerih zanosno zorenje v zvezo vélike ljubezni tvori zamisel in zadatek romana), je spletel avtor cel niz zaljubljenih parov (z neizogibnim «tretjim kolesom»), ki ilustrirajo različne species mlade ljubezni, a vsi monotono težé za istim ciljem. Lahkomiselno in nerazsodno se vdajajo svojim nagonom, razkačenim od burne mladosti. «Kakšna mešanica je človek! Kakor Kant-Laplace-ov kaos je mlad človek; kakor ona začetna stvarniška meglica, iz katere je nastalo vse vesoljstvo. Sreča in nesreča, želja in bojazen, strah in radost, stud in hrepenenje, čednost in grehota, zdržnost in razkošje — vse obenem mu vrvi po duši... Poštenost ali nepoštenost, lepota in dobrotota ali ostudnost in zlodejstvo... kaj se izobličí iz tega kaosa? — In kdo ima to moč, da dá pogon in da nakaže smer razvoju? — In se imaš v oblasti, črviček ne bogljeni, da samsvoj kretaš svojo pot?» Srce in razum v ljubezenskem početju teh pisateljevih marionet le malokdaj najdeta besedo.

Zanimiva je tako zvana boljša moška družba v posebni sobi «pri koštrunu» (pogl. III.) in njena privrtana modrovanja o življenju, veselek, ljubezni in narodu. Za oris tega pristnega slovenskega oštarijskega omizja je našel Kraigher (dramatik, izboren opazovalec) pomembne barve, odločne besede, gibek, živahen dialog. Poglavlje se čita kot posrečeno dejanje domačega igrokaza. Pisatelj je vtikal v ta gostilniška besedičenja več bleščečih sentenc zdravnika Breznika, po katerih pa se nastopajoče osebe v nadaljnjem kajpada ne ravnaajo. Sploh je po izvestni strani dr. Breznik (morda tudi Drnovšek) edina čisto simpatična osebnost v romanu. Z nekakšnega moralnega prestola gleda na puhlo življensko udejstvovanje in filozofiranje zbranih čestilcev in iskalcev mlade ljubezni. «Prisiljena sramežljivost, zatiranje naravnih čutov, laž in hinavščina — vsa današnja družba je na to udarjena. Sadovi so seveda: histerija in perverznost in drugi surogati zdrave spolnosti. Naša ženska je komaj zrela za ljubimkanje, za koketiranje; sposobnost za ljubezen je strašno redka.» In trdovratno se bori zoper naziranje mlajših članov družbe, ki vedo iz lastne prakse samo, da je ljubezen «organizirana priložnost, slá in nagon, vlačuganje, gola spolnost, izkoriščanje, brezobzirno uživanje itd.»

Najjačje poglavje v romanu je deveto: Prešernova veselica v Zvezdi. To je na široko zasnovana in izborna režirana slika. Primerjal bi jo — si licet — podobnim popisovanjem v Zola-ovih in Flaubertovih knjigah. Tudi to je čisto naše. Če pozabiš na enostransko zasnovane ljubezenske zapetljaje, ti vstane pred duhom močna slika praznih praznovanj naših narodnih

slavnosti: besedno navduševanje, ropotavo deklamiranje, vsesplošna baharija s pijanim koncem. «Mi smo veseljaki in pijanci. Vse nam je samo za zabavo, delo nam je le postranska reč, potrebno zlo. Krčma in kavarne, babe in karte, izlet s pijanostjo in veselica z žretjem, to so naši življenski cilji. In v zadnjih letih smo naravnost podivjali v veseljačenju. Saj mora vse hudič pobrati!»

Do tega poglavja se dejanje razvija polagoma, mirno. Poslej pa se dogodki zgoščajo, množe, zgrinjajo. Pisatelj zavozla roman kar v naglici. Vera in Tomo po mnogih oklevanjih, zapetljajih in burnih borbah s poltenostjo, lahkomiselnostjo in brezbriznostjo prijadrata v pristan vélike ljubezni. Potem še Škrjančkov samomor, dvoboj dveh častnikov (Praznika in Javornika), Breznikova moralna zmaga, Mirina spolna infekcija in beg v Gruberjev prekop (z avtomobilom!) in — konec...

Roman ne zapuša globokih dojmov.

V idejni zasnovi in gledanju je enostranski, v kompoziciji dosti močan, vsebinsko mestoma malce posiljen, skoraj neverjeten, v množinskih prizorih živahen in širok, barvito, plastično in pogumno izrežiran. Dialogi so povprek dramatično prikrojeni, zunanosti oseb točno, značilno in prijemljivo orisane, da stopijo včasih kar žive préd te. (Mira str. 33., Vera str. 78., Tomo str. 7. itd.).

Kraigherjev jezik je to pot enostaven, brez smelih metafor in individualnih lepot, dosti gladko tekoč, mestoma malomaren, brezbarven, neopiljen, skoro neslovenski. Nekatere krajine in občutenske slike je pisatelj zajel v lapidaren, prostrane poglede odpirajoč slog. Takó tivolsko promenado. «Prijeten hlad je pod košatimi kostanji. Pogleđ počiva na valujočih travnikih na obeh straneh, na lepih črtah sosednih drevoredov, na kipeči zelenini gozda v ozadju. Bela pot se vzpenja z lahnim hrepenenjem proti parku — kakor bi vabila iz mesta v tihi gozdni mir. Glušeči trušč od zabavišča sém, križajoči se glasovi lajn, kričavi in sirovi... Rezek zvonec tu in tam, žvižg železniškega stroja... In sinji blesk neba nad vsem...» Ali pa jutro na Večni poti (str. 241.) in Tomove notranje boje (str. 146. in 222.). Drugače pa roman ne gane, ne zgrabi, ne potegne za seboj.

Dr. Pavel Karlin.

Euripides: Bratski spor (Phoinissai). Žalna igra v petih dejanjih. Preložil A. Sovrè. Nova knjižnica, 9. 1923. Založila in izdala «Nova Založba» v Ljubljani. Str. 112.

V Pragi igrajo Aristophanove komedije in Sophoklejevo Elektro. Gledališče je razprodano, uspeh sijajen. Čehi, ki jih moramo prištevati k najmodernejšim in najnaprednejšim narodom v vsakem oziru, segajo po klasičnih delih starih Grkov — znak, da klasična dela niso zastarela. Zastarela pa niso in ne bodo, ker so res klasična vsebinsko in oblikovno, ker so prave, resne umetnine. In pa zdeti se mi hoče, da čutimo duševno potrebo, da gremo v razpasenem materijalizmu črpat stalne vrednote, žlahtnejše sokove k viru svoje kulture.

Pri nas smo dobili lani Kralja Oidipa, letos Bratski spor, kakor je Sovrè prav dobro naslovil Euripidove Phoinisse, da označi vsebino tragedije, katere izvorni naslov — po zboru phoiniških deklet — res Slovincu ničesar ne pove. Ta tragedija sicer ni najboljša med Euripidovimi tragedijami, dasi spada med najboljše, a prav je, da se je prevajalec lotil prav nje, ker zaključuje kralja Oidipa in slika propast thebanske kraljeve hiše, s katero nas je seznanil «Kralj Oidipus». Zadovoljni smo s tem zlasti, ker upamo in smo prepričani, da nam bo Sovrè prevel še ostalo.

Isto snov je obdelal že Aischylos v «Sedmorici proti Thebam»: spor Oidipovih sinov, bratov Eteokla in Polyneika, ki se konča s tem, da drug drugega usmrtila v bratomornem boju; s tem je dopolnjena kletev, ki je ležala na thebanski kraljevi hiši. Aischylos daje pripovedovanju glavno vlogo, Euripides pa razvoju značajev v dramatičnem dejanju; Aischylos je epičen, Euripides dramatičen; oba pa pesnita v duhu svoje dobe. Napredek od prvega do drugega je velikanski.

Euripides je modern, prosvetljen pesnik, ki so mu junaške zgodbe, iz katerih sta črpala Aischylos in Sophokles, zgolj naivne pravljice; Euripides ne veruje v «nadčloveštvo» herojske dobe, ampak njegovi junaki so pristni bedni zemljani z vsemi človeškimi strastmi in vrlinami, z vsemi tragičnimi konflikti. Sodobniki Euripida niso hoteli razumeti, Euripides je bil eden od mnogih umetnikov, ki jim v življenju ni nikoli dozorel sladki sad uspeha, kakor pravi Sovrè v svojem krasnem uvodu, ki je kratek in jedrnat ter kaže prevajalčevo razumevanje velikega misleca in znalca človeške družbe, Euripida.

Kakor «Kralj Oidipus», tako je tudi «Bratski spor» presajen na domačo njivo, t. j. podan v obliki današnje drame, razdeljen v dejanja in prizore s pri-dejanimi opazkami za režiserja.

Dočim je Sovrè v «Kralju Oidipu» pridržal jambске trimetre, torej izvorni ritem, in je le mero zbornskih pesmi prilagodil vsebini in slovenskemu jeziku, je v «Bratskem sporu» opustil tudi trimeter in rabi namesto njega «blank verse». Prav za prav ne moremo govoriti o drugi meri, ker je ista, samo namesto šesterostopnega jamba imamo peterostopnega, ki ne greši proti antični drami in se našemu jeziku bolj prilaga ter je za izgovarjavo na odru velikega pomena.

Prevod je točen; Sovrè skuša, če že ne more podati istega slovenskega izraza, tako rekoč izsesati vse, kar vsebuje izvornik. Jezik je pesniški kakor v Oidipu, verzi so dobri in gladki, skoro brez mašil.

Mnogo je novih, odnosno obnovljenih besed, ki jih vsakdo takoj razume in so lepe, n. pr. prednjak (v. 118) za grški *ὁ πρότος*, za katerega čitamo sicer odličnjak, prvak itd., a prvak ni isto kot prednjak = češki přední. Ali: v. 161. sl.: «Ha, vidim; pa le motno, zgolj obris, postave in ogrodi plah o d r a z. V. 813.: «Kakršen jek, tak o d j e k.» V. 400. sl. Jokaste: «Kako si se pa ti pred svatbo živil?» Polyneikes: «O d r o k d o u s t, pogosto niti tega,» je izvrstno preveden izraz izvornika v duhu našega jezika. Mojstrsko so prevedeni končni verzi (v. 1758. do 1763.), ki jih govori Oidipus:

Slavne očine državljeni, glejte me, Oidipa, zdaj:
rešil sem zloglasno uganko, bil mogočen sem veljak,
ki edini sem ukrotil Sphingi krvoločno moč,
a denes pognan sramotno siromak sem iz zemlje.
Pa čemu bi jadni tarnal, kaj bi se zaman solzil?
Saj nositi je zemljanu, kar nebesa naložé.

Ne ugajajo pa mi verzi, kakor: «... Toda glej: ki sel je h k r m u, noče s stola več» (v. 75.) ali: «K i m a t i s i m u, je prišel»; zame vsaj je prisiljen naglas v «b i v á t i» za bívati (v. 1589.) in o t è c (v. 837., 868., 1538., 1546., 1639.), 1639.).

Prav tako se ne morem sprijazniti s premnogimi izrazi, ki jih ne razumeš, ako nimaš pri roki vsaj Pleteršnika! Toda pri vseh Sovretovih vrlinah mu

moremo to odpustiti, saj rabi menda take izraze le zato, ker mu gredo bolje v verz, in ne stiče n a m e n o m a po vseh mogočih «bukvicah» in starih pridigarjih, da bi našel nam ne več razumljivih in često napačno tvorjenih izrazov, kakor mnogi drugi, ki menijo, da s tem pomorejo izvirnosti svojih tvorov.

Pri vsem tem pa je «Bratski spor» vzorno preveden, tako da bi Euripides težko našel pri nas boljšega prevajalca, nego je Sovrè, katerega vrline smo natančneje označili že pri prevodu Sophoklejevega «Kralja Oidipa» (Zvon I., 1923.).

V prepričanju, da izpolnjuje veliko verzel v naši književnosti, naj Sovrè nadaljuje svoje uspešno delo.

Dr. F. B.

Charles Baudelaire: Pesmi v prozi. Prevel Pavel Karlin. Založila Ig. pl. Kleinmayr & Bamberg. Ljubljana 1923.

Živo vidim v duhu znamenito Rodinovo soho «Mož premišluje»: iz skale se trga titan, ki ga zvijajo blazni krči, telo so mu spačili strašni sunki poblaznele materije, ki jo prebuja duh; podoba boleznega razviharjenja, obupna sklenjenost pred zagonetnim prekletstvom — to je Baudelaire. Ta čudni boleznik in zamaknjenec je živel v dobi, ko je zavladal najstrašnejši trinog človeškega poleta — nesmrtni gospod Homais, čigar kraljestvo je vesoljno in sliči vsemoči satana, to je vladanje malega človeka, filistra, materije.

Dvoje svetov: kraljevič z zlato liro, zazirajoč se v srebrne zarje onostranosti, pa — tolsti meščan v soparnem somraku svoje brezzmiselnosti, trgujoč s človeškimi srci. Toda Baudelaire sploh ni začel boja s tem njega nevrednim sovražnikom. Bistvo Baudelairove narave je bila uklonitev, odpoved. Toda vso veličino globoke zavesti svoje osebnosti je odtisnil v svojih omotičnih pesnitvah, ki jih je zgradil v ogromen memento proti bahavi civilizaciji. Ta memento je žarovit, peneč, kričoč, lucifersko uporen in v sebi skriva vso dinamičnost bojovnikov našega časa, obenem pa je pretehtano miren in strogo oblikoven. Kajti ta mrki klicar magičnih slutenj je čutil najgloblje spoštovanje do oblike («... je hais le mouvement qui déplace les lignes...»), bodisi vsled prirojenosti — saj je bil pripadnik romanske rase — ali pa vsled d a n d y s t v a, ki ga je uporabljal kot nepotrebno krinko za življenje med živimi lutkami.

Njegove slovite «Cvetke zla» so zanimiv mejnik med parnasovstvom in dinamizmom.

Toda ko se je nad mračnim brezdomcem zgrnilo otožje kot neprodorna noč, v kateri so utonile tudi kipne podobe prošlih videnj in so ugasnili odsevi daljnih vztočnih pokrajin, je srce le še prisluškovalo godbi, ki so jo rodile črne, ihteče globine. Pesnik zdaj posluša tožbe bednih in bolnih, obiskuje čudake in obupance, slepce, hromce in berače, zgrozeva ga rdeči ples lovač in sužnjev telesa. Izgubljenec proži svojo bratsko roko, pripevajoč njihovim kletvam in molitvam. Ti pripevi so «P e s m i v p r o z i». Drzna in vendar pritajena, razburkana pa tudi pokojna je godba teh svojevrstnih zapiskov, ki spominjajo na Rembrandtovo sanjarije v črnem in belem in na matematično mirnost in vendar silno notranjo vzvalovanost Beethovnovih sonat. Navidez nespravljiva nasprotja se prelivajo v omotično ubranost. Čitaš poglavja, kjer se ti zazdi ta razviharjenec — stoični mislec, ki modro proslavlja veličino samote, kmalu zatem pa se ti ta tisočeroobraznik razkrije kot bolesten sanjač, ki se spusti v vzklik: «Omamljaj se neprenehoma! Z vinom, s poezijo ali s krepostjo, kakor hočeš!» A spet

se pevec daljnih oblakov preobrazi v ljubečega zemljana, ki sočuvstvuje z najbednejšim bližnjim prav kakor asket, pa že v naslednjem hipu zapoje hvalnico njenim lasem, ki mu izvablja jo omotično vonjive stihe.

Vendar pa vidiš skozi vso pestrost pesnikovih duš mučenika, ki umira od koprnenja po neznanem, kamor ga ovira pogledati telo.

Ob teh «Pesmi v prozi» sem se nehote spomnil še na dvoje sličnih zbirk, na Turgenjeva «Pesmi v prozi» in Cankarjeve «Podobe iz sanj». Vsekakor bi bilo zelo zanimivo primerjati te tri evropske knjige, ki si med sabo tako sličijo, a je vsaka zase vendarle tako individualna. Turgenjev in Cankar: kult etosa, Baudelaire kult lepote.

Kolikor vem, imamo doslej prevedenih le nekaj pesmi tega svojevrstnega lirika «satanista» (tu pa tam v revijah in v Debeljakovi «Moderni francoski liriki»), zato moramo biti tem bolj veseli pričujoče lepe enotne knjige, ki ima trajno vrednost, saj se je čas kakor da ni dotaknil. V izpirljeni in pazljivo oblikovani slovenitvi nas je prevajalec-pesnik P. Karlin, ki je zbirki napisal kratek pa zajemljiv uvod, obogatil z delom, ki postane naša last.

Miran Jarc.

Miodrag Ibrovac, José-Maria de Heredia, sa vie-son oeuvre. Paris, Les Presses Françaises, 10 bis, Rue de Chateaudun, IX. 1923. Dva zvezka: XII + 646 in VIII + 190 str.

Velikolepni Heredia (1842.—1905.) vstaja iz nekolikšne pozabe: založnik Lemerre je pred tedni izdal njegove Poésies Complètes, sodeželani njegovi pripravljajo slovečemu sonetistu «Trofej» prikladen kip. A najlepši spomenik mu je postavil naš rojak beogradski profesor Ibrovac z gori navedeno doktorsko tezo, ki je monumentalen sad večletnega veščega in vestnega dela, kakor je bila leta 1911. študija romantične zgodovine — La «Guzla» de Prosper Mérimée — njegovega stanovskega tovariša Vojislava Jovanovića.

Kakor pomeni Jovanovičev spis širokopotezna raziskavanja o romantiki, tako je Ibrovčeva disertacija prikaz naslednje slovstvene struje, namreč parnasovstva. Naš Kubanec, čigar rodno mesto La Fortuna je svojemu sinu tako rekoč prerokovalo vso srečo, je najčistejši predstavnik one estetike, ki so jo zakesneli romantiki obsipali s takimi vzdevki: fantazisti (po Revue fantaisiste), formisti (cikajoč na oblikovno dovršenost te smeri), brezčutniki, stilisti. Trajno pa se je prijel za to umetniško stremljenje naziv «parnasovci» po zabavljivem protivnem lističu «Parnassiculet Contemporain» (1866.).

Kakor sleherni pomembnejši literarni tok, tako znači tudi Parnas dvoje: upor proti prejšnjemu ter ustvarjanje novega. Parnas je pobijal pojemajočo romantiko, njeno votlo retoriko, pretirano čutiljivost — pas de sanglots humains dans le chant des poètes! kliče C. Mendès — pobijal deklamatorski lirizem, razbrzdani individualizem, egoizem in egotizem, brezstidno razgaljeni «jaz». Trde besede je izustil Leconte de Lisle: «Čeprav utegne umetnost donekod podeliti značaj splošnosti vsemu, česar se dotakne, vendar je v javnem priznavanju srčnih stisk in nič manj trpkih strasti neka puhla ničemurnost in ne-utemeljena oskrunitev». Taka in slična gesla so vodila takratne novostrujarje, ki so težili bolj za objektivnostjo in kazali zmisel za epiko. Ustvarjajoča misel se je pomladila ob znanstvenem in zgodovinskem vrelicu. Hkrati se je forma bolj stisnila in zgostila: «dovršen sonet odtehta dolgo pesnitev». Na to skoro versko negovanje brezhibnih oblik misli Th. Gautier, ko trdi: «Popolnost v obliki je po mojem mnenju krepost». Takšna vez spaja parnasovce s klasiki. Pri nobenem

zastopniku nove struje pa ni ta vrlina tolikanj naravna in samonikla kakor pri Heredii. Prof. Ibrovac je imel hvaležno nalogo, da je pokazal pesnikov notranji obraz ob svitu njegovega življenja, dopisovanja, njegovih zvez in prijateljstev, pokazal, kako je »pod blestečim bronastim oklepom« bilo čuteče srce. Kajti nikakor ne zadošča, poznati avtorja v njegovih prednikih, v njegovem plemenu in okrožju, kakor je ta kriterija oblikoval veliki determinist Taine; temveč treba je še analize, razgaliti človeka za umotvorom, zaslediti posebno svojstvo njegovega duha: »Čezmerno proučevati ovzdušje kakega pisatelja, nam brani motriti samo izvornost njegovega genija,« pravi Ibrovac po Flaubertu.

Pri tako obsežnem predmetu je imel naš monografist, sedaj profesor za francosko književnost na beogradskem vseučilišču, mnogo prilike, pokazati svojo široko erudicijo, kar zveni iz neštetihih podrobnosti v raznih poglavjih. Obenem pa ni zanemaril zajetnih idejnih konceptov, ki so sklenjeni pod naslove »Filozofija Trofeja«, »Dvoje protivnih pojmovanj«, ki je povsem novo umevanje, saj nasprotuje vsem dosedanjim trditvam itd.

Ni čudo, če je francoska kritika tako toplo in zahvalno sprejela Ibrovčevo delo. Opozorim samo na podlistek, ki ga je lani 21. avgusta priobčil v »Figaru« pesnik in pisatelj Henri de Régnier, član Akademije, ali letos 6. januarja v »Journal des Débats« Raoul Narsy. Ko je v lanskem poletju Ibrovac branil svojo tezo, natisnjeno na troške našega prosvetnega ministrstva, na Sorbonni in pobijal oponentu njegov ugovor, je hotel dodati še nadaljnjih razlogov z besedo: »Slednjič...« — »Slednjič pa je vaše delo izvrstno,« ga prehiteli dotični profesor in mu čestita na izrednem uspehu.

Dr. A. Debeljak.

Stojan V. Živadinović: Ispod Ozrena. Pripovetke. 1923. S. B. Cvijanović, Beograd. (Moderna biblioteka.) Str. 114.

V brezup pesimizem je potopljeno vseh teh dvanajst povesti, ki nas povedejo v dobo maupassantskega gledanja na življenje. Lahko bi tudi knjigo nazval povest o desiluzijah, o iztreznjenjih, o razfantomstvu. Toda ta spoznanja niso nikaka duhovna pregledanja zapletenih niti usode, temveč omahovanja in omahnjenja pred onim tujcem, ki obišče vsakogar, ki se zave bovarizma svojega stremljenja. Od tega spoznanja dalje pa čaka večino topo životarjenje, »vdanost v svojo usodo«, in edini vzgon se očituje še v ironizaciji in lahmem skepticizmu, ki utegne doseči celo višino nekake prizanesljivosti, katera pa je slejkoprej le odsev slabosti.

V dvanajstih »pripovetkah« nam je pisatelj predstavil dvanajst takih tipov, ki so več ali manj hereditarno negativno zaznamenovani. »Padavičar« se vije skozi življenje kot skozi duščno meglo, iz katere mu le redkokdaj pricveto čudne rože, ki se sesujejo v pene božjastnika. Slednjič mu močna vera pomaga na — oni svet. »Golački pop«, zvesti služabnik božji in še vse skrbnejši upravitelj svojega imetja, se na zadnjo uro preobrazi v podobo božjega romarja. Od vseh zapuščen, star in nebogljen, roma in roma v burji in viharju v smrt. Ne tako pop Žika, ki v »najgloblji« uri svojega doživljanja zapoje prostaško popevko, da se zgraža celo mestece. No, dobričini Žiki je sicer hudo, da se je tako ponižal pred samim metropolitom, in z muko zadržuje in kroti veseljaka v sebi, toda na velikonočno vstajenje, ko ga oškropi sejalce življenja — solnce, vzvalovi tudi v starčku, ki na ves glas zapoje svojo »himno«, prepričan, da tudi s tem slavi svojega Stvarnika. Ali se ob tej fabuli ne spomniš A. Franceovega Glumca naše Gospe? Tudi iz te priče veje lahen dih skepse, ki se skriva v gladem pripovedovanju. Včasih navzame fantomstvo obliko tragičnosti, n. pr. v »Miti«, ki mu vprav živalska zvestoba do svojega gospodarja

postane nekaj talisman, nekako zavetišče njegovega šibkega duha. Ko mu pa četa bolgarskih napadalcev zruši življensko vero v čarodejno moč «gazde Laze», je Mita «... začutil, da ga je v tem trenutku ostavila otroška brezbržnost in da je prvič v življenju divje zatrpel...» In še srečamo prenapetega Kazanovo, idijotskega Petko Jovića, ki pozabi ob «papučah» na vso nezvestobo svoje žene. V knjigi je tudi par skic iz velike vojne, ki nam jarko osvetljujejo laž in površnost, združeno s primesjo najbolj smešnega egoizma, ki zraste le v takem okolju. Jezik je gladek, tekoč. Sploh bo knjiga razveselila dotične, ki jih zanimajo verni in točni popisi in orisi «iz življenja». Preko epizodnosti pa se pisatelj vendarle ni dvignil, in ta epizodnost ostavlja vtis površnosti, čeprav se je pripovednik trudil, biti v popisih kolikor mogoče podroben, ter se s tem izkazal za potomca francoskih poznejših realistov. Vmes sem naletel tudi na izraze, ki bi se jih pri nas ne upal napisati; n. pr. «mantija» (plašč!), «mašna» (ovratnica!), «pijaca» (trg!), «logor» (taborišče!) itd. Miran Jarc.

Pogonowski Jerzy: Ilirizm i sloviańszczyzna. (Studija nad odrođeniem chorwackiem). Lwów, 1924. 170 str.

Kdor v tej razmeroma obširni knjigi išče tega, kar mu obeta naslov, bo precej razočaran: knjiga ne prinaša tega, kar v naslovu obeta, pač pa mnogo stvari, ki so z naslovom v prav rahli ali celo nobeni zvezi. V uvodu se spominja Pogonowski dveh Poljakov, ki sta že pred njim pisala o ilirizmu, Zdziechowskega in Grabowskega. Oba pa po njegovem nista gradiva izčrpala; ilirizem je segal mnogo bolj na široko, tako da se je Pogonowski, na pobudo Br. Drechslerja-Vodnika, lotil rešitve problema o medsebojnem razmerju med ilirizmom in slovanstvom.

Ta brez dvoma nenavadno važni in zanimivi problem skuša pisec rešiti na preveč primitivni način. Prva poglavja njegove knjige niso prav nič drugega ko primitivna in nepregledno pisana zgodovina — slavistike, najprej med Nemci, potem pri Čehih in ostalih Slovanih. In tako beremo v prvih poglavjih o Heglu, Herderju, Dobrovskem, Sapiehi, Bobrowskem, Kopitarju, Lanosoviću, Stulliju, Vuku, Kollarju in Kucharskem, beremo grobne napise Dobrovskega in Kopitarja in se ob obilici tega in onega zaman povprašujemo, o čem namerava pisec prav za prav pisati. Ta nejasnost v problemih in konfuznost v konceptu se vleče tja do strani 137., kjer najdemo v «zaključku» piščevo odkrito izpoved, da ni napisal tega, kar je obljubil v naslovu in predgovoru. Tukaj nam odkrito prizna, da je skušal podati samo študijo, kako so se Poljaki udeleževali pri ilirizmu, torej tvarino, ki sta jo, kakor pravi sam, že pred njim obravnavala Zdziechowski in Grabowski in za katero mu je dala vse potrebne podatke na razpolago Kolodziejczykova knjiga.

Vsa konfuznost koncepta pa se pokaže šele za tem «zaključkom»: na naslednjih straneh sledijo (137 do 150) najprej «pripiski», gradivo, ki tudi s tako restringirano tezo Pogonowskega ni v nobeni zvezi, namreč bijografski in bibliografski podatki o A. T. Brliču, Hrabovskem, Jelačiću (s ponatiskom nekoga pisma Jelačićevega, ki je interesantno, kakor pravi pisec sam, po svoji «galantno-erotični» vsebini!), o Kukuljeviću, Mažuraniću, Obradoviću (ki se imenuje «Documuje Obradović!»), Preisu etc. etc. etc. Ker pa vkljub vsemu temu še ni bilo vse zmašeno v knjigo, kar je pisec brez sistema in premisleka nagrabil za svojo knjigo, sledijo na str. 150 še «Uzupelnienia», ekskurz o «Lipi slovanski», fragment Mažuranićeve pesmi «Izgubitak imena ilirskoga», gradivo za praški kongres itd. Sirovo gradivo, ki niti ne spada v tekst knjige, nahajamo tudi že

prej, tako n. pr. na str. 81. do 103. golo naštevanje vsebine Vrazovega «Kola» in «Danice ilirske», ali n. pr. na str. 70. in dalje primerjanje med Vrazovim in Velikanovičevim (!) prevodom Mickiewicza. Povrh nam na str. 165. še poda dva mala dodatka in izprazni svoje predale z zadnjimi noticami o uporabljeni literaturi!

Vse to je dokaz, da si pisec prav za prav ni bil na jasnem, o čem hoče pisati in da mu popolnoma manjka pravih pojmov o metodi znanstvenega dela. V podrobnostih se to vidi še prav posebno jasno. Mirno in brez vsake kontrole je po Drechslerju prevzel slovenski Prešernov prevod Mickiewiczevega soneta «Rezygnacya» (str. 60.), dasi bi ga kot Poljaka ta reč morala — že vsled koncepta njegove knjige! — vendar bliže interesirati! Mirno vam pripoveduje eno stran prej — vedi Bog, odkod ima to! — da se je Vraz s Korytkom seznanil v Gradcu in da je Prešeren že pred Vrazom prevedel na slovenščino Mickiewiczev «Powrót taty»! Za ta podatek bi mu vsi naši prešernoslovci lahko bili hvaležni, toda brez vsake podlage je in samo dokaz — kar se vidi tudi drugod — da Pogonowski ne pozna literature ilirizma. Kar zadeva udeležbo Slovencev ob ilirizmu in njih stališče do njega, črpa samo iz spisov, ki so jih o tem predmetu napisali Hrvati in — Ilešić!

Pravega tujca v Jeruzalemu, v katerega je zablodil, pa se Pogonowski pokaže že na str. 27, kjer je zvaril v eno osebo našega filologa Fr. Miklošiča in stejnjevškega župnika in kajkavskega popularnega pisatelja Toma Mikloušiča. Tam namreč piše, da je mesto voditelja slavistike po Dobrovškem in Kopitarju prevzel «stvarnik nove slavistike, Tomo Miklošič (Miklosich)» in pod črto navede literaturo o tem možu. V tej literaturi navaja med ono, ki govori o Miklošiču, tudi Kukuljevičev članek v njegovem «Arkivu» XII, 51 do 118, in modro pripomni, da prinaša Kukuljevič v njem «zanimive podrobnosti o Miklosichu in Šafaříku, toda več o Šafaříku». Kukuljevič pa govori v tem članku o Mikloušiču, in sicer samo na str. 51 do 110, ker prinašajo strani 111 do 118 njegovo polemiko proti Račkemu! In da reč še bolj drži, prinaša tudi register imen v eni skupini «Miklou» szicz, (Miklosich, Mikloszič)! Pogonowski torej očitvidno niti ni čital članka, ki ga citira in o katerem modruje!

Neprijeten vtis, ki ga dela spis na vsaki strani, še povečuje dejstvo, da pisec venomer gostobesedno modruje o svojih študijah in svojem delu in da je že kar na str. 4 z ogorčenjem zapisal rusko sodbo o Poljaki, češ, da na polju slavistike samo «svinje pasejo» in da iščejo na njem samo cenjenih lavorik. Cenene lavorike bo on dosegel mogoče med Poljaki, ki njegovega dela ne morejo kontrolirati, toda že češki kritik mu je (v «Prager Presse») odkrito in dovolj jasno nasvetoval, naj delo še enkrat napiše. Pri nas je treba pred tem konfuznim zmašilom naravnost posvariti; ljudem, ki imajo kaj okusa, bo že sam retorični bombast obeh dedikacij povedal dovolj!

J. A. G.

KRONIKA

Philéas Lebesgue. To je morda najzanimivejša slovstvena osebnost našega časa. Kot skromen kmet v tržiču La Neuville-Vaultu, v okolici Beauvaisa, se je Philéas Lebesgue po svojem lastnem načinu primerjajočega jezikoslovja naučil skoro vseh starih in živih jezikov. Med 30 ali več zvezki, ki jih je obelodanil,

najdeš prevođe iz portugalsčine, španščine, braziljanščine, nove grščine, srbščine itd., potem kritične razprave iz naštetih govoric in iz stare francoščine, genljive in tesnobne romane, n. pr. *Le Roman de Ganelon*, *La Nuit rouge* itd., pesmi iz vsakdanjega življenja, drame, čudovita filozofska in jezikoslovna dela. Domačo književnost je nadalje obogatel z dvema presenetljivima fantazijama: *Eugamistès* (simbolična povest) in *Outre-Terre*, t. j. Onstran Zemlje, prigodbena roman v «Nevidnem», kjer vidiš okultizem, astronomijo, metafiziko in domišljijo sodelujoče pri enem najbolj osupljivih spisov, kar se jih je zasnovovalo. Ker je obsojen na naporno, nehvaležno ročno delo, ne utegne *Lebesgue* (roj. 1869.) vselej tako trdno zgraditi svojih knjig, kakor bi rad. Ali glasno in jasno je treba poudariti: razsvetljeni um mu je več kot enkrat omogočil, da je brez dolgoletnih in dlakocepnih sestavov napisal take globoke, navdihnjene, plameneče strani, kakor jih bodočnost čisla in časti kot tajne zaklade. Zlasti je treba ponovno čitati prvih 200 strani njegovega *Au delà des Grammaires* (Onkraj Slovnice), čigar krasota se ni dovolj povečevala. Učenost, izomika, dokumentacija zbode površne kritike v oči. Nasprotno pa vidijo pozitivistični in preoblastni učenjaki v tem delu razuzdanost pustolovske domišljije. Čuvajmo se prenahele sodbe. *Lebesgue* je posvečenec v antičnem pomenu te besede. Celó, kadar si je naprtil potrpežljive biblijofilske raziskave, prevladuje pri njem jasen vid, intuicija nad vednostjo. Znanost mu je vlita, razodeta mu je ona veda, ki jo morajo preizkuševalci pozneje overoviti. To je prerok.

Ta odlomek iz *Florian-Parmentierove* «*Histoire contemporaine des Lettres françaises de 1885 à 1914*» ima namen, opozoriti nekoliko na neobičajnega samouka, ki je med vojno pisal o nas Slovincih, n. pr. v obzorniku *La Vie 1917*, o našem slovstvu: *Mercure de France* 1. marca 1922 itd. pod imenom *Lioubo Sokolovitch*. Izdal je tudi *Les chants féminins serbes* in moderno poezijo, po katerih objavi, kakor posnamem po uvodu znanega *Miodraga Ibrovca*, še epske pesni. Pripravljenih ima razen tega več stvari iz *Prešerna* in *Župančiča*. Značilno za njegovo dušno prožnost je to, da mi je pred nekaj leti na poklonjeno slovensko zbirko stihov in stikov čez teden ali dva poslal povsem prikladno oceno, da si ni dotlej nikoli študiral slovenščine.

Razen tega je treba zabeležiti dvoje knjig, ki sta nedavno izšli: njegov gladki prevod iz portugalsčine «*Amadis de Gaule*» (založil *C. Aveline* v Parizu) in obširno *Coulonovo* izdajo «*Pages choisies de Ph. Lebesgue*», ki se narača v *Beauvaisu* pri «*La République de l'Oise*», place *Ernest-Gérard* (15 frs). Ta izbor upošteva vse plati avtorjevega delovanja in pred vsakim poglavjem najdete primerno razpravo *Marcela Coulona*. Popolnoma novo mi je bilo v tej lepi antologiji to, da je *Lebesgue* pesnil celo v nemščini in portugalsčini. Manj čudno je, če je zlagal posrečene kitice v pikardijskem narečju, daleko težje mu je moralo biti za provençalščino, povsem izcela pa se je navadil bretonščine, v kateri je s 24 leti skladal tako uspele pesni, da ga je strokovnjak *Tiercelin* nazval keltskega «barda».

Dr. A. Debeljak.

Prevodi iz slovenščine. V februarški številki slovaške revije «*Slovenské Pohľady*» lanskega letnika je izšel prevod *Župančičeve* «*Dume*». Prevod je oskrbel tajnik Slovaške Matice in urednik «*Pohľadov*», pesnik *Š. Krčméry*, ki se je poleti 1921. mudil v Ljubljani in s pisateljem *M. Pugljem* čital *Župančiča*. Kot plod tega čitanja je menda nastal omenjeni prevod, o katerem se mora reči, da je izredno posrečen. *Krčméry* je dikcijo, ton, ritem in pesniški

zanos te slovenske velepesmi prelil v slovaški jezik z dobrim poznavanjem slovenščine, mestoma skoro dobesedno, zmerom pa z veliko ljubeznijo. Zlasti tam, kjer prevajalcu sorodnost, a vendar razlika obeh jezikov ni delala prevelikih težkoč, so ostale pesniške lepote originala neokrnjene. Čitatelj naj sodi sam po temle primeru:

«Ó, rodný domec ty, ó, svätá otcova strecha!
 Sirotám hradba si, pútnikom v dial'ave techa:
 Holub, hl'a, zpod neba cudzicho tiahne zpät, krýdla
 nesú ho túžoby d'alekou pútoú do starého bydla.
 Lastovku na južných pobrežiach srdce tak rozbolí:
 spomienka na hniezdo nesie ju cez morá, cez doly.
 Holuby nad krovom horiacim zmámené krúžia...
 Myšlienky moje nad rodným domom tak tesklive túžia.
 Sivý bol deň, a mi rozišli sme sa v dial', dial'avnú šír,
 ako nás srdca hnal nepokoj, života sila a vír;
 ostaly pod strechou lastovky v bezpečnom závetrí —
 medzi nás život vřal, vetry nás po svete rozmiety...
 A mladost' moja, hej, bujnú si hlavu dnes svesila,
 a mysel' moja se vo vtáka vzdušného vtelila,
 nie holub, čo lieta okolo požiaru bydla,
 orlom se stala dnes, orlom, čo z víchru má krýdla,
 v očiach má blesky, čo ponára v dial'avu, temninu,
 hládaly, našly: dom, — nie, — viac: otčinu...»

Naš češki prijatelj in dobri poznavalec slovenske literature, dr. Bohuš Vybíral, je izdal v preteklem letu dva prevoda iz slovenščine, in sicer Ivana Tavčarja «Jesensko cvetje» (Podzimní kvítí) in Antona Novačana ljudski igrokaz «Veleja». Prva knjiga je izšla v založbi R. Prombergerja, druga pri J. F. Bučku v Olomucu. Prevajalec, ki je znan zlasti po svojih prevodih Ivana Cankarja, je obe deli prestavil na češki jezik z njemu lastno točnostjo in vestnostjo. Da je zelo zmožen prevajalec, je dokazal zlasti pri Tavčarjevi noveli, kjer je moral premagati nemaloštevilne težkoče in finese Tavčarjeve jedrnate, krepke in samonikle slovenščine. Podrobneje bo o obeh delih «Ljubljanski Zvon» še poročal. — O Vrchlickega prevodih Aškerčevih pesmi je list že razpravljaval.

Razveseljivo znamenje za prodiranje slovenske knjige v inozemstvo je nadalje angleški prevod Tavčarjeve novele «Moj sin» (Slike iz Loškega pogorja, I. zvez.) izpod peresa N. B. Jopsona, člana slavistične stolice na londonski univerzi. Prevod je izšel pod naslovom *Old Anthony's Son* v 5. številki londonske *The Slavonic Review*, reviji, katero najtopleje priporočam pažnji vseh čitateljev «Ljubljanskega Zvona». Prevod sam je odličen in priča, da avtor njegov izborni obvladuje slovenščino, ne samo teoretično, marveč tudi praktično. Kolikor mi je znano, je izza Selverjevih prevodov iz Prešerna, Gregorčiča, Aškerca in Zupančiča to eden prvih prevodov iz slovenščine na angleščino v zadnji dobi. Upam pa, da nikakor ne poslednji!

Končno je treba še omeniti prevode, ki jih skoro redno prinaša kulturno urejevanje praško-nemški dnevnik «Prager Presse». Prevode oskrbujeta dva Slovenca, oba izvrstna poznavaleca nemščine, dr. J. Glonar (prozo) in Anton Funtek (poezijo); v njunem prevajanju se opaža poleg precejšnje formalne dovršenosti neka nadvse hvale vredna sistematičnost. Želeti bi samo bilo, da bi našla založnika, ki bi svojedobno izdal njune prevode v posebnih knjigah. V istem listu

poroča o naših kulturnih zadevah naš dobri prijatelj, odlični publicist Herman Wendel.

Iz tega kratkega poročilca je razvidno, da slovenska knjiga polagoma sicer, a vztrajno stopa v tuji svet. In to, mislim, po pravici. *Fran Albrecht.*

Tuja imena v slovenski obleki. Morda ne bo presterokopitno, če rečem dve, tri besede o pravopisu, ki še danes ni dokončno ustaljen. Saj se takim malenkostim tudi drugod ne branijo, n. pr. v Barceloni, kjer katalonski politično-trgovski glasnik «La Publicitat» skoro vsak dan objavi stolpič: *Converses filològiques* (jezikovni pomenki), ali na Španskem, kjer sta se pred tedni spoprijela dva ugledna slovstvenika glede pisave inozemskih nazivov, boreč se proti tamkajšnji razvadi, da preveč po domače prikrajajo tujo nomenklaturo: Bernardino de Santo Pedro naj bi bil Francoz Bernardin de Saint-Pierre! Za cirilico je stvar dokaj nerodna: kdor še ni čul o švicarski pisateljici, ki se piše Burnat-Provins, utegne na dvajset načinov prenesti iz srbskega prevoda obliko «Birma Proven» nazaj v izvirnik, a težko, da bi pravo pogodil.

Za latiničarje zadeva ni posebno zamotana. Vendar ako pogledaš kako poslovenjeno delo, n. pr. Farrèreove «Civilizirance», najdeš v eni vrsti, najmanj pa na eni strani dvoje, troje ali več načel: gospa Malais, g. Malaisova, Malaiseva, Malaisjeva ali Malaisjeva; slično: Fierce, Fierce-a, Fiercea, Fierca; Orvillierski ter Orvilliers-ki; Moiška in Moišška ulica; Sélysetto, Sélysette-o, Selysetteo in celo nepregibno: vi imate svojo Sélysette (150). Ali: Claudeja Rocheta in Rochetja. «Francija ima dva pisateljska ženija: Pierre Loti-sja in Collette-a (bolje: Colletteo, ker je ženska!)... Često čitam Rabelais-sja, Racine-a, posebno pa velikega Corneilla... Visoko cenim Gérarda d' Houville-a (ženska!)...» Walter Scott-ova dela mi zvené kakor: hiša moj očeta! Kdor piše slepemu P. Louys-sju, naj ve, da živi v Paris-ju in da mu njegovi rojaki pravijo «luis».

Tako omahovanje ne bi nič kaj ugajalo Pascalovemu «geometričnemu duhu», ki bi se gotovo pridružil Kobalovim in Sovretovim transkripcijam (Kellermannov «Predor» in prevodi iz grščine). Ravnati bi se kazalo po temelj geslu: imenovalnik ostani nedotaknjen, v odvisnih sklonih pa pritaknem brez vezaja slovensko obrazilo na deblo pri klasičnih in onih modernih jezikih, ki še poznajo sklanjo: Giordana Bruna so sežgali v Rimu l. 1600, ker se je izpreobrnil h kalvinizmu; kdo pozna pri nas najboljšega portugalskega pesnika Affonsa Lopesa Vieiro? Pri francoščini, nemščini, angleščini pa naj se pritikajo naše končnice na neokrnjen izraz; zev se zapiraj z glasom j pri samoglasniškem doglasku: Hugo-s Hugoja, Fichte-s Fichteja; francoski nemi e je izvzet: s Claudeom. Ako se beseda končuje z nemim soglasnikom, naj ta zatvarja zev: Rocheta, Capetu, v Chamonixu, Louys-ova «Aphrodite». Ne gre pa zapirati takih hiatov z j (Bourgetjeva petdesetletnica), saj pri izvedenkah vendar ta črka ni mrtva: Capétien, in poleg tega opazamo v francoščini že lahko težnjo po sličnih končnicah: Tarn, Béarn, Chamonix itd. se danes večinoma izrekajo z vsemi končniki.

To pravilo se dá izlaska izvesti, samo malo pozornosti in pažnje bo treba. Naj bi bilo resnično, kar piše M. J. v gori navedenem, stilistično uspelem prevodu: «Zdi se, da ga navdaja temna, a silna slutnja, da je naša rešitev v gojitvi samozatajevanja in skladnosti.

N. K.

NOVE KNJIGE.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Bevk France, Rablji. Gorica. Narodna knjigarna. 1923. 108 str.

Bevk France, Tatič. Trst. Naša založba. 1923. 88 str.

Beccasio, Dekameron. S talijanskega prevco i uvodom popratilo Jakša Sedmak. Knjiga prva. Zagreb. Narodna knjižnica. 1923. XX + 320 str. (Knjige ljubavi, 6.)

Cankar Ivan, Hlapec Jernej. Za oeder priredil Milan Skrbinšek. Gorica. Narodna knjigarna. 1923. 80 str.

Engliš Karl, Denar. Poslovenil Albin Ogris. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1923. 236 str. Cena broš. 26 Din, vez. 32 Din. (Splošne knjižnice 14. zv.)

Golar Cvetko, Pastirjeva nevesta. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1923. 148 str. Cena 24 Din.

Jurčič Josip, Spisi. II. zvezek. (Juri Kobila. — Tihotapec. — Vrban Smukova žentev. — Kloštrski žolmir. — Grad Rojinje. — Golida.) Uredil Ivan Grafenauer. Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1923. 286 str. Cena broš. 20 Din, vez. 30 Din.

Kellermann Bernhard, Predor. Roman. Prevedel Fr. Kopal. Maribor. Tiskovna zadruga v Mariboru. 1922. 314 str.

Keledar, ameriški, družinski. Leto 1924. Chicago. Jugoslovanska Delavska Tiskovna Družba. 1923. 192 str. Cena 75 centov.

Kosem Zvonimir. Ej, prijateljčki!... Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1923. 88 str. Cena 16 Din.

Maselj Fr. Podlimbarski, Zbrani spisi. I. zvezek. Uredil J. Šlebinger. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1923. XXII + 448 str. Cena 70 Din, poština 2.50 Din. (Slovenski pisatelji.)

Merimée Prosper, Verne duše v vicah. Prevel Mirko Pretnar. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1923. 80 str. Cena broš. 9 Din, vez. 14 Din. (Splošna knjižnice zvez. 17.)

Nageljčki. Okrogle narodne pesmice. Gorica. Narodna tiskarna. 1923. 38 str.

Pregelj Ivan, Zgodbe zdravnika Muznika. Gorica. Goriška Matica. 1923. 100 str.

Prestini Vladimir, Hrvatsko-njemačke trgovačke dopisivanje. Zagreb. Bibliografski zaved, d. d. 1923. 184 str.

Razprave, I. (Vsebina: Prijatelj Ivan: Predzgodovina ustanovitve «Slovenske Matic»; Veber Franc: Elementarne označbe človeške pozornosti; Kos Franc: Iz zgodovine devinskih gospodov; Nahtigal Rajko: Doneski k vprašanju o postanku glagolice; Kidrič Franc: Ogradje za biografijo Primoža Trubarja; Oštir Karel: Alaredica, I.; Hauptmann Ljudmil: Mejna grofija spodnjepanonska; Grafenauer Ivan: Naglas v nemških izposojenkah v slovenščini; Ramovš Franc: Deklinacija slovenskega imena očä, öče < otac.) Ljubljana. Znanstveno društvo za humanistične vede. 1923. 400 str.

Rohrman Viljem, Kmetijsko gospodarstvo. Za kmetijske šole in praktične kmetovalce. Tretja, na novo predelana izdaja. Celje. Goričar & Leskovšek. 1923. 128 str. Cena 26 Din.

Tominšek Josip, Nemško-slovenski slovar za domače in šolske rabe. Ljubljana. Ig. Kleinmayr & Bamberg. 1924. 788 str. Cena vez. 90 Din.

NAJNOVEJŠE KNJIGE

Tiskovne zadruge v Ljubljani, Prešernova ulica št. 54

Frana Maslja-Podlimbarskega:

Zbrani spisi. I. zvezek.

Uredil dr. J. Štebinger. Broš. 70 Din, po pošti 2 Din več.

Linhart A.: Županova Micka in Veseli dan. Drami.

Broš. 20 Din, po pošti 1 Din več.

Stojanović: Kumanovska bitka.

Z zemljevidom. Broš. 30 Din, po pošti 1:50 Din več.

Novačan: Samosilnik. Povesti.

Vez. 48 Din, broš. 40 Din, po pošti 1:50 Din več.

Hurban Vajanski: Leteče sence.

Povest. (Prevodna knjižica.) V. 28 Din, broš. 22 Din, po pošti 1:50 Din več.

Veber: Znanost in vera.

(Pota in cilji 15. in 16. zv.) Mehko vez. 65 Din, po pošti 1:50 Din več.

Anton Melik: Jugoslavija. II. del.

Opis pokrajin. 527 strani. Z zemljevidom Jugoslavije. Vezana na finem papirju 65 Din, broširana na slabšem papirju 50 Din, po pošti 2 Din več.

Čermelj: Materija in energija.

(Pota in cilji 17. in 18. zv.) Mehko vez. 60 Din, po pošti 1:50 Din več.

Sienkiewicz: Z ognjem in mečem.

Zgodovinski roman. Vez. 120 Din, broš. 106 Din, po pošti 5:50 Din več.

Coster-Debeljak: Til Ulenspiegel.

Roman. 551 strani. Vez. 70 Din, broš. 60 Din, po pošti 3 Din več.

Ivan Lah: Angelin Hidar.

Starokoretanska povest. Ilustriral Šubic. Vez. 32 Din, po pošti 1:50 Din več.

Zbirka zakonov. 13 zvezkov.

Taksni in pristojbinski pravilnik.

DELSKA TISKARNA, d. d.

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

TELEFON 132

BRZOJAVI: DELTISK

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

ČEKOVNI ZAVOD

ŠTEV. 11.630

Izdeluje vse tiskovine do najumetnejšega barvotiska, kakor tudi natiskuje liste, časopise, trgovinske in uradne tiskovine — Vsa ta dela izvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih

Obenem priporoča svoje najbolj urejene knjigoveznice, ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste

KNJIŽEVNA ZALOŽBA UČITELJSKE TISKARNE:

Mladinske knjige:

- Baukart: *Marko Senjanin, slovenski Robinzon*.
Vez. 12 Din.
Dimnik: *Kralj Petar I.* Vez. 20 Din.
Erjavec: *Kitajske narodne pripovedke*.
Vez. 26 Din.
Erjavec: *Srbske narodne pripovedke*.
Vez. 24 Din.
Erjavec-Flere: *Fran Erjavec, izbrani spisi za mladino*. Vez. 52 Din.
Erjavec-Flere: *Fran Levstik, izbrani spisi za mladino*. Broš. 18 Din, vez. 28 Din.
Erjavec-Flere: *Matija Valjavec, izbrani spisi za mladino*. Vez. 40 Din.
Erjavec-Flere: *Josip Stritar, izbrani spisi za mladino*. Vez. 60 Din.
Erjavec-Flere: *Simon Jenko, izbrani spisi za mladino*. Vez. 28 Din.
Ewald-Holeček: *Mati narava pripoveduje*.
Vez. 32 Din.
Flere: *Babica pripoveduje*. Vez. 12 Din.
Gangl: *Zbrani spisi*. II., V. in VI. zvezek vez. 10 Din, eleg. vez. 12 Din, VII. zv. vez. 18 Din, eleg. vez. 20 Din.
T. Gaspari in P. Košir: *Sijaj, sijaj, solncece!* (Zbirka koroških popevk.) 8 Din.
Waštetova: *Mejaši, povesti iz davnih dni*.
Vez. 25 Din.
Manica Komanova: *Narodne pravljice in legende*. 18 Din.
Korban: *Vitomilova železnica*. Vez. 16 Din.
Lah: *Češke pravljice*. Vez. 15 Din.
Mišjakov Julček: *Zbrani spisi*. VI. zvezek vez. 10 Din.
Rapč: *Mladini*. II., III., IV., V., VI. zvezek vez. 10 Din, eleg. vez. 12 Din, VII. zv. 12 Din.
Ribličič: *Vsem dobrim*. Vez. 10 Din.
Robida: *Da ste mi zdravi, dragi otroci!*
Broš. 3 Din.
Šilih: *Nekoč je bilo jezero*. Vez. 28 Din.
Tille-Pribil: *V kraljestvu sanj*. Broš. 8 Din.
Trošt: *Moja setev*. I. in II. 10 Din.

Leposlovne knjige:

- Gangl: *Bell rojaki*. Broš. 15 Din, vez. 18 Din.
Gangl: *Moje obzorje*. Broš. 15 Din, vez. 18 Din.
Jelenc: *1914-1918, spomini jugoslovenskega dobrovoljca*. Vez. 30 Din.
Matičič: *Na krvavih poljanah*. Vez. 42 Din.
Zbaničnik: *Drobne pesmi*. Vez. 10 Din.
Ivan Zorec: *Pomenki*. 11 Din.

Dramatska dela:

- Maeterlinck-Bernot: *Modra ptica*. Broš. 16 Din.
Gangl: *Dolna solz*. Broš. 6 Din, vez. 8 Din.
Gangl: *Sfinga*. Vez. 16 Din.
Gangl: *Sin*. Drugi natisk. Vez. 24 Din.
J. Korban: *Povodni mož*, igrice za mladino.
Fr. L.: *Božična pravljica*, otroška igra v 3. slikah. Obe v 1. zvezku. 5 Din.
Gregorič-Stepančičeva: *Otroški oder*.
Broš. 8 Din, vez. 12 Din.

Poučne in znanstvene knjige:

- Bučar: *Slovenski metaljar*. Broš. 12 Din.
Kunaver: *Na planini!* Vez. 30 Din.
Kunaver: *Kraški svet in njega pojavi*.
Vez. 46 Din.
Mencej: *Kratka srbska gramatika in čitanka*.
Broš. 5 Din.
Ivo Tejkal: *Matematične tabele*. V platno vezana žepna knjiga 66 Din.
Veber: *Etika*. 120 Din.
Ivo Bele: *Sadjarstvo*. 85 Din.
Bezjak-Pribil: *Pedagogika*. I. knjiga. Vzgojske slojve s temeljnimi nauki o ukoslovju. Trdo vezana knjiga 58 Din.
Starejša šolstva in učiteljstva v Sloveniji.
Broš. 42 Din.
Fink: *Zbirka naredb in odredb za osnovne in meštanske šole ter učiteljska v Sloveniji*. I. zvezek (od prevrata do konca l. 1920.) broš. 10 Din, II. zvezek (za l. 1921.) broš. 14 Din, III. zvezek (za l. 1922.) broš. 15 Din.

Pesmarice in muzikalije:

- Marolt: *„Bože pravde“* in *„Lepa naša domovina“*. 1 Din 50 p.
Marolt: *Narodne himne in druge domorodne pesmi*. 3 Din.
Žirovnik: *Narodne pesmi*. I., II. in III. zvezek, a 3 Din.
Adamčič: *Mladinske pesmi*, enoglasni zbori in samospeli s spremljevanjem klavirja. 50 Din.

Slike za okras sob in uradov:

- Galerija naših velmož*: 1. Trubar, 2. Vodnik, 3. Slomšek, 4. Prešeren, 5. Levstik, 6. Stritar, 7. Jurčič, 8. Gregorič, 9. Aškerc, 10. Tavčar.
Format: 61,5×47,5 cm, Cena 10 Din. S 1č: I. Kmečka soba na Gorenjskem, II. Kmečka hiša na Gorenjskem. (Barvotisk.) Format: 30,3×90,5 cm, Cena 10 Din.

Telefon šte. 312

Naročila sprejema

Ček. račun št. 10.761

UČITELJSKA KNJIGARNA V LJUBLJANI

Frančiškanska ulica šte. 6.